

**VLADIMIR
DUMITRESCU**

ÎNCHISORILE MELE

VLADIMIR DUMITRESCU

ÎNCHISÓRILE MELE

Coperta de **ADRIAN AVRAM**

VLADIMIR DUMITRESCU

ÎNCHISORILE MELE

(MEMORII)

Postfață de SILVIA MARINESCU-BÂLCU

EDITURA ALBATROS

BUCUREȘTI • 1994

ISBN 973-24-0224-5

Soarele se pregătea să coboare dincolo de munții Tarcăului, prelungiți mai spre nord cu masivul Ceahlăului, profilat semeț în zare, cu piscurile sale Tosca și Pietricica, iar mai spre vest cu silueta atât de ademenitoare pentru excursioniști a Ocolașului Mare. În acest amurg al zilei de Sf. Ilie a anului 1952, întâmplător o zi de duminică și totodată ziua de aniversare a soției mele, colectivul arheologic al șantierului de la Traian — destul de numeros în anul acela — se întorcea dintr-o excursie la Minăstirea Bistrița. După vizitarea mănăstirii și a muzeului ei, cu destule obiecte de valoare artistică și istorică, suisem pe dîmbul din spatele grădinii mănăstirii, unde ne ospătasem la mesele și băncile instalate acolo anume pentru drumeți și vizitatori.

Ajunși pe înserat în satul Traian, la sediul colectivului, în casa lui „Moș Pascariu“, gazda îmi spune că am fost căutat, în legătură cu autorizațiile de săpături, de plutonierul șef al postului de miliție din Zănești, comună din care făcea parte și satul Traian. În anii aceia, în afară de delegațiile de la Institut, mai era într-adevăr nevoie și de autorizații de la Ministerul de Interne, iar acestea trebuiau vizate după sosirea în sat. Am dat din umeri, mirat că viza nu fusese făcută de colaboratorul nostru, Corneliu Mateescu, și ne-am așezat la masa lungă, care de abia încăpea în camera cea mare a casei lui Moș Pascariu, dar aproape imediat mi s-a anunțat că a revenit plutonierul de la Zănești. I-am trimis vorbă că-l rog să mă aștepte pînă terminăm cina și am ieșit apoi în curte; mi s-a spus că va trebui să merg cu autorizațiile la Zănești, pentru că acolo pot fi controlate și vizate. În timpul scurtei discuții cu plutonierul, a apărut în curte și un tînăr sublocotenent, dar cum nu cunoșteam încă bine culoarea vipuștelor diferitelor arme, nu mi-am dat seama că este de la securitate. A repetat și el că trebuie să merg la Zănești cu docarul lor, așa încît am trecut peste drum, la casa unde eram găzduiți soția mea

și cu mine, să-mi iau servieta în care țineam autorizațiile ; în timp ce verificam să nu lipsească vreuna, soția mea mi-a pus pe mână un trenți cumpărat cu ani mai înainte la Londra, cu prilejul participării mele la primul Congres al Uniunii Internaționale de Științe Preistorice și Protoistorice din 1932 — Uniune din care făceam parte ca membru-secretar pentru România în Consiliul Permanent de conducere —, dar care acum devenise bun numai pentru șantier ; m-am suit în docar alături de sublocotenent, iar plutonierul, suindu-se în față, pe bancă, mina caii.

La ieșirea din sat, șoseaua coboară, ocolind pe la poalele Dealului Fintînilor — pe care se află așezarea cucuteniană a cărei cercetare amplă o începusem încă din anul precedent, după ce făcusem unele săpături pe scară mai mică în anii 1936, 1938 și 1940 — și, din porumbiștea de pe deal, au ieșit alți doi ofițeri de securitate ; docarul a oprit o clipă, ca ei să se suie, și au schimbat câteva cuvinte cu sublocotenentul, ce nu păreau să fie în legătură cu mine. Mi s-a părut totuși destul de curioasă prezența a trei ofițeri într-un sat unde nu era de obicei nici unul, dar fără să mă îngrijoreze. În timp ce docarul alerga în trapul cailor pe șoseaua ce ducea la Zănești, străjuită pe ambele laturi de copaci bătrâni, se lăsase noaptea ; ofițerii discutau despre ora sosirii trenului de seară în halta Zănești, iar eu i-am lămurit spunându-le că probabil trenul de ora 9 trecuse.

Ajunși la primăria din Zănești, unde era și sediul miliției, unul dintre ofițeri m-a introdus într-o cameră, mi-a spus să iau loc și aproape imediat a venit spre mine cu o pereche de cătușe.

— Așa e dispoziția, a spus, văzînd mirarea în ochii mei și parcă cerîndu-și scuze pentru această neașteptată operație, obișnuită pentru borfași și criminali.

A cerut apoi legătura telefonică cu Bacăul, pe atunci sediul regiunii, și, în timp ce aștepta legătura cerută, m-a întrebat :

— Ești membru de partid ?

La răspunsul meu negativ, și-a completat întrebarea :

— Ai fost legionar ?

— Da, am răspuns, iar după aceea s-a așternut din nou tăcerea, întreruptă de solicitările lui repetate pentru a obține legătura telefonică cu Bacăul.

Minutele se scurgeau încet, iar eu mă întrebam ce oare a determinat această arestare ; nu puteam ști că, mai înainte cu două zile, se făcuseră arestări masive în

toată țara. Ulterior, peste aproape trei ani, când m-am întors acasă, am aflat că fusesem căutat în noaptea de 18 spre 19 iulie, iar proprietarul le dăduse informații asupra localității unde eram piecați. Dintr-un anumit punct de vedere, a fost, de fapt, un noroc că nu m-au găsit la București, căci percheziția care ar fi urmat mi-ar fi răvășit toate fișele și manuscrisele științifice și mi-ar fi răscolit toate cărțile, deși evident acestea nu aveau nici o legătură cu poliția. În schimb, felul cum am fost luat din Traian, fără să mi se spună că sînt arestat, m-a împiedicat să-mi iau vreun schimb de rezervă, așa că mă aflam cu un costum de vară, o pereche de pantofi, desigur, nu prea noi, o șapcă albă și pardesiul pe care mi l-a pus pe braț în ultimul moment soția mea, servieta reputeindu-mi folosi decît ca... geamantan pentru schimburile și obiectele de toaletă... pe care nu le aveam...

Cam peste un ceas, cineva a bătut în ușă și, spre mirarea mea, a intrat Corneliu Mateescu, spunîndu-i imediat locotenentului că el este vinovat de faptul că n-a vizat autorizațiile.

— Nu e vorba de asta acum, i-a răspuns destul de răstit locotenentul. Dar să ai grijă să faci vizele mîine.

Înțelegînd situația, — după ce i-am dat autorizațiile aduse în servieta mea —, Mateescu mi-a spus :

— Aveți bani la Dvs. ? Să vă dau cîteva sute de lei.

— Bani nu-i poți da, a intervenit locotenentul (ceea ce însemna că, dacă știam, mi-aș fi putut lua cel puțin un schimb și un pulover) și acum poți pleca.

După ce Mateescu și-a luat rămas bun și a plecat, noi am rămas din nou singuri, locotenentul repetînd în răstimpuri cererea de a i se da legătura telefonică cu Bacăul. Era destul de ciudată situația, amîndoi sînd tăcuți în liniștea nopții, căci clădirea era într-o curte mare și nu se mai auzea nici un zgomot dinspre șosea. În cele din urmă a sunat telefonul și el a comunicat colonelului că „misiunea a fost îndeplinită“ și așteaptă o mașină. Într-un tîrziu — trecuse probabil de ora 11 — s-a auzit motorul unei mașini și peste cîteva clipe a intrat primul sublocotenent, spunînd că totul este gata.

Un jeep fără prelată oprise la poartă. În față, pe lîngă gradatul care conducea, a luat loc și locotenentul, iar eu am fost suit în spate, între un ofițer și un gradat, fiecare cu cîte o armă ținută între picioare. Se pare că deși nu fusesem pînă atunci un om periculos, în încăperea de la miliție devenisem totuși un simili-borfaș, cu cătușe la mîini, iar acum ajunsesem o adevărată pri-

mejdie socială, pentru paza căruia era nevoie de trei oameni înarmați...

Șoseaua ce trecea prin Buhuși îmi era cunoscută, dar îndată după intrarea în orașel mașina a cotit spre stînga pe o stradă ce suie în cartierul de pe deal, unde nu fusese niciodată. Curînd ne-am oprit la o poartă, am coborît cu toții și, străbătînd curtea, am intrat într-o casă cu înfățișare comună. În vestibulul-hol era un pat de fier cu o pătură cazonă pe el și lîngă pat, pe perete, un pancu cu ziarul de perete, diferite afișe, desene etc.

Locotenentul, care se hotărîse totuși să se mențină la un ton civilizat, îmi spuse că pot să mă culc pe patul acela, iar el a trecut în camera alăturată, lăsînd ușa deschisă și solicitînd imediat legătura telefonică (tot cu Bacăul), pentru a raporta superiorilor că ajunseseam cu bine la Buhuși.

Întins pe patul cam tare (cu care eram obișnuit, căci nici cele din sat nu erau mult mai comode...), m-am învelit cu pardesiul și, profitînd de singurătatea aparentă, am încercat să mă gîndesc mai calm la noua situație, întrebîndu-mă de ce sînt arestat (căci, în afară de faptul că fusese legionar, nu-mi știam nici o „vină“ și nici ca legionar nu comisese absolut nici un fapt nelegal) și unde voi fi dus în dimineața următoare. Dar cum mă sculasem dis-de-dimineată și nu mă odihnisem deloc toată ziua, am adormit destul de curînd, trezindu-mă peste puține ore, aproape imediat ce lumina dimineții de iulie a intrat pe fereastră. Cînd, peste cîtva timp, a apărut și locotenentul, i-am amintit că ar fi nevoie să ies în curte...

— Foarte bine, vino după mine, mi-a răspuns.

— Dar e inutil dacă rămîn cu cătușele la mîini.

A scos atunci dintr-un buzunar cheița cătușelor și a slăbit lanțul care le lega, astfel încît mîinile puteau fi oarecum folosite și în felul acesta am trecut primul hop.

Întors în vestibulul-închisoare, m-am așezat pe pat; în timp ce locotenentul ieșea din casă, am constatat că în camera cealaltă mai venise un securist. Paza bună... După zece-cincisprezece minute locotenentul s-a întors, avînd în mîină o franzelă din care încă din curte începuse să rupă cîte o bucată și să mănînce. S-a uitat la mine, s-a oprit, a șovăit puțin și apoi, arătîndu-mi pîinea, m-a întrebat:

— Vrei o bucată?

— De bună seamă, dacă se poate.

Mi-a rupt un colț destul de bun, mi l-a întins, a trecut în camera cealaltă și s-a așezat la birou, așteptînd desigur vreo dispoziție telefonică cu privire la marea captură realizată, iar eu am început să mușc cu poftă din bucata de franzelă prăspătă, constatînd că pot face acest lucru chiar după ce cătușele fuseseră din nou strinse... reglementar.

La un moment dat (după ce între timp ascultasem involuntar două-trei convorbiri telefonice în termeni destul de echivoci), a intrat pe ușă un civil, s-a uitat încrunțat la mine și a trecut în camera cealaltă, schimbînd cîteva fraze cu locotenentul.

Am bănuț că a venit pentru mine, m-am sculat de pe pat ca să-mi dezmoțesc picioarele și am început să privesc diferitele afișe și caricaturi de pe panoul ziarului de perete. Pe neașteptate, civilul de care am amintit a fost lingă mine, răstîndu-se aspru :

— Lasă astea, ai să ai destul timp să le vezi...

N-am răspuns nimic — și nici nu aveam ce răspunde, iar de întregat unde mă va duce știam că nu se cade.

— Hai la mașină, s-a răstît din nou și m-a apucat de braț, scoțîndu-mă în curte și de acolo la un jeep în care m-a urcat pe banca din spate, unde s-a așezat și el.

— Ai o bătistă ? a întregat înainte de a spune șoferului să pornească ; și, după ce mi-am scos bătista din buzunar, mi-a luat-o și m-a legat la ochi. Trecuseră mai mulți ani de cînd nu mă mai jucasem „de-a baba oarba“, dar de data aceasta nu era vorba de un joc, ci de o măsură de prevedere, căci nu trebuia să știu pe unde mergem și unde urma să ajungem. Căci doară nu e prudent ca „borfașii“ primejdioși să-și dea seama unde se află...

După vreun ceas, mașina a părăsit șoseaua și, după hopurile care ne zgîlțiau, mi-am dat seama că intrasem pe străzile lăturalnice ale unui oraș, desigur Bacăul. O serie de cotituri și de schimbări de direcție, o oprire la o poartă care trebuia deschisă și apoi motorul s-a oprit și agentul care mă însoțea s-a răstît din nou :

— Dă-te jos — țînîndu-mă totuși de mină pentru a mă împiedica să cad la coborîre, deoarece eram tot legat la ochi.

Din curte am fost dus într-o clădire --- despre care ulterior am aflat că este Securitatea din Bacău — și,

odată intrat într-o încăpere, mi s-a scos batista de la ochi, iar un ofițer mi-a ordonat să mă așez.

A urmat apoi penibilă operație ce se face cu prilejul arestărilor : scoaterea cravatei, a curelei de la pantaloni și a șireturilor de la pantofi, iar după aceea scoaterea tuturor obiectelor din buzunar și întocmirea unei liste de „bunuri“ luate în păstrare, inclusiv, bineînțeles, portofelul cu bani și acte, precum și ceasul. O dată cu aceasta s-a întocmit și fișa personală — nume, prenume, data nașterii, ocupația, locul de muncă etc.

Cînd toate aceste formalități au fost terminate, am fost scos din biroul respectiv și în cele din urmă am ajuns pe un coridor mărginit pe dreapta de cîteva ferestre ce dădeau într-o curte îngustă, iar de cealaltă parte, de o serie de celule ; la capătul acestora, după cum mi-am dat seama curînd, se aflau spălătoarele și toaletele.

Au zornăit cheile, un lacăt a fost descuiat, un zăvor masiv a fost tras și ușa unei celule s-a deschis fiind împins înăuntru, iar ușa fiind imediat ferecată în urma mea. În celulă părea întuneric, deși coridorul era destul de luminat de multele ferestre ; am clipit de cîteva ori și m-am uitat în jur : lîngă unul dintre pereți erau două perechi de paturi metalice suprapuse, fiecare pat avînd cîte o saltea, o pernă și o pătură ; lumina nu pătrundea în celulă decît printr-o fereastră mică deasupra ușii, bineînțeles, zăbreliată și ea. În picioare, lîngă perete (căci în timpul zilei deținuții nu aveau voie să stea pe pat și cu atît mai puțin să se întindă...), trei bărbați, în cămașă și izmene, priveau puțin mirați la mine.

— Bună ziua, le-am spus, și îndată gheata s-a rupt. Doi, mai înalți, erau ceangăi din satele județului Bacău, iar altul, mai mărunț, era un mecanic din Tîrgu Ocna, dacă-mi amintesc bine, numele lui începînd cu litera M, dar de mult am uitat cum îl chema. E într-adevăr ciudat cît de repede se uită chiar numele oamenilor cu care ai „petrecut“ zile și luni grele de pușcărie !

Toți fuseseră legionari și, bineînțeles, nu mai activaseră în nici un fel de mai bine de zece ani ; iar prezența ceangăilor arăta cît de populară fusese mișcarea, oamenii acestia simțindu-se români și vorbind perfect românește, deși peste cîtva timp aveau să se înființeze în satele lor școli cu limba de predare maghiară, la care, din fericire, bunul simț a impus să se renunțe mai tîrziu.

În celulă era o căldură de cuptor — nu degeaba ne aflam în iulie... — așa că în curînd am adoptat și eu cos-

tumul sumar al celorlalți, rămânând în chiloți, dar și așa curgea sudoarea pe noi, spațiul fiind prea mic pentru patru oameni, iar aerul neputându-se îmborsăta — teoretic, de altfel, căci nu era nici un curent — decît pe mica fereastră zăbreilită de deasupra ușii.

Încet-încet, fiecare din noi a aflat aproape totul despre biografia celuilalt și despre împrejurările în care am fost arestați. Și abia atunci am aflat că în noaptea de 18 spre 19 iulie în tot județul fuseseră arestați foștii legionari, după ce cu cîteva zile mai înainte se arestaseră foștii liberali și foștii țărăniști, adică mai mult sau mai puțin toți cei care în trecut făcuseră politică. Și celelalte celule erau pline cu foști legionari, ceilalți deținuți fiind „evacuați“ mai de mult de la securitate.

Cînd a sosit ora mesei, s-a deschis ușa și ni s-au dat patru gamele scunde, pline cu fasole — operație care se repeta seara (fasolea alternînd cu arpacașul), iar dimineața se dădea cîte o gamelă cu cafea neagră, surogat bineînțeles, dar destul de dulce și care a fost, după părerea mea, cel mai bun lucru care se dădea deținuților. Un sfert de kg de pîine pe zi — firește insuficient pentru oameni care nu primeau decît cîte un fel de mîncare la prînz și unul seara — completa meniul zilnic; dar dacă am mîncat aproape întotdeauna porția de fasole iahnie, arpacașul (pe care nici nu-l cunoscusem pînă atunci) nu mi-a plăcut niciodată și îl dădeam aproape tot „colegilor“ de celulă.

Ceea ce m-a surprins mai mult a fost „programul“ fix pentru toaletă : de trei ori pe zi, la ore precise, venea un gardian și scotea pe rînd deținuții din fiecare celulă pentru 10—15 minute, așa încît să nu poți ști niciodată cine sînt cei din celula vecină, deși în scurtă vreme toți aveam să fim împreună...

Noaptea, căldura era parcă și mai greu de suportat decît ziua, fiindcă, oricum, salteaua se încălzea de căldura corpului și erai astfel învăluit într-un aer cald și umezit de sudoarea tuturor celor patru oameni ce transpirau neconținut.

După trei sau patru zile, am fost scoși în curte; rînd pe rînd, am fost chemați în biroul unde predasem obiectele personale, care ne-au fost redade potrivit listelor întocmite. După ce s-a înserat, am fost înghesuți toți, mai bine de douăzeci de oameni, într-un autocamion, care însă n-a părăsit curtea închisorii decît după ce se lăsase cu totul întunericul. Pe diferite străzi lăturalnice, camionul ne-a dus la poarta penitenciarului din

Bacău, iar aici am fost introduși toți în aceeași încăpere, destul de mare, cu priciuri pe două nivele, dar fără saltele și perne, ci numai cu rogojini pe scândurile tari ca pietrele...

A doua zi dimineata, după ce ni s-a dat câte o gamelă de „terci“ de mălai (prima dată în viață când am mâncat acest păsat, destul de gustos, când e dulce), am fost scoși în curte, în fața încăperii în care dormisem (care nu merită numele de celulă, căci era destul de încăpătoare, mai ales după celula de la securitatea din Bacău). La câțiva metri de grupul nostru, un locotenent tinereț și mic ședea la o masă, avînd în față dosare și niște foi de hîrtie și aproape imediat a început să ne strige rînd pe rînd. Un nou interogatoriu, de data aceasta ceva mai amănunțit, insistîndu-se mai mult asupra activității politice. Cînd mi-a venit rîndul și m-a întrebat ce grad am avut în mișcare și la răspunsul meu că am fost șef de cuib a exclamat scandalizat :

— Auzi, auzi, doctor în litere și șef de cuib ! — ca și cum ar fi fost vreo incompatibilitate între ele. Mai curios mi s-a părut că n-am fost întrebat dacă am deținut vreo funcție administrativă în timpul așa-zisei guvernări legionare, dar poate aceste date figurau deja la dosar.

Cele cîteva zile „petrecute“ la penitenciarul din Bacău au fost oarecum odihnitoare, deoarece de fapt eram lăsați în pace, nefiind sîciți de gardieni ; eram scoși la plimbare în cerc cîte o oră pe zi, în restul timpului puțînd sta întinși pe priciuri, vorbind despre cîte și mai cîte, dar în special întrebîndu-ne unde vom fi duși, căci era evident că nu ne arestaseră pentru a ne ține la acel penitenciar.

Curtea în care dădea camera noastră era despărțită de curtea deținuților printr-un zid înalt, așa că nu ne puteam da seama dacă și „colegele“ noastre erau ținute la același regim. Dar seara, după ce se întuneca, înainte de a ne culca, ascultam cu atenție melodiile pe care o deținută cu voce frumoasă și puternică le cînta fără să fie oprită de gardieni. Erau deținute de drept comun și acest gen de deținuți se bucură de multe drepturi și de destulă libertate în închisorile noastre... Între cîntecule ale căror melodii rupeau liniștea nopții era și „Zaraza e cea mai frumoasă“, pe care femeia aceea o cînta cu mult suflet, iar noi ascultam, tăcuți și parcă fermecați, glasul ce răsuna în nopțile cu lună.

Într-o seară, cînd tocmai ne pregăteam de culcare, au funcționat din nou zăvoarele ușii și un ofițer ne-a ordonat răstit să ne luăm lucrurile și să ieșim în curte. Pentru mine, care nu aveam decît servieta veche și goală și trenciul, operația a fost foarte simplă; ceilalți aveau însă mai toți cîte o lădiță sau un mic geamantan, așa că au trebuit să se pregătească în grabă. Ne-am suit cu toții într-un camion ce intrase între timp în curte și, claie peste grămadă, ne-am înghesuit care cum am putut, în cele patru colțuri ale camionului aflîndu-se cîte un soldat înarmat. În scurtă vreme am ajuns la triajul gării Bacău — destul de departe de gară și de peroane — unde ne aștepta un vagon-dubă. Intrarea în asemenea vagoane, care au scară numai la unul dintre capete, se face printr-un prim compartiment care ocupa circa o treime din vagon, destinat soldaților de pază și plutonierului care ne însoțea pentru a ne „preda cu acte în regulă“ la noua destinație; restul vagonului avea bănci de lemn de-a lungul celor doi pereți, suficiente pentru ca să ne putem așeza toți, dar desigur nu pentru a ne întinde să dormim. La mijlocul uneia dintre aceste bănci se afla o gaură acoperită cu un capac — „toaleta“ deținuților —, în dreapta și în stînga ei avînd cîte o... apărătoare de lemn, nu mai înaltă de 30 de centimetri, așa încît, practic vorbind, trebuia să folosești toaleta în public! Nefiind obișnuit cu așa ceva, deși simțeam nevoia și am încercat de cîteva ori, n-am putut urina pînă după ce am ajuns la noua destinație, adică timp de aproape 24 de ore.

Cum necum, mai moțîind, mai discutînd, noaptea a trecut și, atît cît ne-am putut da seama privind pe ferestrele cu zăbrele dese, cînd s-a luminat de ziuă ne apropiam de București, unde am și ajuns puțin după-amiază. Vagonul nostru a fost remorcat însă de o locomotivă și scos din gară, fiind dus undeva spre depoul Grivița, aproape de podul de lângă Piața Chibrit, unde a venit chiar pînă lângă linie o mașină-dubă să ne ia. Pentru cine n-a avut plăcutul prilej să „călătorească“ cu o asemenea mașină, cîteva detalii pot fi utile. „Ferestrele“ sînt simple simulacre oarbe, intrarea în dubă făcîndu-se prin spate, unde este un mic „vestibul“ pentru gardieni, despărțit de un perete de restul mașinii, în care sînt bănci laterale. Alte dube au și adevărate celule, probabil, pentru transportarea deținuților periculoși, dar atunci nu ne-am bucurat de favoarea unei asemenea dube speciale... După un răstimp destul de lung, mașina a plecat, înăuntru fiind o zăpușeală așa de cumplită în-

cît gardienii au acceptat să lase ușa deschisă ; în felul acesta ne-am putut da seama din cînd în cînd pe unde eram purtați. După Podul Grant, am intrat probabil în cartierul Crîngași și am trecut prin străzi pe unde nu fusesem niciodată. Cînd am ajuns la destinație se înnop-tase, dar pînă atunci am putut vedea cum se uită mirate la noi femeile și copiii ce stăteau în fața porților, închi-puindu-și probabil că e vorba de o ceată de răufăcă-tori...

La coborîre, am fost duși într-o curte cu ziduri înalte avînd deasupra și sirmă ghimpată și imediat am aflat de la ceilalți arestați că sîntem în lagărul de la Ghencea. După o frugală masă de seară, am fost răspinși la în-tîmplare în diferitele barăci cu priciurile pline aproape pînă la refuz ; eu am nimerit alături de un deținut din județul Bacău — Frîncu —, dintr-un sat de ceangăi, dar omul era mai român decît mulți alții. Întinși pe spate, privind grinzile și scîndurile văruiete ale tavanului în două ape, am vorbit de una de alta, pînă ce am adormit. Dar somnul mi-a fost scurt, căci m-am trezit scărpi-nîndu-mă cu frenezie pe spinare și la mijloc : erau primii păduchi cu care făceam cunoștință după cei de la Iași, din refugiul 1916—1918.

Cînd s-a făcut ziuă și am ieșit în curte să ne spălăm la cișmea, ne-am dat seama de orînduirea lagărului : în spatele clădirilor administrative din apropierea portii, se aflau alinate paralel, la oarecare distanță una de alta, o serie de barăci mari, putînd adăposti fiecare cîte cel puțin 200 de persoane pe priciurile duble. Pe latura opusă celei a zidului de la poartă, era o rețea de sirmă ghimpată foarte înaltă și deasă, iar dincolo de ea, la oarecare distanță, o serie de alte gherete și clădiri : în curtea aceea era însă mult mai puțină lume decît în curtea noastră, unde eram strînși cîteva sute, dacă nu chiar mii de arestați aduși din toate colțurile țării, și trebuia să așteptăm la coadă la ușile puținelor closete ținute într-un hal fără hal de pline și de murdare.

Într-una din plimbările din curte m-am întîlnit cu Ernest Bernea, cu care am stat apoi împreună mai bine de un an. Un alt tînar, pe care-l chema Popescu, dacă nu mă înșel, protesta cu înverșunare, susținînd că a fost arestat din greșeală, deoarece el nu făcuse politică și pînă la urmă am aflat că a reușit să obțină eliberarea, ceea ce înseamnă că multe arestări se făcuseră numai pe bază de denunțuri.

Baraca în care în noaptea a doua am fost grupați din nou cei de la Bacău nici nu avea priciuri, ci numai saltele cu paie, întinse pe ciment. Într-un colț se afla o grămadă apreciabilă de DDT, din care toți iuam cu nemiluita și ne puneam pe rufe, unii dîndu-și cu praful acesta chiar pe piele, pînă au fost preveniți de un doctor că e primejdios. Fiecare baracă avea un gardian ; al nostru era un fruntaș țigan, care înjura tot timpul și din cînd în cînd mai și lovea cu o curea.

Într-o zi, pentru nu știu ce formalitate, am fost duși în curtea vecină. Era soare, cald peste măsură și, profînd de ocazie că în locul unde așteptam se afla o cișmea, ne-am dezbrăcat să ne spălăm rufele. Am frecat cu nădejde nu numai cămașa, dar și chiloții și în special beteliile, unde mi se spusese că își depun ouălele păduchii, dar nu aveam decît... apă, nu și săpun, așa că rezultatul a fost nul, căci după aceea au reînceput mîncărimile. A doua zi i-am spus fruntașului că nu înțeleg de ce sîntem ținuți plini de păduchi, iar el a început să țipe, amenințîndu-mă cu carcera dacă „doctorul“ nu va găsi păduchi. „Doctorul“ chemat să-mi inspecteze rufăria era un student în medicină, deținut și el, dar adus din cealaltă curte, și s-a dovedit om de treabă. Căci deși n-a găsit pe rufele mele nici o insectă (eu găsisem două în ajun!), i-a spus fruntașului că sînt multe „lindini“, așa încît a primit ordinul să mă ducă la baie și să-mi pună hainele la etuvă. Zis și făcut. Am fost condus în curtea cealaltă, unde se afla baia și etuva ; eu am făcut un duș cald ștrașnic (mi s-a dat pentru aceasta și o bucățică de săpun), iar hainele și rufele au fost băgate în tot timpul acesta într-o etuvă, care le-a boțit dar le-a dezinfectat. Ce folos însă că după aceea m-am întors iar în baraca cu DDT...

S-au scurs așa cîteva zile sau poate mai mult de o săptămînă. Într-o dimineață s-a aflat că într-una din barăci un frizer bărbieria deținuții ; n-am mai așteptat nici o invitație și ne-am așezat la rînd lîngă ușă : eram toți nebărbierii de cînd fusesem arestați și, ținînd seama și de hainele boțite și uneori chiar rupte, începusem să arătăm ca niște cerșetori, bătrîni și neîngrijiți. Într-un tîrziu mi-a venit rîndul, m-am săpunit și apoi am fost bărbierit în două-trei minute, iar cînd s-a terminat mi-am trecut mîna pe obraji și nu-mi venea să cred că pielea a rămas tot moale... Întorcîndu-mă la baraca Băcăoanilor, am fost imediat văzut de unul dintre „ai noștri“, care a început să strige cît îl ținea gura : „Ui-

te-l pe domnul Dumitrescu întinerit cu douăzeci de ani !“ Firește, barba albă, crescută de mai bine de două săptămîni, mă arăta ca un moș, deși de-abia peste vreo două luni, în toamna aceea, aveam să împlinesc cincizeci de ani.

Între timp, toată lumea vorbea că vom fi duși la Canal și se răspîndeau zvonuri foarte „roz“ despre viața de acolo : ba că erau biblioteci, ba că se primeau ziare și pachete și așa mai departe, așa încît — ținînd seama de condițiile mizerabile în care eram ținuți la Ghencea — cei mai mulți am început să dorim cu nerăbdare să fim duși la Canal. Nu știu dacă acele zvonuri erau răspîndite de administrația lagărului, prin turnătorii ei, sau pur și simplu erau creația imaginației unora dintre deținuți, dar oricum atmosfera era foarte favorabilă plecării la Canal. Așa încît, atunci cînd s-a format primul grup de cîteva sute de deținuți pentru a fi duși la gară și încărcăți în tren, toți ne-am strîns în cerc în jurul ofițerului care striga numele celor „aleși“, așteptînd cu înfrigurare, doar-doar vom auzi și numele nostru ! Scena aceasta s-a repetat de vreo trei-patru ori la interval de cîteva zile și împreună cu prietenul Bernea începusem să ne facem gînduri „negre“, temîndu-ne că vom rămîne în mizeria de la Ghencea. Dacă am fi știut ce ne așteaptă la Canal !...

Iată însă că a venit și după-amiaza așteptată, în care au fost strigate și numele noastre și la auzirea lor am sărit în sus de bucurie... Spre seară am fost încărcăți într-o serie de dube și porniți la drum — dar de data aceasta ușa din spate era închisă și nu ne-am putut da seama pe unde mergeam și încotro eram duși. Cînd duba s-a oprit și s-a deschis ușa, dîndu-ni-se ordinul să coborîm și să ne încolonăm, am văzut că ne aflam în piața gării Băneasa, aleasă pentru că de acolo nu plecau decît trenuri „speciale“ și deci nu era lume să ne vadă.

În gară ne aștepta un tren lung de vreo zece-douăsprezece vagoane mari de clasa a treia și am fost aspru îndemnați să ne suim cît mai repede. Cînd îmbarcarea s-a terminat și s-au zăvorît ușile — la fiecare făcea de pază cîte un securist înarmat —, ni s-a spus că n-avem voie să ne ridicăm decît cînd ne ducem la toaletă sau să bem apă ; trebuie să recunosc că apa era din belșug, căci în fiecare vagon se afla, la capetele lui, cîte un butoi mare plin, iar cîte o cană fusesse pusă alături pentru a se putea bea.

M-am nimerit pe o bancă lângă un grup destul de mare de unguri și, din puținele vorbe pe care le-am putut schimba, am înțeles că nu fuseseră arestați pentru că ar fi făcut politică, ci pentru că fuseseră „chiaburi“. Erau foarte deprimați și vorbeau foarte puțin, unii din ei fiind chiar mai în vîrstă ca mine. Pînă să plece trenul se și înnoptase, așa că fiecare am încercat să dormim. Cînd pe fereastră a început să se zărească peisajul, am văzut că trenul străbătea Balta Borcii, atît de pitorească pe atunci și atît de monotună astăzi, după îndiguirea malurilor și secarea bălților. Nu-mi mai aduc aminte dacă trenul oprea în fiecare stație — eră de altfel un tren „special“, numai pentru noi —, dar faptul că era compus din vagoane mari și bune de clasă a treia ne ridicase și el moralul, mai ales că soldații care ne păzeau ne lăsau în pace, strigînd numai din cînd în cînd „gura!“ sau „stai jos, acolo!“.

Oricum, în gara Dobroanța trenul a oprit la cîteva sute de metri de clădirea gării, tot pentru a nu fi văzuți de lume. Odată coboriți, am fost încolonați pe cîte patru-cinci rînduri, cu soldați, cu arma la umăr și cu baioneta, puși pe laturile coloanei, ca și înaintea și în spatele convoiului, și am început să mărșăluim pe o șosea de piatră, plină de praf. Soldații mergeau voinicește, cum se cade unor soldați, și cei dintre noi care aveau bagaje puține sau mai deloc (ca mine) reușeam să ținem pasul. Dar cei mai bătrîni, cei bolnavi și mai ales cei care aveau cîte un geamantan sau cîte o lădiță pe care trebuiau să o ducă în mîină sau pe umăr mergeau firește mai greu, se poticneau și tot încercau să se mai oprească, fiind însă iute și sever admonestați de santinele. Drumul mergea în lungul unei vilcele, de ambele laturi ondulîndu-se dealurile domoale ale Dobrogei, fie semănate cu porumb, acum aproape copt, fie golăse după ce fusese secerat grîul sau, pe pantele ceva mai pronunțate, acoperite de pășuni arse de soare. Totul era astfel galben-brun, abia ici-colo mai rămăsese cîte un petic de iarbă verde, și noi ne tîram prin praf ca un șarpe lung de cîteva sute de metri, sub arșița neîntinată a soarelui ce se ridicase bine pe cer. Oamenii asudau și înjurau în surdină, santinelele strigau și cîteodată mai înjurau și ele, dar tare, și nouă ne era din ce în ce mai greu să ne ținem pasul cu al lor — băieți tineri de douăzeci de ani. Experiența avea să-mi arate în decursul celor aproape trei ani de lagăre și închisori că securiștii n-au fost niciodată dispuși să înțeleagă că oamenii în vîrstă, mulți trecuți de 50 și chiar de 60 de ani, nu pot merge în

pasul sprinten al soldaților ce abia împliniseră 20 de ani. Iar asprimea acestora față de deținuți — ne-am dat seama mai târziu — se explica prin faptul că li se spusese că am fost toți prinși cu arma în mână, încercînd să răsturnăm guvernul...

După cîteva ceasuri de mers, în timpul cărora popasurile au fost puține și foarte scurte, am trecut pe partea cealaltă a vilceleii, am suit puțin și ne-am aflat în fața porții unui lagăr : de îndată ce am intrat, am aflat că era lagărul „Galeș“ (valea sau colinele respective se numeau așa), nume care-mi evoca unul dintre splendidoarele lacuri din masivul Retezatului, pe unde fusesem în excursie în anii 1945 și 1948. Cîtă deosebire între splendidul peisaj alpin din Retezat și dezolantul peisaj dobrogean din părțile acestea. Și cîtă deosebire între starea sufletească pe care ți-o inspiră munții aceia minunați și lacurile acelea cu apă limpede în care păstrăvii se zbenzesc și sar afară din apă după muște și deprinarea ce ne cuprinsese pe toți în clipa intrării în lagăr...

După ce am trecut poarta — am fost opriți pentru a fi „Juați în primire“ — operație care se face, la orice lagăr sau închisoare, cu mare încetineală și multiple înjurături. Eram morți de sete și priveam în jur cu destulă îngrijorare, deși barăcile erau noi și aveau un aer destul de primitiv. Dar oricît încercam să zărim o cișmea, la care să ne putem potoli setea și să ne spălăm de praful ce se adunase pe fețele noastre, n-am văzut nici fîntînă, nici cișmea. Abia spre seară am aflat, spre groaza noastră, că așa ceva nici nu există la Galeș...

Lagărul, dreptunghiular și în pantă, era înconjurat de o dublă rețea de sîrmă ghimpată, înaltă de cel puțin 3 metri, cele două șiruri de pari și sîrmă fiind la distanță de cîteva metri unul de altul, și străjuit la colțuri și, din loc în loc, în lungul laturilor — și desigur și la poartă — de cîte un „observator“ (în clipa cînd scriu nu-mi amintesc numele special al acestor „instalații“) înalt, cu acoperiș tronconic și deschis spre toate cele patru puncte cardinale, astfel încît santinelele de pe platforma lor să poată vedea pe oricine s-ar apropia de gardurile de sîrmă, fie din interiorul lagărului, fie din afara lui. Lîngă poartă, pe stînga, se afla clădirea (de fapt tot de scînduri) „administrației“ lagărului, unde își avea biroul și comandantul, dar, bineînțeles, locuințele tuturor securiștilor se aflau peste drum de lagăr, unde erau și barăcile soldaților. În interior, de-a lungul rețelelor de sîrmă, pămîntul era arat și greblat proaspăt pe o lățime de

cîtiva metri, iar la o distanță de cel puțin zece-cincisprezece metri de gardurile de sîrmă, de-a lungul celor două laturi lungi ale platoului, se aflau înșirate paralel o serie de barăci, lungi de circa 20 de metri : intrarea era la mijloc, într-un fel de mic vestibul, din care se deschideau două cămăruțe — pentru „brigadieri“ —, iar în dreapta și în stînga cîte o încăpere mare, lungă, cu priciuri duble pe două laturi, o sobă pe una dintre laturile înguste și două-trei ferestre pe una dintre laturile lungi. Acesta era planul celor mai multe dintre barăci, deși mai erau și unele de alte dimensiuni și în alt fel împărțite în interior, pentru bucătăria lagărului, pentru magazii, pentru infirmerie și, bineînțeles, pentru „administrația“ lagărului și pentru corpul de gardă. În mijlocul lagărului era un spațiu liber de cel puțin un hectar, în pantă, ca tot terenul, numit platou, pe care erau adunați deținuții pentru orice formalitate oficială, ca și pentru formarea „brigăzilor“ dimineața înainte de pornirea la lucru. Nu-mi mai amintesc cînd și ce ni s-a dat să mîncăm în prima noastră zi de lagăr. Știu numai că ni s-a dat fiecăruia cîte o lingură și cîte o farfurie de tablă mai degrabă întinsă decît adîncă, iar pentru a lua un strop de apă ne tot foiam pe lîngă bucătărie, unde se aflau butoaiele cu apă și de unde brigadierul bucătăriei și mai ales brigadierul-șef al lagărului ne tot alungau pocnindu-ne cu cîte un băț nu tocmai subțire, dovadă că nu se rupea cînd îl atingea mai cu nădejde pe vreunul dintre noi. Această lipsă de apă în lagăr era explicabilă, de vreme ce ea se aducea de la Poarta Albă cu butoaie, în căruțe, neexistînd instalație de apă într-un lagăr destinat să primească peste o mie — dacă nu și mai mulți — de deținuți... Pasă-mi-te constructorii n-au apucat să termine lagărul — după cum nu se terminase încă nici „mobilarea lui“, căci în primele săptămîni nu erau nici saltele —, dar forurile responsabile se grăbiseră cu arestările, fiind nevoie de brațe de lucru pentru canal.

Și erau destule „brațe de lucru“ — deși un mare număr dintre noi nu munciseră niciodată cu brațele! — de tot felul : unul era orb, alți vreo doi, șchiopi, mergînd în cîrje, nenumărați erau bătrîni ramoliți și fizic, nu numai intelectual, și de toate culorile politice și... fără culoare : liberali, țărăniști, cuziști, legionari și chiaburi. Destui de mulți erau trecuți de 60 de ani — unii chiar de 70 de ani — și declarați „inapți“ dintru început, chiar fără să se mai aștepte vizita medicală, dar pentru cei

bolnavi această „calitate“ nu putea fi stabilită decît de medici și numai în cazuri foarte grave.

Strînși pe platou, am așteptat să fim împărțiți în brigăzi de lucru, „brigadierii“ — condamnați de drept comun, unii dintre ei foști chiar ofițeri de securitate — urmînd să-și aleagă cei 45—50 de oameni care trebuiau să formeze cîte o brigadă. Împreună cu Bernea am pus ochii pe un brigadier destul de mărunț, dar care nu avea o înfățișare prea patibulară, și, în timp ce trecea pe lîngă noi pentru a-și alege oamenii, l-am rugat să ne ia și pe noi. Cînd, la întrebarea lui, i-am răspuns că sîntem profesori, a avut o tresărire de rezervă, dar apoi, măguluiit pe semne că ar avea să conducă și niște universitari, ne-a luat în brigada lui. Abia după aceea am aflat noi că e un om foarte rău, care înjură și bate fără jenă ; totuși, a știut să se stăpînească cîteva zile și în cele din urmă a cerut să i se dea altă brigadă, cu care să se poată purta cum știa el...

Dintre cei aproape cincizeci de oameni din brigada noastră, îmi aduc aminte numai de doi preoți, unul numit Florea, protopop de la Mediaș, și altul (al cărui nume l-am uitat) de la Mitropolia din Sibiu. Primul, la arestare, era rotofei și roșu la față, ca orice preot ortodox care se respectă, dar peste un an, cînd ne-am despărțit, era tras ca prin inel...

Nu știu dacă înainte de a fi repartizați pe brigăzi sau după aceea, tot adunați pe platou, am ascultat citindu-ni-se fiecăruia pedeapsa administrativă la care eram condamnați. Cînd au început să fie citite numele și după fiecare să se spună : 24 de luni, 36 de luni, 12 luni, toată lumea a încremenit. Apoi, încet-încet, frunțile s-au înserinat, camenii spunîndu-și că astea sînt sperictori, dar că mai mult de 3 luni nu ne vor ține pe nici unul, fiind la-restați doar ca să ni se facă puțină „reeducare“. Bernea și cu mine dădeam din cap la aceste interpretări, știind bine că nu pentru cîteva luni se adună mii de oameni din toate colțurile țării și se construiesc lagăre peste lagăre de-a lungul traseului canalului.

Înainte de plecarea la lucru, după ce se lua „cafeaua“, toate brigăzile erau strînse în careu în jurul spațiului central, pentru numărătoare. Fiecare brigadier comunica numărul oamenilor din brigada sa și după ce brigadierul-șef le comunica administrației, se aștepta rezultatul. Dar de multe ori cifra deținuților din scriptele administrației, nu se potrivea cu rezultatul numărătoarei de pe „platou“ și atunci totul era luat de la început, uneori numărătoa-

rea făcîndu-se de cîte trei-patru ori. Iar în acest timp noi stăteam în noroiul ce ajungea pe alocuri pînă la gleznă, încolonați, firește, și făceam tot felul de comentarii asupra cunoștințelor aritmetice ale celor de la administrație.

Cînd, în sfîrșit, rezultatul numărătorii corespundea cu cifra oficială din scripte, se dădea ordin de plecare și atunci, rînd pe rînd, încolonați cîte 5—6 în rînduri dese, porneam spre poartă, în frunte cu brigadierul. Dar în apropierea barăcii administrației, la un ordin scurt al brigadierului, luam pas de defilare și băteam de zor încălțările în clisa pe care mergeam, pînă ieșeam pe poartă, unde — de o parte și de alta — ne aștepta „cordonul“ de soldați al fiecărei brigăzi — 5—6 soldați, conduși de un sergent —, care formau cerc în jurul nostru și astfel păziți porneam fiecare brigadă spre locul de muncă.

În primele zile de lucru, în frunte cu brigadierul, brigada noastră — însoțită pe toate laturile de santinele cu baioneta la armă — a pornit spre un obiectiv fixat la cîteva km în susul vîlceleii ; s-a mers în pas voinicesc, cu circa șase kilometri pe oră, mai mult peste cîmp decît pe vreo potecă, și am ajuns astfel într-o zonă unde trebuia să destelenim terenul, căci pe acolo urma să se construiască un terasament de cale ferată. Știam că munca la cazma și la lopată nu e ușoară, căci de-a lungul a aproape treizeci de ani de activitate arheologică de teren văzusem că pînă și oamenii obișnuiți cu asemenea munci trebuie să depună eforturi mari atunci cînd se întîmplă ca pămîntul să fie ceva mai tare. Dar cei mai mulți dintre membrii brigăzii noastre nu erau nici țărani și nici muncitori manuali, nefiind deci obișnuiți să sape și să azvirle pămîntul cu cazmalele și lopețile, așa încît brigadierul trebuia să ne îndemne neconținut. Nu știu dacă se fixase vreo normă, dar ce știu e că săparea aceluia pămînt nelucrat — fiind desigur pășune și deci țelină întărită ca piatra — era înfiorător de grea. Trebuia să lovești de cîteva ori cazmaua... cu pantoful pentru a o putea înfige cît de cît în pămînt și apoi trebuia să te lupți pentru a o desprinde dintre firele ierbii mari. După cîteva zile de asemenea chinuri, m-am jurat că, dacă voi avea prilejul să mai conduc vreo săpătură arheologică, nu voi mai zori niciodată un lucrător. Și cu foarte rare excepții — cînd cîte un muncitor se dovedea într-adevăr lenes — mi-am ținut jurămîntul în cei 20 de ani cît am mai condus săpături arheologice, după ieșirea mea din pușcărie.

Porțiunea de teren pe care trebuia să săpăm era păzită de garda noastră, soldații fiind așezați în cerc, cu arma la picior, la distanță de câteva zeci de metri unul de altul și la 15—20 de metri de linia pînă la care ne puteam noi apropia. Una sau două bote de apă fuseseră cărate de la lagăr, așa încît, din cînd în cînd, cîte unul dintre noi lua o botă și trecea pe la fiecare, dîndu-i să bea o gură-două de apă. Dar pe arșița îngrozitoare de august și cu munca aceea înfiorător de grea, operațiunea aceasta trebuia repetată la fiecare 15—20 de minute. Mi-am dat seama atunci că, dacă aș putea duce eu apa la oameni, m-aș bucura astfel, din cînd în cînd, de cîte o pauză de 5—10 minute, așa încît, de cîte ori nu se grăbea altul să mi-o ia înainte, mă repezeam și luam o botă și treceam încet cu ea pe la fiecare din cei aproape cinci-zeci de tovarăși de suferință.

Tot atît de neplăcut, dar din alt punct de vedere, era faptul că pentru nevoile firești nu puteai depăși linia santinelor și nici chiar nu te puteai apropia prea mult de ele, trebuind să lași la o parte rușinea și să te supui legilor firii, oricît de inedit era acest lucru pentru cei mai mulți dintre noi. Dar s-a spus cu drept cuvînt că omul se învață cu toate, așa că după cîteva zile începusem să ne obișnuim și cu lipsa de pudoare. De altfel, și în lagăr lucrurile nu stăteau chiar mult mai bine. E adevărat că erau cîteva closete acoperite și închise, dar erau comune, un număr de cinci-șase găuri fiind înșirate la rînd pe podea, fără nici un fel de perete despărțitor, așa încît mi-am făcut obiceiul să mă duc noaptea, pentru a fi singur în aceste momente de... chibzuire. Mai rea era lipsa totală a oricărui petic cit de mic de hirtie, așa încît trebuiau folosite bețe de trestie, smulse chiar din pereții closetelor.

Lagărul nefiind încă bine organizat, nu aveam încă, așa cum am spus, saltele, dar nici pături și deci fiecare ne înveleam cu ce puteam — un pardesiu, o haină —, căci nopțile de august sînt reci în Dobrogea, mai ales spre ziuă, înainte de a suna clopotul pentru deșteptarea fericiților din barăci. Se dăduse totuși ordin să nu dormim cu hainele pe noi, ci numai în cămașă și chiloți, dar era prea frig ca să respectăm această dispoziție și ne culcăm îmbrăcați, în speranța că nu ne va controla nimeni. Dar într-o noapte am fost trezit din somn de niște răcnete fioroase și, deschizînd ochii, am văzut pe brigadierul-șef însoțit de un securist cum răcneau la preotul Florea. L-au pus să se dezbrace și apoi cu propria-i curea a fost

bătut pînă tot spatele i s-a făcut numai vînătăi. E adevărat însă că loviturile nu erau date de securist, ci numai de brigadierul-șef, unealtă servilă, care îndeplinea cu mare plăcere această misiune. Eu, aflîndu-mă la cîțiva metri buni de locul unde dormea preotul Florea, mi-am scos pantalonii pe sub pardesiul ou care eram învelit și i-am pus deasupra capului, așa încît, cînd controlul a ajuns la mine — căci pedepsirea preotului Florea a durat cîteva minute —, devenisem... reglementar, adică în cămașă și chiloți.

Deși în orele libere stăteam mai tot timpul în baracă, începusem să cunosc și alți deținuți, între care și pe un tînăr student din Brașov, voinic și frumos ; auzind că nu am decît o cămașă, mi-a dat imediat una de a lui și astfel acum, cînd spălam cămașa, nu mai trebuia să stau cu haina pe mine pînă se usca. Mi-a părut foarte rău în uîtmii ani că i-am uitat numele, ca să mă pot informa ce i s-a mai întîmplat, deoarece — așa cum voi povesti mai jos — am avut prilejul să stau mai mult cu acest băiat, care s-a îmbolnăvit grav la un moment dat.

Dimineața, înainte de plecarea la muncă, ni se dădea o cafea-surogat foarte gustoasă totuși și ni se distribuiau cele trei sferturi de kilogram de pîine „de căciulă“ — aceasta era rația pentru cei ce lucrau. Bieții „inapți“, care nu puteau lucra, căpătau numai un sfert de kilogram de pîine și astfel erau tot timpul flămînzi, ciorba de burtă sau de cartofi care ni se dădea seara sau dimineața nepuțindu-ne sătura pe nici unul ; iar de pachete nu putea fi încă vorba, căci nu ni se dăduse nici o carte poștală să scriem acasă, iar familia nu știa nu numai unde sîntem, ci nici măcar dacă mai trăim. Cea mai cumplită problemă era însă aceea a apei — și nu numai a aceleia de spălat, ci chiar și a apei de băut. Hîrdăul ce se aducea pentru fiecare brigadă nu se putea umple de trei ori pe zi, deoarece nici bucătăria nu primea apă suficientă și astfel de multe ori rămîneam nespălați, ba chiar sufeream și de sete. N-am să uit niciodată cum într-o zi, cînd eram toți însetați, începînd să plouă, ne-am repezit la ușă și am întins farfuriile să strîngem în ele apa ce se prelingea de pe acoperișul de carton asfaltat, sorbind-o cu nesaț...

După vreo săptămînă de marșuri la șantierul inițial și de săpat în pămîntul tare ca piatra timp de opt ceasuri în fiecare zi — la care, adăugîndu-se cele peste două ceasuri de drum dus și întors, înseamnă că lipseam din lagăr de la 6 dimineața pînă după patru după-amiază — ni s-a schimbat brigadierul și, totodată și șantierul.

Noul brigadier, un bărbat tânăr, de vreo 25—27 de ani, destul de înalt și destul de civilizată, fusese locotenent de securitate, condamnat și degradat ; era totuși destul de sever cu oamenii. S-a înțeles însă destul de bine cu Bernea, dar pe mine m-a cam pus la index, când într-o zi mi-a dat să înțeleg că i-ar plăcea salteaua mea, mult mai bine umplută decât a lui, iar eu, greșind desigur, m-am făcut că nu înțeleg. Căci între timp ni se dăduseră saltele și pături și cu cât salteaua era mai plină și îndesată, cu atât te puteai odihni mai bine. De umplut le umplusem, de altfel, singuri, cu paie aduse în lagăr în acest scop. Brigadierul — fost ofițer, cum am spus, — avea chiar pretenția ca saltelele să fie așa de tari și de elastice încît, atunci cînd arunci cu banul în ele, banul să sară în sus... E adevărat însă că noi nu aveam bani, așa că, dacă operația nu reușea, spuneam că nu avem de unde ști că banul (lui) nu va sări în sus !

Noul loc de muncă era un șantier de căi ferate, la care se ajungea după ce străbăteam cîteva kilometri buni peste viroage și coclauri și apoi ne cocoțam pe terasa înaltă, unde se pregătea instalarea unei căi ferate. Într-una din diminețile cînd străbăteam acest teren plin de gropi, doctorul Diaconescu (cred că nu-i greșesc numele) — un bărbat mic și slab, de fel din Banat, de la Lugoj, dar mutat în ultimul an înainte de arestare la Rîmniceu Vîlcea — a călcat într-o groapă și și-a fracturat cîteva oase ale labei piciorului, așa încît l-am dus cu schimbul aproape pe sus pînă la șantier, unde a așteptat cele opt ore de program, iar la întoarcere, șontic-șontic, a mers și el cu noi, soldații fiind astfel obligați să nu ne mai zorească, dar uitîndu-se foarte inciuțați la noi, fiindcă în felul acesta îi întîrziem și pe ei de la masă.

În cele opt ore de muncă fără repaos, noi trebuia să ridicăm și să punem cap la cap o serie de „panouri“ de cale ferată — porțiuni de cîte 10—15 metri cu liniile montate pe traverse ; aceste panouri cîntăreau tone, iar noi eram slăbiți și prea puțin în stare să muncim cu spor. Distribuți pe margini și între traverse, trebuia să ridicăm toți odată cîte un panou — de multe ori panoul, avînd și un macaz, era mai lat și deci mai greu — și să-l transportăm cîteva metri, deși n-aveam la îndemînă nici rîngi de fier, nici alte instrumente cu care să ne ajutăm. Uneori mai simulam că ridic, ținîndu-mă mai mult eu de traversa lîngă care lucram decât ridicînd-o pe ea, dar această stratagemă nu putea fi aplicată nici

prea des, nici prea mult timp, căci — dacă s-ar fi întâmplat să fie folosită de mai mulți în același timp — panoul ar fi putut cădea pe picioarele noastre și ne-ar fi schilodit. Își închipuie oricine cit de obosiți eram când se terminau orele de program și se dădea semnalul pentru încolonare și reîntoarcerea acasă. Dacă dimineața, pe răcoare și relativ odihniți, drumul peste coclaurile, pe care trebuia să le străbatem pentru a ajunge la șantier, era oarecum suportabil, la ora trei după-masă, pe soarele arzător al Dobrogei și frânți de oboseală, era un adevărat chin să ne putem menține în formație și să ținem pasul grăbit al soldaților, distribuiți, ca și la venire. În fața coloanei, în spatele ei și pe laturi, în timp ce sergentul, care conducea marșul, mergea în apropierea brigadierului nostru. Nu rareori, cite unul din noi ne mai împiedicam, ba chiar cădeam și atunci rindurile se destrămau și toți ne opream, bucuroși să profităm de câteva clipe de popas.

Dar pentru unicul meu rinichi, oboseala ridicării și transportării panourilor de cale ferată și marșul silit de câțiva kilometri la dus și tot atâția la întors constituiau, evident, un efort prea mare. După vreo săptămână de muncă la acest șantier, într-o noapte m-am trezit cu niște dureri îngrozitoare în partea stângă și, cu toate că am încercat să mă stăpînesc, pînă la urmă gemetele și chiar strigătele mele de durere au sculat din somn toată brigada. Se știe că, într-adevăr, colicile renale sînt cele mai cumplite dureri, după acelea ale nașterii (cel puțin așa spun doctorii, căci eu pe primele le cunoșteam de la crizele din 1940 și 1950, înainte de a fi operat de prof. Hortolomei în 1951, cînd mi-a făcut nefrectomie, dar pe celelalte, firește, nu le puteam cunoaște decît din auzite...) și este imposibil să nu te zvîrcolești de durere și să nu urli cumplit. Oamenii s-au alarmat, l-au sculat și pe brigadier din camera lui, iar acesta, după ce a văzut cum mă tăvălesc de durere, și-a dat seama că nu poate fi vorba de simulare, a trimis după doctor. Dar „doctorul“ — un dentist evreu din Sibiu, deținut și el pentru nu știu ce infracțiune privind legea aurului — nu avea decît beladonă și nu mi-a putut face decît o injecție în braț, bineînțeles fără efect, așa încît criza a durat pînă spre ziuă. Se punea totuși problema că trebuia să plec la șantier, căci nu fusesem înregistrat din ajun drept bolnav — dar doctorul l-a convins pe brigadier să mă ducă la „infirmierie“, ceea ce s-a și făcut; rinichiul se și blocase și, după ce urinasem cîteva picături de sînge,

încetase să mai funcționeze. O asemenea „internare“ fără avizul prealabil al Comandantului lagărului era destul de dificilă, deoarece se diminuea numărul brațelor de muncă și nu se îndeplineau normele...

„Infirmeria“ era o baracă ceva mai mică, dar de aceeași fel cu celelalte, cu deosebirea că avea un singur prici jos, fără altul suprapus, cu aceleași saltele relativ bine umplute cu paie. Dar apa era tot într-un butoi și tot cu porția, iar closetul, tot în relativă apropiere de rețelele de sîrmă ghimpată, pînă la care abia mă puteam tîri. Tot aici se afla „internat“ de cîteva zile, de cînd își fracturase laba piciorului, d-rul Diaconescu așa că i-am povestit ce mi se întîmplase, iar el m-a sfătuit să stau liniștit.

Între timp, doctorul, alarmat de blocarea unicului meu rinichi și înțelegînd că orice amîinare ar putea avea urmări fatale, i-a raportat situația comandantului lagărului și l-a convins să mă expedieze la spitalul deținuților de la Poarta Albă, așa încît înainte de prinz a venit să ne spună, doctorului Diaconescu și mie, să ne pregătim de plecare. Ne-am grăbit deci să ne ducem în pas ceva mai sprinten la baraca brigăzii noastre, dar doctorul m-a strigat să mă opresc, a venit la mine și mi-a spus aproape în șoaptă :

— Nu alerga așa, că dacă te vede comandantul, aici rămîi...

Ne-am luat bruma de bagaje pe care le aveam și ne-am dus încet, cu doctorul, pînă la „poartă“, unde am așteptat să vină o căruță cu care trebuia să ne ducem la spital; căruța era încărcată cu nu știu ce saci și condusă de un soldat, fiind însoțită și de un gradat care trebuia să ne dea în primire spitalului. Pe lîngă banca din față, pe care stăteau cei doi militari (gradatul avea și armă), mai era o bancă — adică o scindură de lemn — în spatele căruții, unde ne-am așezat, stînd cu spatele la direcția de mers. Dar cînd căruța a trecut de pe drumul de pămînt din fața lagărului pe șoseaua pietruită, a început să ne hurduce într-un ritm așa de rapid, — caii mergînd la trap —, de ne clănțăneau dinții în gură. Pentru a simți mai puțin aceste groaznice zdruncinături, ne țineam în palme, cu fundul la cîteva centimetri de scindura pe care trebuia să ședem, dar firește această poziție în mîini era foarte obositoare, așa că inereu trebuia să ne așezăm normal și atunci reîncepeau să se simtă durerile pricinuite de hurducăturile roților pe pietre. Țineam dinții încleștați, să nu-mi mușc buza, și-mi amin-

team de prima mea „călătorie“ cu căruța, în 1923, când mă întorceam cu prof. Andrieșescu de la săpăturile de la Sultana. Căruța aceea nu avea însă nici măcar „lea-găne“ de scîndură pe care să stăm, așa încît ședeam chiar pe paiele grămădite în fundul ei și de aceea am fost zdruncinat îngrozitor. Nu știu ce simțea Andrieșescu, care era destul de gras pentru ca durerile să fie amortizate, dar eu, slab ca un țir, am suferit îngrozitor, așa cum numai cînd, în 1936, am avut o criză de apendicită aveam să mai sufăr înainte de operație. În pîntecele mele parcă se încrucișau niște fierăstraie ce-și puseseră în gînd să mă disece...

Dar toate drumurile au un sfîrșit și, după mai bine de o oră, dacă nu chiar două, am ajuns la poarta lagărului de la Poarta Albă, în interiorul căruia se afla și spitalul deținuților. Formalitățile de primire nu au fost deloc simple și au durat destul de mult. De altfel, oricine a avut parte de un transfer în timpul cit a stat în închisoare știe ce multă birocrație se face cu orice prilej. În cele din urmă am fost acceptați în lagăr — dar pînă la ora 4 d.a. nu puteam intra în spital, căci înăuntru toată lumea se odihnea, inclusiv deținutul care trebuia să ne ia în primire. Ce era să facem, decît să așteptăm pe iarbă lîngă ușa barăcii-spital, răbdînd de foame, dar cel puțin bucuroși că am ajuns la spital și am scăpat de hurducăturile căruții ?

Cînd s-a făcut ora 4 d.a., am fost introduși în prima dintre cele două barăci ale spitalului — împreună formau ca o literă L, dar ambele „brațe“ aproape tot atît de lungi. Mijlocul barăcii în care am intrat era străbătut de un coridor, iar pe ambele laturi diferite încăperi mici — magazie, baie etc. — pînă spre mijlocul barăcii, după care coridorul dădea într-o sală mare, care împreună cu camera similară din cealaltă baracă, cu care comunica direct, formau cele două „saloane“ ale spitalului. După „primirea“ noastră, prima plăcere cu care am fost întîmpinați a fost... mașina de tuns nr. 3 — și astfel am redevenit, la 50 de ani, copii de școală primară, tunși chilug ! Ni s-au luat hainele și rufele, ni s-a dat cîte o cămașă lungă și un halat, dîndu-ni-se apoi în primire și cîte un pat, fiecare în alt „salon“... Al meu era în colțul camerei mari din baraca a doua și, întinzîndu-mă pe acest pat cu somieră, — ceea ce nu mi se mai întimplase dinainte de arestare, de la plecarea din București pentru șantierul arheologic, căci paturile din satele pe unde

lucram erau tot atît de tîri ca priciurile de la închisoare...
— am respirat uşurat.

Pe la ora 6 a început „vizita“ de după-amiază : doctorul-şef al acestui spital de chirurgie era colonelul Mihăilescu, fost director al Spitalului militar din Bucureşti, deţinut şi el, ajutat de doctorul Andreescu (sau Andronescu ?) din Cîmpulung, dacă nu mă înşel, mai tînăr, înalt, brunet şi simpatic, desigur, tot deţinut şi el. Rolul de infirmier — pentru injecţii şi bandaje, ca şi pentru partea administrativă (el ne „primise“ şi ne dăduse echipamentul de spital) — era al unui fost student la medicină (Blazian, frate cu fostul director al programelor de la radio), deţinut de drept comun însă, condamnat la zece ani muncă silnică pentru că îşi ucisese logodnica, o tăiasc în bucăţi, o împachetase şi aruncase pachetele pe cheiul Dîmboviţei.. Criminal sadea deci, dar se bucura de un tratament mult mai uman decît noi deţinuţii politici, cei mai mulţi fără nici o condamnare judiciară.

După ce le-am explicat doctorilor cum s-a petrecut criza mea şi le-am spus că singurul meu rinichi s-a blocat şi risc oricînd o nouă criză şi chiar să fac uremie, colonelul Mihăilescu s-a hotărît cu destulă greutate să-mi prescrie o injecţie cu morfină, fiindu-i teamă să nu mă obişnuiesc cu acest tratament. Peste puţin timp injecţia şi-a făcut efectul şi rinichiul a reînceput să funcţioneze, iar eu m-am liniştit. Mai tîrziu, mi s-a spus că în primul moment doctorii avuseseră intenţia să mă trimită la celălalt spital de la Poarta Albă, destinat deţinuţilor de drept comun, fiindcă acela era şi pentru boli interne, în timp ce spitalul deţinuţilor politici era numai chirurgical. Am avut noroc că n-au procedat aşa, deoarece pînă ce aş fi fost transferat la celălalt spital ar fi trecut ora de vizită şi pînă a doua zi dimineaţa nu mi s-ar mai fi dat nici o atenţie, ceea ce ar fi putut fi fatal. Într-adevăr, peste două zile, într-o joi, mi s-a luat sînge pentru analize, care se lucrau numai la spitalul din Medgidia, dacă nu mă înşel, iar rezultatul, deşi trecuse atîta timp de la deblocarea rinichiului, a arătat că aveam încă ureea ridicată de 1,50%, ceea ce reprezenta de trei ori mai mult decît maxima admisă ; era limpede deci că, dacă internarea în spital mai întîrzia 24 de ore, puteam să-mi iau rămas bun nu numai de la lagăr, dar şi de la viaţă... Oricum, faptul că mă puteam odihni, în loc să muncesc din greu la şantierc canalului, era ceva peste aşteptări, cu atît mai mult cu cît scăpasem şi de formalităţile „ape-

lurilor“ pe platou, unde uneori se aștepta câte un ceas în picioare pînă se terminau. În spital, dimineața și spre seară, veneau doi milițieni sau securiști și ne numărau cu grijă — de multe ori o luau de la capăt, căci se putea întimpla ca tocmai atunci unul din noi să fie la toaletă — în timp ce noi stăteam în paturile noastre.

În primele zile de spital am stat mai mult întins în pat, încercînd să mă refac puțin, deși mîncarea nu era cu mult mai bună ca la lagăr. Același arpacaș fiert, pe care nu l-am putut suferi niciodată și cu care nu m-am putut împăca în cei trei ani de pușcărie, aceeași ciorbă de cartofi și, ceea ce era mai rău, numai un sfert de kg de piine, deoarece nu lucram și deci nu eram „productivi“. Cînd era vreme frumoasă — deci mai întotdeauna, căci eram la sfîrșitul lui august — ieșeam în curte, în spatele barăcii spitalului, ne așezam pe o bancă la soare, discutînd sau povestînd cu ceilalți internați. Era în lunile premergătoare alegerilor americane pentru președinție, la care știam că din partea republicanilor candidăază Ike Eisenhower, și noi discutam cu înfiăcărare despre șansele candidaților și mai ales de consecințele pe care alegerea lui Eisenhower le-ar fi putut avea pentru situația politică de la noi din țară. Majoritatea credeau că alegerea lui Ike ar însemna schimbări fundamentale în țările socialiste, căci bieții oameni nu-și puteau închipui că fuseserăm cedați sovieticilor, cu arme și bagaje, de ramolitul de Roosevelt și de bețivul de Churchill. Eu eram ceva mai sceptic, deși îmi închipuiam și eu că Eisenhower nu se va dovedi total incapabil și că mai tirziu va accepta, chiar fără să miște un deget, înăbușirea revoltei din Berlinul răsăritean în 1953 și a revoluției din 1956 din Ungaria de către tancurile sovietice.

Printre deținuții cu care stăteam mai des de vorbă era un avocat evreu din Craiova, fost membru al comitetului de conducere tătărescian din Dolj, despre care, mai tirziu, unii mi-au spus că era un turnător, fapt pe care mi l-au confirmat ulterior împrejurările. Într-adevăr, în iulie sau august 1954, cînd eram la Văcărești, am fost dus o dată la Tribunalul Militar — care funcționa atunci lîngă clădirea din dreapta Marelui Tribunal din București și era încă legat de acesta de „podul suspendat“ — pentru a fi interogat în legătură cu procesul intentat colonelului doctor Mihăilescu. Înainte de a trece la întrebările privindu-l pe acesta, locotenentul judecător de instrucție mi-a pus pe neașteptate întrebarea : „De

ce ai spus că dacă va fi ales Eisenhower, situația din țara noastră se va schimba?”

În primul moment întrebarea m-a uluit, căci numai la așa ceva nu mă așteptam, chiar dacă nu știam pentru ce anume sînt chemat și bănuiam că ar putea fi vorba de o anchetă care să premerge judecarea mea. Am negat însă că aș fi spus așa ceva, iar locotenentul a trecut la întrebările privindu-l pe doctorul Mihăilescu și în felul acesta mi-am dat seama că fusem chemat numai ca martor, nu ca eventual inculpat, așa încît am răspuns mai degajat. Între altele, îmi aduc aminte că am fost întrebat dacă e adevărat că doctorul Mihăilescu învața engleza în timp ce era deținut la spital, ceea ce era adevărat, deoarece odată mă întrebuse și pe mine despre un anumit cuvînt — wheat, dacă-mi amintesc bine. Dar firește am spus că eu nu știu nimic, arătîndu-i anchetatorului că cei doi doctori, Mihăilescu și Andronescu, aveau camera lor personală, pe coridorul ce ducea la sala de operații și la sala de baie, așa încît noi cei din saloanele spitalului nu aveam cum să știm ce fac ei în camera lor. Bineînțeles, anchetatorul nu s-a mulțumit cu acest răspuns și a insistat cu alte întrebări, dar eu m-am ținut ferm pe poziția „nu știu“, „n-am auzit“ și atunci am fost imbarcat din nou în duba cu care venisem și dus înapoi la Văcărești, unde „colegii“ de detenție s-au mirat revăzîndu-mă, crezînd că plecasem „pour de bon“.

Printre ceilalți internați în spital, pe lângă intelectuali și țărani, erau și foști negustori. Dintre aceștia, era un șvab, fost măcelar din Oravița, care la arestare avu-seșe peste 140 de kg, iar acum scăzuse mult sub sută. Fiind însă obișnuit să mănînce mult, era veșnic flămînd și culegea din toate gamelele noastre resturile de mîncare, înfulecîndu-le cu poftă, așa încît mîncă cel puțin de două ori cît noi ceilalți. Din pricină că-și pierduse cu totul burta, pielea de pe pîntec îi atârna ca un adevărat șorț pînă deasupra genunchilor și ori de cîte ori voia să ne arate cît de gras fusese, ridica cămașa de noapte și noi rămîneam uluiți privind acel șorț de... piele proprie. Era însă adus în spital pentru operație — căci în halul în care era nu putea nici măcar să meargă în pas cu ceilalți deținuți, necum să lucreze. Cînd i s-au scos bandajele, la o săptămînă după operație, se vedea traseul tăieturii și locurile coccilor, dar încolo, burta lui devenise „normală“. Doctorii îi spusese rău însă să nu mai mănînce mult, căci acum pielea nu se mai putea întinde

ca mai înainte și deci nu mai putea fi operat din nou, dacă s-ar fi îngrășat iar. Mîncăul însă tot mîncău era și deși toți încercam să-l convingem să se mulțumească cu porția obișnuită, el strîngea toate gamelele murdare, chipurile ca să le spele, dar în realitate ca să mai înfulece cîte ceva din resturi. Nici chiar sfatul prietenesc al unui doctor deținut, venit pentru operație de apendicită de la lagărul „Peninsula“, nu-l putea determina să se potolească. Dar și doctorul acesta — respectat de toți deținuții pentru felul demn cu care se purta ca medic deținut și al cărui nume îmi scapă — avea vina lui, căci îi dădea măcelarului nostru toate rațiile pe care le primea și nu le putea mîncea destul de multe zile după operație...

Tot aici am aflat de la unii „colegi“ aduși pentru operații de la lagărul Midia de condițiile îngrozitoare de acolo. La spital nu trimiteau oamenii decît pentru vreo fractură, iar la infirmerie nu era ținut aproape nimeni : bolnavi cu 40⁰, care firește nici nu se puteau ține pe picioare, erau duși la șantier pentru... lucru, dar întinși pe tărgi și purtați de cîte alți doi deținuți. Cînd brigăzile ajungeau la șantier, tărgile erau puse pe marginea zonei de lucru, lîngă cordonul de soldați, și lăsate acolo, cu bolnavi cu tot, pe geruri de 10⁰ minus și mai bine sau pe viscol, așa încît îi acoperea zăpada și înghețau tun, de cele mai multe ori la întoarcerea în lagăr mulți fiind trecuți în lumea dreptilor...

Și despre alte lagăre am auzit lucruri groaznice, dar cel de la Midia se pare că a fost cel mai sinistru și cu procentul cel mai mare de morți. Și dacă ne gîndim că tot canalul a fost săpat cu tîrnăcoape, hîrlețe, lopeți și roabe, nu e greu de înțeles de ce munca era istovitoare și au murit în cîtiva ani la canal cîteva zeci de mii de oameni.

Pe cît mă simțeam de mulțumit că sînt în spital, scutit de muncă — mi se mai făceau și o serie de injecții care să ajute singuraticului meu rinichi să-și facă datoria mai bine —, pe atît eram de îngrijorat de reîntoarcerea la lagăr, care se apropia. Noroc (?) că mi-a ieșit și un furuncul în nas, și atunci am mai fost reținut încă vreo săptămînă, așa încît în total am stat în spital 40 de zile. Abia atunci am aflat că după rahianestezie, operatul trebuie să doarmă fără pernă, cu capul la orizontală, ceea ce omiseseră să-mi spună în 1951 prof. Hortolomei, care mă operase, și doctorul Constantinescu, foarte bun asistent de altfel, și din această cauză, după operație, am avut niște dureri atît de cumplite de cap de nici nu pu-

team vedea și aproape nu puteam mânca nimic. Bietul doctor Constantinescu, în 1956, a fost prins de revoluția din Ungaria la Budapesta și nu i s-a dat voie să se întoarcă în țară, pe motiv că frontiera noastră se închisese. I s-a îngăduit însă să plece cu mașinuța la Viena... și atunci nu s-a mai întors deloc în țară, stabilindu-se în Anglia, unde a lucrat la un spital. Peste câțiva ani am aflat că într-o noapte a fost ucis pe stradă, de către necunoscuți. Și să mai spui că nu e vorba de soartă !

Într-una din zile s-a anunțat inspectia colonelului doctor Bidu, de la Ministerul de Interne, și doctorul Mihailescu mi-a spus că va avea grijă să-i prezinte „cazul” meu în așa fel încît să fiu declarat inapt pentru muncă. Și într-adevăr doctorul Bidu s-a oprit la fiecare pat, întrebînd pe fiecare din noi pentru ce era acolo, așa că — aflînd că am numai un singur rinichi, care nu suportă eforturile — m-a întrebat ce meserie am. I-am răspuns că sînt arheolog, doctor în istorie și el a exclamat :

— Dar atunci la ce te putem întrebuița ?

— La orice birou, domnule colonel, i-am răspuns eu prompt, iar el a încheiat discuția spunînd : Bine, vom vedea. Ce și cum vom vedea, voi arăta mai jos, la locul și timpul potrivit.

La puțin timp după aceasta s-au distribuit cărți poștale pentru corespondența cu familia, dar mie nu mi s-a dat, deoarece nu aparțineam lagărului Poarta Albă, iar cînd m-am întors la Galeș cărțile poștale fuseseră distribuite și expediate, eu rămînînd încă două luni fără posibilitatea de a scrie acasă. Datorită unei perioade atît de îndelungate fără vești și deoarece se aflase, prin un știu ce mister, că fusesem dus la spital, s-a răspîndit în București zvonul (așa cum am aflat la eliberare) că murisem în lagăr. E ușor de înțeles starea de suflet a familiei mele și a bietii maică-mi, care se zbătea în durerile unei metastaze canceroase, după ce suferise două operații, și care avea să moară înainte de sfîrșitul lui decembrie, după ce totuși — așa cum voi aminti mai jos — ajunsese acasă prima veste de la mine.

Doctorul Diaconescu, al cărui picior se vindecase mai de mult, plecase cam de o săptămînă cînd, într-o seară, după ce mă culcasem, intră în cameră un plutonier și strigă : Dumitrescu Vladimir ! Am sărit speriat în sus ; spunîndu-mi că trebuie să plec imediat cu el, am fost dus la magazia spitalului, unde mi s-au dat hainele și

rufăria personală, apoi ne-am suit într-o căruță mînată de un soldat și am pornit pe drumul spre Gales. Era un cer spuzit de milioane de stele strălucind în noaptea senină de început de octombrie și tocmai de aceea am dîrdîit cumplit, avînd pe mine numai niște haine subțiri de vară. Din fericire, n-am răcit și, înainte de ora 11 noaptea, am ajuns la lagăr. După ce am trecut poarta, mi s-a dat ordinul să mă duc la brigadă și a doua zi să mă prezint la al doilea brigadier-șef, cel care se ocupa cu evidența deținuților, ajutînd administrația. Mi se dăduse o foaie de scutire de muncă pe timp de 40 de zile, rămînînd ca după aceea comisia medicală să stabilească dacă voi redeveni sau nu apt de muncă, spitalul neavînd dreptul să decidă decît concedii medicale.

Cei cîțiva prieteni m-au primit cu brațele deschise, deși i-am trezit din somn; bineînțeles, a doua zi dimineața m-am prezentat la raport la brigadier și după aceea la al doilea brigadier-șef. Și acesta era, evident, un deținut de drept comun, un fost contabil condamnat pentru cine știe ce matrapazlîcuri financiare, deci chipurile un „intelectual“; dar în timp ce celălalt brigadier-șef nu era propriu-zis rău, ci numai sever, acesta, pe care-l cheama Alexandrescu, era într-adevăr rău. Cînd a citit biletul de scutire de muncă a izbucnit furios și, nepuțindu-se împotrivi deciziei spitalului, mi-a strigat furios să mă duc la „inapți“, căci nu mai am ce să caut la brigada mea. O soluție mai rea nu se putea!

Într-adevăr, în cele două barăci în care fuseseră strînși toți cei inapți pentru lucru era o mizerie aproape de nedescris: bătrîni de peste 70 de ani complet dărîmați fizic și moral, bolnavi și infirmi (un orb și cîțiva șchiopi care umblau în cîrje, inclusiv cel care fusese numit brigadier al inapților, deși nici el nu era deținut de drept comun), care stăteau claie peste grămadă în cele două barăci, mult mai numeroși decît ar fi putut încăpea în chip normal. În fața acestei situații, am vorbit cu brigadierul nostru și l-am rugat să mă lase să rămîn mai departe la brigada lui, ceea ce a încuviințat și la rugămintele lui Bernea, pe care îl cultiva puțin.

După cîteva zile, într-un „turneu“ de inspecție, Alexandrescu a intrat în dormitorul nostru și, bineînțeles, m-a găsit la masa de lîngă fereastră, întrebîndu-mă imediat răstit ce-i cu mine acolo. I-am răspuns că sînt venit de două săptămîni de la spital și că sînt provizoriu scutit de muncă; din fericire, el uitase că mi ordonase să mă mul la inapți, așa că a întrebat:

— Și ți-am spus eu să te înrolezi la brigadă? Mîntînd fără jenă, i-am spus :

— Da, domnule brigadier, și în felul acesta am trecut hopul.

Dar în lagăr niciodată nu poți ști ce se întîmplă, nu a doua zi, dar nici în ceasul următor. Pe neașteptate, securitatea a dat ordin să se refacă brigăzile, schimbîndu-se oamenii dintr-o brigadă într-alta și în același timp aceste brigăzi înnoite să se mute fiecare în altă baracă decît în aceea în care stătuse. Și atunci brigadierul, temîndu-se de un control, mi-a spus că nu mai pot rămîne la el în brigadă și trebuie să mă duc la inapți.

Ce era să fac? Mi-am luat bruma de obiecte ce aveam și m-am mutat la „inapți“. Dar brigadierul (îl chema Mihăilescu, dacă-mi aduc aminte, și umbla în cîrje, avînd un picior „mort“, deși era tot „de-al nostru“ — adică administrativ — nu știu ce politică făcuse) era un om acru și voia să-și impună autoritatea făcînd mizerie oamenilor. Mi-a spus deci să mă instalez în jumătatea de baracă cu cei mai mulți oameni cu adevărat „dărîmați“, cum li se spunea celor care nu numai că nu mai erau buni de lucru, dar nu mai erau buni de nimic și nu se preocupau decît de mîncare. A trebuit să-l rog și să pledez mult pînă ce în sfîrșit m-a lăsat să-mi caut un loc în cealaltă jumătate a barăcii. „Un loc“ e de altfel mult spus, căci erau așa de mulți, încît nu puteam sta culcați în prici pe spate, ci numai pe o parte, și noaptea, cînd unul dintre noi se întorcea de pe o parte pe alta, trebuia să facem toți aceeași mișcare.

Începuseră ploile de toamnă și de început de iarnă și tot lagărul era o mare de noroi gros de te afundai în el pînă la glezne. Cei ce aveau bocanci o puteau scoate la capăt, deși de multe ori și ei alunecau și nu de puține ori cădeau în noroiul clisos. Dar pentru mine și pentru ceilalți care aveam numai pantofi, orice ieșire din baracă era o adevărată aventură, deși erau împrejurări cînd nu puteai evita această aventură... Colac peste pupăză, talpa unuia dintre pantofi s-a desprins pe toată lungimea ei și abia se mai ținea de pantof, așa încît pînă s-a găsit un cizmar să-i bată cîteva cuie a trebuit să o leg cu sfoară. Asemenea noroaie nu mai văzusem în viața mea decît în timpul săpăturilor pe care le-am condus la Hăbășești, în anii 1949 și 1950, dar atunci toți membrii colectivului aveau bocanci, așa încît, cum-necum, o scoteam la capăt. Iar dacă pentru noi, cei inapți de muncă și care rămîneam în lagăr, era așa de greu,

e lesne de închipuit ce chin era pentru ceilalți care trebuiau, de multe ori, să străbată kilometri prin noroi pînă la locul de muncă!

Printre „inapți“ erau mai ales intelectuali și între aceștia, cîțiva vechi politicieni cunoscuți. În primul rînd, era un vestit avocat armean, fost subsecretar de stat într-un guvern liberal (poate Aznavorian, iar nu reușesc să-mi amintesc bine numele, căci îmi vine mereu în minte numele lui Zambaccian), și avocatul georgist de la Ploiești, Constantinescu-Bordeni. Mergeau toată ziua împreună, înconjurați de o liotă de foști liberali ce se făceau tot timpul în jurul lor, făcîndu-le mici servicii, în speranța că nu vor fi uitați cînd vor ieși din închisoare și „se vor schimba lucrurile“, speranță pe care, de altfel, o împărtășeau cel puțin 99 la sută din deținuții de la Gales.

Într-o bună zi am auzit că a venit un nou „transport“ de deținuți și, pînă la repartizarea lor în diferitele brigăzi, fuseseră duși în partea „de sus“ a lagărului, între ultimele barăci și sîrmele ghimpate. M-am dus și eu să văd cine sînt și cu uimire am constatat că erau aproape numai oameni mai în vîrstă ca mine, mulți trecuți de 60 de ani, toți foarte speriați, deoarece fuseseră tratați prost din iulie, cînd fuseseră arestați, și pînă în noiembrie, cînd ajunseseră în lagărul „nostru“. Între acești noi veniți era și profesorul Al. Claudian, fost socialist-democrat, dar rămas credincios lui Titel Petrescu, doctorul Lupu din Brașov, cumnatul prietenului meu Viorel Stoica, pe care-l cunoscusem în 1945 și 1946 la Bucerdea, la moșia familiei Stoica, precum și un văr al mamei, dr. Ion Iosif, avocat din Rupea și fost deputat liberal, cel care de fapt botezase vechiul Cohelm în Rupea, pentru... a-i latiniza numele. M-am bucurat firește că întîlnesc figuri cunoscute, deși nu mi-a făcut deloc plăcere că-i regăsesc în situația aceea, foarte demoralizați și aproape bolnavi.

Peste cîteva zile ei au fost încadrați într-o brigadă nou alcătuită, al cărei brigadier, în chip neașteptat, a fost numit unul dintre deținuții veniți cu mine de la Baeău. Acesta, în dorința de a se face remarcat și de a-și păstra „postul“, era foarte sever cu noii veniți, pedepsindu-i chiar pe șantier pe acei care nu puteau lucra repede și deci nu îndeplineau norma cerută. Pe Alexandru Claudian îl obliga să se întindă pe pămînt, cu fata în sus, și-i punea pe piept cîte un holovan de zece-cincisprezece kilograme, înjurîndu-l în același timp de mama focului. Cînd am auzit de aceste grozăvii, m-am

după să vorbesc cu altul dintre deținuții veniți cu mine de la Bacău, mai în vîrstă decît proaspătul brigadier, care îl cunoștea de acasă și avea ascendență asupra acestuia. În primele zile intervenția a avut succes, dar apoi nebunul acela a reînceput cu pedepsele și injurăturile, dovedind că — și fără să fie deținut de drept comun — se poate purta tot atît de rău ca și aceștia.

Dacă amintirea nu mă înșeală, era înainte de sfîrșitul lui noiembrie cînd ne-am luat rămas bun de la lagărul Galeș. Dar fiindcă orice mișcare, inclusiv deplasările, trebuie făcute în cele mai rele condiții pentru deținuți, dragă Doamne pentru ca aceștia să simtă cît sînt de vinovați!, această operație s-a făcut mult după ora înnoptării. Ne culcasem toți, cu excepția plantoanelor respective, cînd am fost treziți de obișnuitele urlate cu ajutorul cărora erau formulate ordinele către deținuți: trebuia „să ne echipăm“ în cel mai scurt timp și să ne încolonăm în fața barăcilor, în noroiul atît de des călcat de noi, și să așteptăm „îmbarcarea“. Rînd pe rînd, apoi brigăzile erau duse în apropierea porții, unde se aflau autocamioanele ce trebuiau să ne transporte și soldații de securitate ce aveau să ne însoțească pentru a asigura paza, și am primit ordinul să ne suim cîteva zeci de oameni în fiecare camion. Mulți oameni aveau adevărate bagaje — lădițe și geamantane — care ocupau și ele loc, iar în cele patru colțuri stătea cîte un soldat cu baioneta la armă, țipînd cît îi lua gura să ne așezăm jos, deși nu era loc destul nici pentru a sta în picioare. Ne călcam unii pe alții, ne îmbrînceam fără să vrem în căutarea unui locșor și a unei poziții mai favorabile și din fericire am nimerit pe colțul unei lădițe pe care m-am așezat, abia putînd să cred că am atîta noroc. Căci alții stăteau pe vine sau chirciți pe fundul camionului, călcați și loviți de vecinii lor. În cele din urmă, coloana de camioane a pornit, fururile sfredelind întunericul șoselei, și am mers cel puțin o oră și jumătate — două pînă ce am ajuns la poarta altui lagăr. Bineînțeles că nici unul dintre noi nu știa unde sîntem duși și abia a doua zi dimineața aveam să aflăm că ne aflăm în lagărul „Peninsula“, situat pe o mică peninsulă ce intră destul de adînc în lacul Tașaul de la vest de Mamaia. În zilele senine, din lagăr și de pe unele șantiere se vedea în zare, dincolo de celălalt mal al lacului, marea și, ca un mic punct alb, fostul hotel Rex, pe atunci destul de singuratic.

Brigada noastră de „inapți“ a fost cazată în primele zile într-o baracă mare, de tip H, adică formată din două

barăci paralele, legate perpendicular prin spălătorul comun, cu apă curgătoare — ceea ce nu mai văzusem de la Bacău... Păciurile și saltelele erau destul de confortabile și condițiile erau de zeci de ori mai bune decât acelea din baraca inapților de la Galeș. Din păcate însă, această situație nu avea să țină mult.

Administrația lagărului, — comandant era un locotenent Lazăr, de fel de pe la Oradea, ungar —, îngrijorată de marele număr de „inapți“, a dispus să ne prezentăm toți la o vizită medicală, la infirmeria lagărului. Rînd pe rînd intram în biroul medicilor, eram suciți pe toate fețele și întrebați despre vîrstă și sănătate. Era acolo și doctorul despre care am povestit mai sus că fusese adus la spitalul de la Poarta Albă pentru operație de apendicită, ca și un alt medic, evreu, care ne-au examinat cu toată grija. Cînd mi-a venit rîndul și au constatat că aveam un singur rinichi și pe deasupra o operație serioasă pe burtă (tăietura fusese făcută de doctorul Ghițescu cînd, în 1936, mă operase de apendicită), despre care au crezut că era de la un ulcer operat, m-au trecut imediat pe lista inapților. Dar întrucît medicii erau deținuți și ei, și administrația nu prea avea încredere, s-a dispus reexaminarea tuturor, de data aceasta fiecare în propria sa baracă, după „stingere“. Eu am trecut ușor „examenul“, dar alți cîțiva au fost repartizați ca „buni de muncă“, deși erau destul de prăpădiți fizicește. Cu toate acestea, cei care nu eram vizibil infirmi am fost repartizați la o brigadă condusă de un fost student și duși cîteva zile pe „șantierul pietrarilor“ socotit de muncă „ușoară“, unde trebuia să spargem cu ciocanele bolovani mari de piatră pentru a-i transforma în balast pentru terasamente de cale ferată. În afară de căile ferate construite pentru canal, de la Poarta Albă la Năvodari și altele, mai erau și mici căi ferate speciale pentru lagăre — una mergînd de la lagărul nostru pînă la șantierul de spart pietre. Aici am lucrat cîteva zile, încercînd să-mi fac norma fără să mă obosesc prea mult și într-o seară m-am ales chiar cu o porție suplimentară de marmeladă, fiindcă brigadierul observase că nu încerc să trag chiulul.

Nici această triere n-a mulțumit însă administrația și atunci s-a dispus o nouă examinare de către cei doi sau trei medici, de data aceasta în prezența comandantului însuși al lagărului, care avea să decidă personal în fiecare caz. Cînd mi-a venit rîndul și m-am dezbrăcat în fața comisiei, medicii — care acum mă știau — i-au

spus comandantului : Vedeți, domnule comandant, trei operații : apendicită, ulcer și rinichi.

— Și nu poți lucra, m-a întrebat locotenentul.

— Domnule comandant, i-am răspuns, am lucrat opt zile la Gales și a trebuit să fiu ținut 40 de zile în spital...

Locotenentul Lazăr a făcut un gest de nemulțumire cu mâna și a cerut să fie adus altul, acceptând concluzia medicilor. Mai târziu am aflat de la vechii deținuți de la „Peninsula“ că, deși era sever, nu era un om rău și mai ales nu era nedrept.

Dar această revizuire a inapților, în urma cărora cei incapabili de muncă rămăsesem destui de numeroși (era suficient numai să-i vezi pe cei mai mulți dintre oamenii mai în vîrstă, care nu făcuseră niciodată o muncă manuală, necum să lucreze la cazma, lopată și tîrnăcop !, ca să-ți dai seama în ce stare se află), a adus altă pacoste pe capul nostru : am fost mutați din baraca civilizată în care ne instalasem, în zona din partea de jos a lagărului (căci și acesta era în pantă), în niște barăci mici, fără apă, fără saltele pe scheletul priciurilor, pe care nu erau așternute decît niște necăjite de rogojini. Era o adevărată echilibristică să-ți găsești un loc sub care să nu simți o grindă ce-ți intră în carne, iar spălatul devenise din nou o problemă, cișmeaua aflîndu-se destul de departe și trebuind să te speli în frig și ploaie. Closetele erau deschise, fără uși, așa că toți cei ce treceau prin fața lor puteam vedea bieții oameni pe vine, incapabili să-și facă nevoile din pricină că se simțeau dați fără voie în spectacol. Eu mă strecuram în fiecare dimineață pînă la una dintre barăcile apropiate în formă de H, în curtea căreia se aflau closete cu cîte o jumătate de ușă în fața fiecărei găuri, așa încît în timp ce ocupai „cabina“ nu ți se vedea decît partea superioară a corpului...

Probabil însă că se raportase la centru că numărul celor inapți era prea mare și deci nu se puteau îndeplini normele fixate, căci într-o după-amiază am fost din nou chemați la infirmerie pentru control ; cînd mi-a venit rîndul, am constatat că, pe lîngă locotenentul Lazăr și cei trei medici deținuți, era și colonelul medic Bidu, de la minister, care mă văzuse și la spital.

Cînd i-am spus că nu pot lucra din cauză că îmi lipsește un rinichi, mi-a răspuns că, de vreme ce acum sînt sănătos, pot să lucrez. I-am amintit atunci foarte respectuos că la Poarta Albă mă asigurase că voi fi trecut la

un birou și atunci a răspuns furios că n-a spus niciodată așa ceva, adăugînd categoric :

— De vreme-ce ai ieșit din spital înseamnă că ești sănătos și poți să lucrezi !, ceea ce practic vorbind însemna o condamnare fără apel.

Cu toți inapții considerați de colonelul Bidu „buni de muncă“ a fost alcătuită o nouă brigadă, sub conducerea unui fost locotenent de securitate, Chiriac, se pare basarabean, dar care nu se purta prea rău cu oamenii și în orice caz cu mine s-a purtat destul de civilizată.

Noua noastră baracă abia fusese însă terminată — era din zid, tencuiala nu se uscaseră bine, nu se instalaseră încă priciuri și nici sobă, așa că dormeam întinși pe rogojini, dîrdîind de mama focului în primele zile și nereușind să ne încălzim, soba fiind terminată abia după vreo săptămînă. Aproape neîmbrăcat cum eram, mă puteam considera sigur candidat la răceală și la moarte, fiind acum în toiul iernii.

Între timp însă, vechii deținuți — cîți mai rămăseseră, căci alții plecaseră să ne ia locul la Galeș — aflaseră de noi, cine și ce sîntem fiecare și atunci au venit la mine cîțiva legionari, s-au prezentat și m-au întrebat dacă n-am nevoie de ceva. Le-am arătat că sînt aproape dezbrăcat și mi s-au adus imediat o pereche de bocanci și un palton, iar pe lîngă aceasta, profesorul Iliescu, din Banat, îmi împrumutase pentru noapte o șubă ciobănească, lungă pînă în pămînt și îmblănită toată, în care mă înfășuram pur și simplu și astfel puteam face față gerului nopților. În fiecare dimineață însă îi duceam înapoi șuba, înainte de plecarea la lucru, căci în baraca lui erau oameni „vechi“, în care putea avea încredere că nu se fură.

Într-adevăr, la Peninsula, înainte de venirea noastră, se aflau tot numai deținuți politici, dar toți judecați și condamnați, unii la 5, alții la 10 sau la 15 ani, și printre ei foarte mulți foști legionari. În sînul lor se stabilise o atmosferă de camaraderie și de încredere, fiecare ajutîndu-l în măsura posibilului pe celălalt ; din cînd în cînd, ei primeau pachete cu alimente și îmbrăcăminte, se deprinseseră cu lucrul și, în măsura în care se poate spune că în închisoare cineva o duce bine, se simțeau destul de bine. Și, pe deasupra, erau în mare majoritate tineri, între 25—35 de ani și numai cîțiva ceva mai în vîrstă, în timp ce alții nu împliniseră nici 25 de ani.

Eram duși zilnic la lucru la un șantier destul de apropiat — cred că nu mărșăluiam pînă acolo nici jumătate de oră — lîngă un mare concasor (care sfărîma

pietrele necesare terasamentelor CFR și șoselelor într-un ritm ceva mai... rapid decît cel în care lucrasem și puteam, lucra noi la șantierul pietrarilor, la care tridisem cîteva zile) ...Aici sarcina noastră era să descărcăm vagoane de nisip într-un ritm vertiginos. Dacă la sosirea noastră în lîngul liniei nu venea nici un tren, așteptam mutîndu-ne de pe un picior pe celălalt pentru a nu îngheța ; iar de îndată ce venea un tren, trebuia să ne repezim și să luăm în primire vagoanele încărcate, cîte 6 oameni de vagon, și să le descărcăm cam cît ai bate din paline, căci trenul — sau mai bine zis locomotiva — nu putea aștepta, trebuind să aducă o nouă garnitură de vagoane cu nisip sau pietre. Unii, mai voinici și mai obișnuiți cu asemenea muncă, lucrau mai repede și deci mai cu spor. Alții — ca mine, și beteag, și în vîrstă, și neobișnuit să mînuiesc lopata în viteză — lucram mai domol, temîndu-mă mereu, de altfel, să nu fac o nouă criză de rinichi. Brigadierul Chiriac se plimba în lîngul vagoanelor brigăzii lui și din cînd în cînd mai îndemna cu voce tare oamenii să-i dea zor ca să nu depășim orarul, dar, în cele cîteva zile cît am lucrat la descărcări, mie nu mi-a spus nimic. În schimb, un alt deținut (nu știu ce hram purta, dar despre care am aflat apoi că era din Lugoj), a început să se rățoiască la mine, spunîndu-mi că în timp ce el muncește de zor eu trag chiului. Zadarnic i-am spus că am un singur rinichi și că abia am ieșit din spital, căci s-a înfuriat și mi-a strigat că și el are un singur rinichi !

Cînd se terminau cele opt ore și toate brigăzile se încolonau din nou pe șosea pentru a se întoarce la lagăr, era o adevărată poveste pînă se dădea ordinul de plecare, căci trebuia făcută mai întîi numărătoarea — care, bineînțeles, nu ieșea niciodată bine de la început. În sfîrșit, cînd ajungeam „acasă“, așteptam în fața barăcii pînă venea mîncarea și pîinea și, abia după ce se termina și această operație, încercam să ne odihnim, trîntindu-se pe rogojini. Soba fusese, chipurile, terminată, fiind destul de mare, dar și baraca era mare ; și apoi, orice sobă în primele zile face fum, așa încît la început mai mult ne afuma decît ne încălzea. Iar dacă deschideam geamurile să scăpăm de fum, începeau protestele și strigătele celor care preferau fumul frigului.

Într-o bună zi a venit și momentul distribuirii cărților poștale pentru scris acasă înainte de Crăciun ; fiecare am primit cîte o carte poștală, după ce ni s-au dat instrucțiuni severe că nu trebuie să scriem decît zecce rîn-

duri, în care să spunem că sîntem sănătoși și să indicăm ce alimente și îmbrăcăminte să ni se trimită. Pentru toată brigada — între 40 și 50 de oameni — ni s-au dat două cioturi de creion, așa încît au trebuit să treacă ceasuri pînă ce corespondența a fost terminată, fiecare carte poștală fiind atent citită de brigadier, care mai ștergea cuvintele ce nu i se păreau potrivite. Se știe că în pușcăriile politice și în lagărele deținuților politici hîrtia și creionul sînt două „arme“ a căror posesiune aduce carcera și chiar bătaia și pentru descoperirea unor asemenea unelte „primejdioase“ se făceau foarte des percheziții extrem de severe și de migăloase. Aceasta nu înseamnă însă că deținuții mai vechi nu reușiseră să-și procure — D-zeu știe cum și de unde ! — cite un creionăș, deși în realitate nu-l prea puteau folosi, tocmai din cauza lipsei hîrtiei !

După odihna de după-masă mă duceam în baraca vecină, a pietrarilor, (aceștia lucrau la atelierul de sfărîmat piatră, unde sculptau reliefurile și statuile care aveau să împodobească piața sau intrarea stadionului ce se construia la Constanța) — deși vizitele de la o baracă la alta erau teoretic interzise — și stăteam de vorbă, în special cu profesorul Iliescu ; tot la el, i-am cunoscut și pe alți deținuți, care lucrau fie la același șantier al pietrarilor, fie la alte șantiere, ba chiar făceau parte din alte brigăzi, printre care profesorii Zamfiroiu și Zamfirescu. Primul era un om firav și blînd, dar foarte intransigent, al doilea fiind însă bine construit și dornic să mai uite de motivele pentru care eram condamnați. Și așa orele libere treceau parcă ceva mai ușor și gîndurile ne erau puțin mai libere, pentru a mi le îndrepta în fiecare moment spre casă, spre Hortansa și Carmen și spre mama.

Aici, în baraca pietrarilor, am cunoscut și pe inginerul Nicola, un bărbat scund și destul de îndesat, foarte energetic și foarte activ, căruia parcă nici nu-i păsa că mai are de făcut cîțiva ani de pușcărie. E adevărat că el era brigadierul unui șantier de construcții de la Năvodari și în felul acesta dormea în baraca „administrației“ (la Peninsula, majoritatea brigadierilor erau deținuți politici, așa încît se purtau altfel cu oamenii decît cei de drept comun) și, pe de altă parte, nu lucra manual, ci se ocupa exclusiv cu conducerea lucrărilor. Nostim e că atunci cînd mi-a fost prezentat, spunîndu-mi-se că e brigadier, am întrebuițat formula obișnuită și i-am spus „Să trăiți,

domnule brigadier !”, ceea ce l-a făcut să se indigneze și să strige :

— Auziți, auziți, cum vorbesc oamenii ăștia „noi“ !

Într-o seară, m-a luat de o parte și m-a întrebat dacă vreau să lucrez la șantierul condus de el, unde nu va mai fi nevoie să mînuiesc lopăta, ci să țin „caietul de atașament“ al lucrărilor, adică să fac măsurătorile lucrărilor, să desenez și să calculez tot ceea ce se construiește și așa mai departe.

— Bineînțeles că primesc și vă mulțumesc din inimă, i-am răspuns fără ezitare.

— Da, dar trebuie să găsim un pretext pentru a vă aduce la șantierul arheologic. Noi am găsit un schelet de copil în timpul săpăturilor pentru fundații, și cum sinteți arheolog, am să-i spun lui Chiriac că avem nevoie de d-voastră. Diseară voi vorbi cu el, dar să vă faceți că nu știți despre ce este vorba și că nu mă cunoașteți.

Zis și făcut. După masa de seară, l-am văzut intrînd în baracă și ducîndu-se să vorbească cu brigadierul nostru. După cîteva minute, acesta a strigat :

— Dumitrescu !

— Ordonăți, domnule brigadier, am răspuns, apropiindu-mă repede de ei.

— D-ta ești arheolog ? m-a întrebat ; și, la răspunsul meu afirmativ, mi-a spus :

— De mîine pleci la lucru cu brigada dumnealui.

Am mulțumit și m-am retras pe rogojina mea, în așteptarea momentului cînd trebuia să mă duc să iau șuba colegului Iliescu pentru a mă înveli cu ea în timpul nopții. Eram desigur foarte mulțumit, mai ales că Nicola îmi spusese că va face demersurile necesare pentru a fi transferat la brigada lui — ceea ce însemna o situație mai puțin provizorie — (deși în închisoare, afară de închisoarea însăși, care e definitivă, toate celelalte situații sînt provizorii) și, mai ales, perspectiva de a mă muta într-una din barăcile în formă de H, cu saltele, cearceafuri și spălător cu apă curgătoare permanentă !

A doua zi, după numărătoarea de dimineată, m-am dus la brigada condusă de inginerul Nicola, m-am înconlonat și am așteptat plecarea. Fiecare membru al brigăzii ducea cu el un scăunel de lemn, al cărui rost nu l-am înțeles imediat. Ceilalți, văzînd că eu n-am scăunel, mi-au făcut și mie rost de unul și în curînd, cu scăunelele la subțioară, am părăsit încolonați lagărul, îndreptîndu-ne spre o cale ferată relativ apropiată, unde trebuia să ne imbarcăm. În primele zile, trenul, care ne

transporta și pe noi și alte brigăzi care lucrau la alte șantiere vecine de la Năvodari și unele chiar la Canal, era compus numai din vagoane închise de marfă; după ce, cu chiu cu vai, ne suiam în ele, ușile se închideau și noi rămâneam în întuneric — să nu se uite că era iarna — așezat fiecare pe scăunelul lui, vorbind și chiar cîntînd. Licuricii țigărilor aprinse presărau cu luminițele lor întunericul compact din vagon și ne scăpau de impresia că sîntem într-un mormînt pe roate, care alerga cine știe unde. După una sau două opriri, cînd desigur coborau alte brigăzi la locul lor de muncă, ne venea și nouă rîndul: se desferecau ușile și atunci constataam că se luminează de ziuă, iar noi săream lîngă vagoanele păzite de gărzile fiecărei brigăzi. Într-o dimineța, sărînd cu fața spre vagon, fără să mă țin cu mîinile, am căzut pe spate, întinzîndu-mă cît eram de lung la pămînt: noroc că acolo era un strat gros de nisip, căci dacă aș fi căzut pe terasamentul de piatră spartă nu mi-ar fi fost deloc ușor.

După ce se făcea încolonarea brigăzilor pe șoseaua traversată în acel loc de cale ferată, se dădea ordinul de piecare; în curînd intram în satul Năvodari, de existența căruia, pînă la Canal, eu unul nici nu auzisem: obișnuitele case de țară, destul de sărăcăcioase, cu puțini pomi în curți și cu cîte o femeie sau cîte un copil privindu-ne din poarta lor sau de la ferestre. Dar dacă pentru mine acest peisaj era nou, căci nu mai văzusem nici sat, nici „civili“ de cîteva luni, pentru aceștia din urmă spectacolul trecerii noastre era ceva obișnuit, deținuții trecînd pe acolo, zi de zi, de foarte multă vreme.

Cam pe la jumătatea satului era un podeț: înainte de a ajunge la el ne-am oprit și brigada noastră, încercuită de obișnuita gardă, a intrat pe stînga, pe un teren unde se vedeau două-trei mici barăci de lemn (de alt tip decît cele din lagăr, fiind destinate magaziei de materiale și biroului) și zidurile neterminate la două mari hale de cărămidă; construcția uneia ajunsese cam pe la mijlocul ferestrelor, în timp ce zidurile celeilalte nu depășeau jumătate de metru. Toate acestea erau înconjurate de un gard de sîrmă ghimpată, de-a lungul căruia, din loc în loc, se aflau cinci „observatoare“ înalte în care se călărau cei cinci soldați ai gărzii noastre, în timp ce sergentul care-i comanda se plimba peste tot și intra destul de des și prin biroul în care — împreună cu alți doi băieți (unul abia trecuse de 20 de ani, dar făcuse vreo trei ani de pușcărie) și cu brigadierul — urma să lucrez

eu la o mică masă. Tot aici venea zilnic și reprezentantul civil al trustului de construcții pentru care se construiau clădirile din Năvodari, care în fiecare zi semna foaia de lucrări întocmită de mine și contrasemnată de inginerul Nicola.

Acest civil, un om cam slab și trecut mult de 50 de ani, se ferea ca de mama focului să discute cu noi altceva decât problemele șantierului și se ciorovăia mereu cu Nicola pe motiv că se realizează prea puțin în fiecare zi și astfel costul lucrărilor era prea scump (deși recunoștea că lucrul era de foarte bună calitate).

În prima mea zi la șantierul Năvodari n-am făcut decât să mă plimb pe șantier pentru a-mi da seama de mersul lucrărilor și, totodată, pentru a-i cunoaște pe ceilalți membri ai brigăzii, deoarece pe cei mai mulți îi vedeam acum pentru prima dată. Treptat, m-am acomodat cu munca de „atașamentist” și am întocmit planurile construcțiilor, la scară, — inclusiv „biroul”, magazia și „observatoarele” — pe hîrtie milimetrică, începînd să calculez și cubajul zidurilor realizate zi de zi. Uneori însă acest calcul trebuia să fie puțin „umflat”, cînd băieții nu aveau chef de lucru sau era o vreme pătătoasă de ploaie sau viscol și bineînțeles că Nicola închidea ochii, dar în schimb se cam strimba delegatul trustului.

Înainte de sfîrșitul lunii decembrie, Nicola a reușit să obțină mutarea mea la brigada lui, așa că m-au mutat într-o baracă „civilizată” de tip H, cu apă curgătoare, și mă puteam bălăci în voie în fiecare dimineață înainte de „cafea” și de plecarea spre șantier, dezbrăcîndu-mă pînă la brîu cu tot gerul destul de aspru, spre mirarea multor camarazi care se mulțumeau să facă această operație radicală numai o dată sau de două ori pe săptămîină. Dar pentru că în jumătatea de baracă ocupată de noua mea brigadă nu mai era loc de dormit, am fost cazat în cealaltă jumătate, unde era altă brigadă. Întîmplarea a făcut ca aici să fie și tînărul student voinic din Brașov, care la Galeș îmi dăduse o cămașă, așa că am fost bucuroși să ne revedem și mi-a propus să dorm cu el în pat (dacă-mi amintesc bine, și el era atașamentist și avea astfel un pat personal), ceea ce, bineînțeles, am primit.

Din păcate, trustul de construcții pentru care noi ridicam halele de la Năvodari n-a mai adus materialele necesare și astfel noua mea brigadă a primit altă sarcină, unii dintre noi fiind repartizați pentru lucru la alte brigăzi. Nicola a vorbit cu un prieten al lui, inginer chimist,

tot băiat tînăr, brigadierul unei brigăzi ce lucra la digul ce se construia prin lacul Taşaul între Peninsula şi Ovidiu (căci pe acolo fusese stabilit traseul canalului), iar acesta m-a luat ca ataşamentist la el. Mare lucru nu aveau aici de făcut, căci în afară de mica baracă în care era „biroul“ — pe care am desenat-o şi „calculat-o“ într-o zi-două — trebuia numai să măsoare câţi metri liniari de dig se fac în fiecare zi. Trenurile aduceau blocuri mari de piatră şi le descărcau pe malul lacului Taşaul, iar de aici „băieţii“ le încărcau în vagonete, transportîndu-le astfel pînă la capătul digului, unde le rostogoleau în apă. Cum apa avea totuşi 2—3 m adîncime, trebuiau mulţi bolovani pentru a se cîştiga un metru-doi, aşa încît lucrul mergea destul de încet. Cînd nu era prea ger stăteam mai mult pe dig, discutînd cu băieţii, mai ales că inginerul îmi împrumutase şi o splendidă căciulă albă de blană cu apărători de urechi, aşa încît nu simţeam frigul decît cînd era prea puternic.

Într-o seară s-a răspîndit zvonul că veniseră pachete de la familie şi toţi ne-am îngămădit înfriguraţi în curte, aşteptînd să ne auzim numele strigat pentru a intra în baraca în care se făcea împărţirea pachetelor. Se lăsase aproape noaptea cînd mi-am auzit numele strigat şi am intrat repede în baraca supraîncărcată de deţinuţi, miliţieni şi tot felul de pachete. Primisem de la Hortansa un geamantan şi cînd l-am desfăcut am constatat că înăuntru erau tot felul de obiecte de îmbrăcăminte : un palton, o căciulă, mănuşi groase, cămăşi, ciorapi etc. şi o pereche de bocanci... nr. 45, în care trebuia cel puţin să pun două perechi groase de ciorapi ! Dar pe cît m-am bucurat de toate aceste daruri de Crăciun — căci am putut restitui căciula, paltonul şi bocancii împrumutaţi ! — am fost şi puţin dezamăgit de faptul că nu era nimic de mîncare : aş mai fi vrut să schimb şi eu „meniul“ simplu şi uniform la care aveam dreptul. Dezamăgirea a fost însă de scurtă durată, căci a doua sau a treia zi am fost chemat din nou „la pachete“ : Hortansa îmi trimisese şi un pachet destul de consistent cu lucruri de-ale gurii şi cu ţigări — nu pentru mine, ci ca să le pot împărţi băieţilor care fumau şi care mă ajutaseră atît de mult în ultima lună. Abia acum am început să mă simt şi eu intrat în rîndul „vechilor“ deţinuţi, care cei mai mulţi aveau îmbrăcăminte şi chiar mîncare de acasă (salamuri, slănină, gemuri, marmeladă etc.), deoarece primeau pachete cel puţin la două-trei luni o dată.

Tot atunci am primit și o carte poștală de la Hortansa, în care îmi scria că ea și Carmen sînt sănătoase ; dar ne-scriindu-mi nimic de mama, pe care o lăsasem în iulie grav bolnavă, am înțeles că s-a prăpădit. Iar cum mama, așa cum am aflat la eliberare, a murit la 26 decembrie, rezultă că această carte poștală a sosit în primele zile ale lui ianuarie.

Din păcate, deoarece seara ni se dădea de mîncare arpacaș sau macaroane, pe care, ca să le pot minca, eu le combinam cu marmeladă, în cursul nopții aveam arsuri îngrozitoare la stomac și deci a trebuit să renunț la marmeladă și am cedat-o tînărului meu tovarăș de pat.

Într-o noapte am fost trezit din somn de niște strigăte înfiorătoare : cînd am deschis ochii și m-am întors, l-am văzut pe tînărul student din Brașov în picioare pe marginea patului cu brațele ridicate, strigînd cît îl ținea gura : „Trăiască Garda și Căpitanul“ ; trezise toată brigada și nimeni nu știa ce să facă, acei ce se apropiaseră de el fiind goniți și chiar loviți. M-am sculat și am încercat să-l liniștesc, vorbindu-i prietenește, convins fiind că mă va asculta, deoarece îmi arăta întotdeauna foarte mare considerație. Dar el mi-a apucat brațul drept cu atîta putere, urlînd întruna, încît încercarea mea de a scăpa din strînsoare a eșuat și începusem să cred că-mi va rupe brațul. Se știe că cei care fac o criză de nebunie au o putere excepțională și, pe deasupra, el era și foarte voinic, avînd vreo 1,90 m înălțime și cu siguranță vreo 80—85 de kilograme. Noroc că apropierea altor băieți i-a distras atenția, așa încît după cîteva minute bune de spaimă am reușit să-mi eliberez brațul și să mă dau la o parte.

Între timp, pe lângă brigadierii ce dormeau într-o cameră vecină au sosit și cîteva milițieni care l-au apucat cu sălbăticie și l-au tirît afară pe nefericitul băiat. A doua zi am aflat că a fost bătut zdravăn și închis într-o celulă, dar după aceea — cel puțin cît am mai fost în acel lagăr — n-am auzit să se fi însănătoșit și nici nu l-am mai văzut. Mai tîrziu am aflat că băiatul se îmbolnăvise (sau era deja bolnav) de tuberculoză și a fost transportat la închisoarea de la Tg. Ocna, care avea și un spital pentru cei bolnavi de piept. De atunci însă n-am mai putut afla nimic de el, deoarece i-am uitat cu totul numele.

Într-o „bună“ zi am constatat că mi-a ieșit un furuncul la subsuoară și seara m-am dus la infirmerie, la doctorul chirurg, care m-a întins pe masa de operație și cît

ai clipi din ochi mi-a tăiat furunculul, i-a stors bine și l-a dezinfectat, iar apoi m-a bandajat. Dar n-au trecut decât câteva zile și de data aceasta m-am trezit cu mai multe furuncule, tot la aceeași subsuoară; e adevărat că erau mai mici, dar numai plăcut nu era! De data aceasta doctorul mi le-a cauterizat la repezeală, desigur fără o adevărată anestezie, dar cel puțin după citva timp totul s-a vindecat și am scăpat de această pacoste neașteptată.

Toți băieții făceau însă haz de această întâmplare, spunându-mi care mai de care: — Păi bine, domnule profesor, tocmai d-voastră, care vă spălați strașnic pină la brîu în fiecare dimineață, chiar pe ger, faceți asemenea ispravă?

Aveau, de altfel, dreptate, căci nici eu n-am putut înțelege cum, spălîndu-mă bine cu săpun în fiecare dimineață în spălătorul comun, cu vreo zece robinete, am putut face regulat „abluțiunile“ de rigoare, frecîndu-mă cu nădejde. Din fericire însă într-o săptămîină și după două mici operații am scăpat și de atunci, nici în închisoare, nici după aceea, nu am mai pățit ceva similar.

Spre sfîrșitul lunii ianuarie au sosit din nou materiale de construcție la șantierul Năvodari și brigada noastră și-a adunat din nou oamenii; am reînceput peregrinările zilnice, la început tot cu trenul, dar apoi cu un autocamion în care cei 40—45 de membri ai brigăzii, fiecare cu scăunelul lui, ne cățaram pe roțile înalte ale mașinii ca să putem trece apoi peste peretii ei și să ne înșiruim în camion, păziți de soldații ce stăteau în picioare la colțuri cu arma în mîină, în timp ce sergentul și alt soldat înarmat luau loc lîngă șofer. În felul acesta mai puteam vedea din peisajul înconjurător, parcurgînd o bună bucată de drum de-a lungul traseului canalului, săpat destul de adînc și de lat și al cărui capăt trebuia să fie, atunci, la nord de Năvodari, la capul Midia. Astăzi, începînd, dacă nu mă înșel, de la Poarta Albă, traseul canalului a fost schimbat și mă gîndesc cîtă muncă și cîte sacrificii de vieți omenești s-au irosit degeaba pentru săparea acestei porțiuni de canal, rămasă acum ca o rană adîncă deschisă în trupul Dobrogei. Cu atît mai mult cu cît tocmai la această porțiune din canal au lucrat deținuții politici din lagărul de la Midia, despre care toți cei ce s-au „bucurat“ de trecerea prin diferitele lagăre știu că a fost cel mai cumplit. Iarna, pe geruri de peste 10 grade, așa cum am mai spus, deținuții bolnavi erau siliți să iasă și ei la lucru, de multe ori atît

de grav bolnavi încît erau duși pe targă de alți deținuți, și cînd ajungeau la punctul de lucru tîrgile erau lăsate pe pămînt iar bolnavii stăteau acolo cele opt. ceasuri; mulți dintre ei degerau, cînd ningeau erau acoperiți de zăpadă, iar la întoarcere camarazii lor nu aduceau în lagăr decît cadavre înghețate tun.

De altfel, chiar acolo unde zbirii lagărelor nu erau așa de haini, singurele unelte de lucru erau tîrnăcoapele, cazmaiele, lopețile și roabele : numai cu aceste unelte s-a săpat canalul, cu prețul a zeci de mii de vieți ome-nești.

Revenind la șantierul Năvodari, situația era de zeci de ori mai bună chiar pentru cei care lucrau efectiv la construcții : băieții se „specializaseră“ în cele citeva luni de cînd lucrau aici, unii erau zidari de mîna întii, alții timplari, alții betoniști, așa încît nu e de mirare că pînă în luna mai, cînd s-a oprit lucrul la Năvodari, una dintre halele cele mari era aproape gata, — i se montaseră și lemnele pentru acoperiș —, iar zidurile celeilalte erau aproape total înălțate. Acum cîtiva ani, — cred prin 1972 —, în calitate de șef al sectorului Paleolitic al Institutului de arheologie, am făcut o vizită lîngă Năvodari, în apropiere de fostul lagăr Peninsula, unde colegul Fl. Mogoșan, împreună cu Al. Păunescu, descoperiseră și săpau chiar pe traseul canalului o așezare paleolitică din musterman ; am trecut prin satul Năvodari și am putut vedea din mașină că cele două hale erau, fi-rește, terminate complet și acolo funcționa o fabrică de lemnărie, adică chiar ceea ce fusese planificat. M-am gîndit cu tristețe la lunile de viață pierdute acolo de mine și de atîția alții, care ar fi pîutut face în acest timp lucruri mult mai bune pentru societate, și, mai ales, la apăsarea sufletească și chiar fizică pe care o simțeau zi de zi și ceas de ceas, închis între sîrmele ghimpate sau în interiorul cordonului de securiști cu arma pregătită să tragă, care pîndeau fiecare mișcare a noastră din... „observatoarele“ lor ce înconjurau șantierul. Din fericire, în afară de ceasurile cînd ne duceam și ne întorceam la și de la șantier, ne țineam destul de departe de ei, așa că nu aveau prilejul nici să ne bruscheze, aici să ne înjure și lucrul mergea destul de bine, încetinit însă în zilele de ger cumplit, cînd mortarul îngheța și nu se putea zidi nimic.

În legătură cu motivul pe care-l invocase inginerul Nicola pentru a mă putea muta la brigada lui, — și anume scheletele descoperite cu prilejul săpăturilor pentru te-

meliile uneia dintre hale —, am putut constata din prima zi că era vorba de câteva schelete de copii, lucru deloc de mirare, pe terenul acela aflându-se cindva un vechi cimitir turcesc sau tătărăsc !

La sfîrșitul lui februarie și începutul lui martie am avut parte de o vreme primăvărată, cu soare relativ cald și toți începusem să ne înviorăm ; ori de cîte ori puteam, eu mă suiam pe schelele halei neterminate, priveam satul destul de întins și mașinile și căruțele ce treceau pe șosea, avînd, într-un fel, senzația că depășesc centura de securiști înlăuntrul căreia eram constrinși să ne mișcăm. Într-o dimineață a sosit în inspecție un ofițer de securitate de la lagăr. Eram în „biroul“ șantierului și cind a deschis ușa — pe lîngă că m-am sculat în picioare și am rostit obligatoriul „Să trăiți domnule...“ —, instinctiv, mi-am luat felia de pîine de pe masă și am băgat-o în sertar. Bănuitor ca orice securist și fiindcă nu văzuse ce am pus în sertar, ofițerul și-a închipuit că ascund cine știe ce lucru „subversiv“ (ziar sau scrisoare) și m-a întrebat răstit : „Ce-ai ascuns acolo ?“ I-am răspuns foarte calm — „felia mea de pîine prăjită, domnule locotenent, pe care o mănînc regulat la această oră“ — și i-am deschis larg sertarul mesei ac să se convingă...

În primele zile ale lui martie, după ce „civilul“ reprezentant al trustului de construcții a intrat în birou, mi-a făcut semn că-mi arată ceva, a deschis sertarul mesei lui și a pus înăuntru o mică foaie de hîrtie, arătîndu-mi că trebuie să o citesc. M-am aplecat și am citit cu mirare : „Stalin e grav bolnav, așa au anunțat posturile străine de radio“. Bineînțeles că am ieșit repede din baracă și, în cîteva minute, toată brigada a aflat vestea, fiecare comentînd-o în fel și chip și făcîndu-și tot felul de iluzii. La întoarcerea în lagăr, zvonul s-a răspîndit ca fulgerul de repede, așa încît seara cred că nu mai era nimeni care să nu fi aflat această veste.

Peste două sau trei zile, suindu-mă ca de obicei pe schela halei neterminate și uitîndu-mă spre primăria satului, am zărit un steag negru filfiind la intrarea clădirii : am coborît schela, alergînd într-un suflet la baracă pentru a le spune și celorlalți vestea. Firește, nu-mi mai amintesc nici ce s-a spus, nici cum a reacționat fiecare, dar un lucru era sigur : toți speram că acum se va schimba ceva și în soarta noastră, a deținuților. Văzîndu-mă bucuros, sergentul, care conducea garda șantierului, m-a întrebat mirat de ce mă bucur, iar eu i-am răs-

punc : „Mai moare măgarul, mai piere suitanul“ — dar el n-a înțeles sensul acestei zicale românești.

Nu peste multă vreme însă trustul de construcții a intrerupt definitiv aducerea materialelor pentru șantierul de la Năvodari și misiunea noastră acolo s-a terminat. Împreună cu alți „băieți“, am fost repartizat la o brigadă care lucra la spartul pietrei pentru terasamentul de cale ferată, la un șantier destul de apropiat de lagăr, unde lucrau foarte multe brigăzi — în total, probabil, câteva sute de oameni. Mulți făceau același lucru ca și noi, spărgeau bolovanii de piatră, dar deținuții din două-trei brigăzi lucrau la sculpturile destinate unei fântini ce trebuia ridicată în piața stadionului ce se construia tocmai atunci...

Unii dintre ei deveniseră adevărați sculptori, executând minunat sculpturile după schițele primite și printre aceștia erau și unii dintre cei care mă ajutaseră la venirea mea în lagărul Peninsula (profesorul Iliescu și alții).

Munca noastră, a celor care spărgeam piatra, nu era nici prea grea, nici prea complicată : cu un fel de cui gol în interior și lung de vreo douăzeci de centimetri, pe care-l băteam cu un ciocan destul de mare, trebuia să facem cite o gaură adâncă cam de tot atâția centimetri, largă de 3—4 cm, în care apoi să se pună un cartuș de praf de pușcă, căruia i se dădea foc, pentru a sfărâma bolovanul de piatră în bucăți mici. Bineînțeles că această ultimă operație se făcea cam spre sfârșitul zilei de lucru, când toți bolovanii găuriți erau adunați undeva la marginea șantierului, iar noi ne retrăgeam la câteva sute de metri depărtare și așteptam exploziile, înainte de a ne apropia din nou.

Brigadierul nostru, un om de treabă, nu ne prea zorea, așa încît eu îmi fixasem singur o „normă“ zilnică : o gaură reglementară într-un bolovan. Bineînțeles, dacă aș fi mînuit continuu ciocanul, aș fi putut face cel puțin două-trei găuri pe zi, dar cum știam că n-am voie să fac prea mare efort fizic, din pricina rinichiului unic, mă mulțumeam cu o singură gaură pe zi...

Într-o seară, după ce se făcuse întuneric bine și așteptam apelul ca să ne putem culca, brigadierii au fost chemați la Administrație și li s-a dat ordin să scoată toată lumea pe „platou“. Acolo, în mijlocul spațiului liber, era o masă la care stătea un ofițer de securitate, avînd lîngă el vreo doi grădați, în timp ce brigăzile erau aliniate de jur împrejur, la oarecare distanță. Totul era luminat de câteva reflectoare suplimentare, deși în lagăre nu era niciodată întuneric, de jur împrejurul rețelelor

de sîrme ghimpate fiind stîlpi cu becuri puternice. S-a ordonat liniște și am început să fim strigați unul cîte unul — nu mai țin minte dacă după alfabet sau după brigada în care lucram — și la un moment dat am auzit strigîndu-se „Drăgușanu Dumitru“. Am tresărit, căci — deși nu-l văzusem pînă atunci — îl cunoșteam bine : era un învățător din fostul județ Baia, chiar din satul Drăgușeni de pe valea Moldovei, fusese și revizor școlar sub liberali și desigur acesta era motivul arestării. Îl cunoscusem în 1925, prin luna iunie, cînd, împreună cu Gh. Ștefan, am făcut o cercetare arheologică în acel județ și Drăgușanu ne-a condus la cîteva așezări identificate de el, una chiar pe dealul lui Simion Rusu de pe teritoriul satului Drăgușeni, unde am și săpat în luna august a aceluiași an. El avea și o mică colecție și împreună cu soția erau învățători model, așa cum ar fi trebuit să fie toți, interesîndu-se de toate problemele culturale.

Bineînțeles că după terminarea „apelului“ l-am căutat să-i strîng mîna și să-l întreb de sănătate, dar după ce am plecat de la lagăr nu l-am mai văzut.

La cîteva ani după eliberare am aflat că se mutase la Bacău, la fata lui, și lucra la Arhivele Statului, dar apoi a murit relativ tînăr.

După-amiezele, întorși în lagăr — fiecare brigadă înconjurată de garda sa — și după ce luam masa, uneori ceva mai bună decît la Galeș, făceam regulat vizite în baraca unde era găzduită brigada profesorilor Zamfiroiu și Zamfirescu (deși acest lucru nu era îngăduit) ; mă întindeam pe prici între ei și depănam împreună amintiri și cîteodată chiar încercam să descifrăm viitorul, deși fi-rește nu aveam nici un element care să ne dea dreptul să credem că știm ce s-ar putea întîmpla. Dar în fe-lul acesta, treceau cîteva ceasuri ; și înainte de masa de seară mai făceam o scurtă vizită în baraca-dormitor a in-ghinerilor, atașamentiştilor și economiştilor, pentru a-i re-vedea pe cei trei prieteni de la Năvodari (inginerul Ni-cola Opreanu, cel care calcula valoarea lucrărilor exe-cutate, și tînărul despre care am mai vorbit, dar al că-rui nume l-am uitat cu totul) și a mai schimba cîteva vorbe. Tot timpul sperai inconștient că vei putea afla cîte ceva nou, dar nici unul dintre deținuți nu putea ști nimic nou, comunicațiile de orice fel cu exteriorul fiind total interzise. E adevărat însă că pe cînd lucram la șan-tierul Năvodari, prin nu știu ce miracol ne mai cădea în mînă cîte un ziar și așa într-o zi am citit discursul lui

Eisenhower din primăvara aceluia 1953. Faptul că acest discurs a fost publicat în „Scînteia“ ne-a făcut să credem că lucrurile se vor schimba și, deci, că și soarta noastră, a deținuților, se va schimba, dar după scurt timp ne-am dat seama că aceasta era tot o iluzie, deși n-am priceput nici pînă acum de ce a fost publicat *in extenso* acel discurs.

Sa revin însă la șantierul Pietrarilor. Se făcuse vara, lucram de multe ori fără haină, în cămașă, iar faptul că șantierul avea o întindere așa de mare, iar gărzile nu mai înconjurau fiecare brigadă în parte, ci formau toate, pînă la încetarea lucrului, un cordon uriaș împrejurul întregului șantier ne dădea impresia unei relative libertăți, de care ne foloseam cît puteam, ducindu-ne de la un grup la altul — deși, în principiu, acest lucru era interzis și, uneori, chiar în practică. Iar după-amiaza, cum am mai spus, colindam prin alte barăci, deși uneori milițienii ne împiedicau. Prietenul Bernea, cu care nu mai lucram în aceeași brigadă, era cazat și el în aceeași baracă cu profesorii Zamfirescu și Zamfiroiu, dar își avea locul pe prici oarecum în capătul opus al locului acestora și, bineînțeles, de cîte ori veneam să-i văd mă opream cîteva minute și pe la el. După părerea mea, însă el făcea greșeala de a primi prea multe vizite, cu care discuta cu glas tare probleme filosofice și politice; și cum „turnătorii“ nu lipseau din nici o brigadă și din nici o baracă, desigur a fost încondeiat la comandamentul lagărului, așa încît atunci cînd în 1954 s-a dat drumul celor mai mulți „administrativi“ el a mai fost reținut vreo doi ani, iar după aceea i s-a fixat și domiciliu obligator în Bărăgan... Și aceasta cu toate că nu avusese nici un „grad“ în mișcare și nu avusese nici o funcție politică, dar, probabil, fiindcă publicase unele lucrări de doctrină filosofico-politică.

Între timp, ni se mai dăduse cîte o carte poștală pentru scris familiei, așa încît în curînd am primit de la Hortansa un nou pachet cu alimente și cu rația reglementară de 300 țigări — pe care eu nu le fumam, ci le dădeam prietenilor. Aceste țigări au fost însă nenorocirea multor oameni, care nu se puteau lipsi de ele. Într-adevăr, destui deținuți în vîrstă, dărîmați din pricina hranei insuficiente și mai ales neconsistente și a muncii destul de grele, își dădeau pe țigări bruma de alimente ce primeau în pachetele de acasă și astfel chiar după ce, distrofici fiind, nu mai erau trimiși la muncă, se prăpădeau, sporind numărul celor ce mureau de alte boli. În cartea poștală primită de la Hortansa cam o dată cu pa-

chetul de care am amintit, îmi scria că „Mateescu a trecut de partea lui Nestor“, ceea ce m-a mirat la început. Căci Corneliu Mateescu — despre a cărui valoare ca arheolog nu vreau să scriu nimic aici — lucrase cîțiva ani la rînd pe șantierul condus de Nestor, pînă cînd în 1950, din nu știu ce motive, Nestor s-a supărat pe el, i-a interzis să mai iasă pe șantier și l-a obligat să se ocupe numai cu „popota“ colectivului și cu procurarea alimentelor. De aceea, în primăvara lui 1951, cînd s-a ținut la Institutul de Istorie ședința pentru formarea colectivelor pentru activitatea de teren ce urma să înceapă curînd, l-am întrebat pe Mateescu dacă vrea să meargă cu soția mea și cu mine la Traian (jud. Neamț), el mi-a răspuns favorabil, și astfel în 1951 și 1952 a făcut parte din colectivul nostru de lucru. După arestarea mea însă, poate stîrnit și de unii „prieteni“, a crezut că ar putea-o înlocui pe Hortansa la conducerea șantierului și în toamnă, cînd trebuiau predate rapoartele preliminare de activitate, a vrut să întocmească el raportul general, deși soția mea îi ceruse numai un raport succint pentru sectorul pe care îl condusesese el. Refuzînd el să facă ceea ce i se ceruse, Hortansa a întocmit tot raportul — care de altfel s-a și publicat — și astfel Mateescu a trecut din nou cu arme și bagaje în tabăra lui Nestor. Pasă-mi-te își închipuise sărmanul că Hortansa nu va putea întocmi singură raportul, deși publicase și pînă atunci lucrări de valoare!

Cum am mai spus însă, administrația închisorilor era întotdeauna dornică să tulbure liniștea deținuților, așa încît într-o noapte am fost treziți pe neașteptate din somn de năvala zgomotoasă a cîtorva milițieni și a unor gradați care, după ce ne-au ordonat să desfacem toate bagajele, le-au răscolit pentru a confisca tot ceea ce n-ar fi fost admis (eu primisem de la Nicola o mașină de bărbierit și cîteva lame, pînă atunci lucruri îngăduite), nedîndu-ni-se voie să păstrăm decît un rînd de haine și două schimburi, toate celelalte lucruri trebuînd să le ducem la magazie. Bineînțeles că acolo nu le-a luat nimeni în primire, fiind trîntite claie peste grămadă fără nici o ordine, ceea ce a dat posibilitatea pierderii sau furtului multor lucruri.

Revenind la... Peninsula, într-una din nopți m-am trezit simțînd unele împunsături la rinichi. Temîndu-mă de o criză, înainte de încolonarea brigăzii, m-am dus la infirmerie și i-am spus doctorului de serviciu (îl chema Gogonea și era din Brașov) ce mi se întîmplase la Galeș, rugîndu-l să mă scutească în dimineața aceea de muncă

la șantier. Mi-a pus termometrul și când a constatat că n-am decît 37°, mi-a spus că nu mă poate scuti de lucru, deoarece numai când cineva are 38° poate fi scutit. Degeaba am pledat, a rămas intransigent, fiindu-i frică să nu-și piardă „postul“ comod și să fie trimis din nou la lopată. Așa cum se va vedea, se poate spune că doctorul Gogonea a făcut-o... gogonată. Într-adevăr, în cursul dimineții, în timp ce lucram la spart pietre pe șantierul pietrarilor, după ce făcusem o jumătate de garură într-un bolovan, mi-am luat o pauză și m-am dus în cortul unor adevărați pietrari, aceia care lucrau la sculpturile pentru stadionul de la Constanța, despre care am amintit, să mai schimbăm câteva vorbe și să mai uităm pe cît se putea de... calitatea noastră de deținuți politici. Pe neașteptate, am început să simt unele împunsături ca de cuțite în dreptul unicului meu rinichi, transformate repede în dureri îngrozitoare : mă zvîrcoleam și gemeam, ba chiar țipam de durere și foarte mulți „băieți“ s-au strîns în jurul meu. Unul dintre deținuți era medic și nu știu de unde a făcut rost de o seringă și de o fiolă de beladonă și mi-a făcut repede o injecție, dar bineînțeles fără efect, durerile fiind tot mai cumplite. Au încercat să-l convingă pe șeful „gărzii“ să mă ducă repede înapoi la lagăr, la infirmerie, dar, cu toate insistențele, el a refuzat, spunînd că nu mă poate duce decît cînd se termină lucrul și se întoarce toată lumea la lagăr. M-am mai chinuit deci vreo două ceasuri, pînă s-a sunat încetarea lucrului și încolonarea pe brigăzi, și atunci am fost pus pe o targă improvizată și patru „băieți“ m-au purtat în fruntea brigăzii noastre pînă la lagăr. Se știe, însă, la intrarea, ca și la ieșirea din lagăr, se numărau efectivele fiecărei brigăzi, și deci pînă ce această operație nu a fost terminată, nu ni s-a dat voie să pășim pe poarta lagărului. Milițienii de la poartă, văzînd un om adus pe targă și învelit cu o haină, s-au adunat repede în jurul meu, întrebînd curioși, dar deloc surprinși : „E mort ?“. — „Nu e mort, deși așa ați vrea voi !“ s-a răstit unul dintre cei care duceau targa, în timp ce eu auzeam totul și nu puteam reacționa decît prin gemete.

În cele din urmă am fost dus la infirmerie și lăsat cu targă cu tot pe un coridor. Un timp nu s-a sinchisit nimeni de mine, dar pe urmă a venit unul dintre doctorii infirmeriei (nu-mi reamintesc numele, dar știu că era chirurg de la Spitalul Brîncovenesc și ceva mai în vîrstă ca mine) și mi-a luat temperatura. Cînd a constatat că

am 38°Celsius a zis „Da, nu simulează“ și peste puțin am fost dus în vestibulul infirmeriei și întins pe o bancă, deoarece nu era nici un pat liber în cele câteva încăperi ale infirmeriei.

Așa cum am mai amintit cu prilejul povestirii primei mele crize de rinichi, aceea de la lagărul de la Galeș, doctorii (deținuți și ei) aveau ordin să nu scutească pe nimeni de lucru și mai ales să nu interneze pe nimeni în infirmerie dacă nu avea temperatură serioasă, pentru ca nu cumva respectivul bolnav să simuleze, spre a scăpa de muncă!

De îndată ce s-a răspîndit în lagăr vestea îmbolnăvirii mele, au venit să mă vadă mulți dintre cunoscuți, unii aducîndu-mi zahăr, deoarece știau că dulciurile fac bine la rinichi. Spre seară, am fost instalat pe un pat în camera principală a uneia dintre cele două barăci ale infirmeriei și doctorul Stănescu (după cit mi-aduc aminte, din R. Sărat), șeful infirmeriei, mi-a prescris injecții cu penicilină, continuate apoi vreo două zile. Încetul cu încetul, durerile s-au mai potolit și rinichiul și-a reluat funcția; în felul acesta am început să mă liniștesc și eu, deși eram destul de îngrijorat, căci de data aceasta nu muncisem din greu, cum se întâmplase prima dată, la Galeș, ceea ce dovedea că bietul rinichi nu se acomodase încă cu îndeplinirea normei suplimentare ce-i revenea.

După un oarecare timp, prietenul Bernea a făcut o criză serioasă de ficat, fiind internat și el, dar în cealaltă baracă a infirmeriei, așa încît nu l-am putut vedea decît după vreo zece zile, cînd mi s-a dat voie să fac mici plimbări. El suferea și de inimă: la un moment dat pulsul îi scăzuse la 40 și era foarte îngrijorat, cu drept cuvînt. Mi-aduc aminte că într-o zi, cînd stăteam pe marginea patului lui și discutam despre situația noastră și despre ce ne mai așteaptă, s-a simțit rău și mi-a spus aproape cu lacrimi în ochi: „Aștia vor să ne omoare aici pe toți“.

Dintre ceilalți bolnavi internați în aceeași cameră cu mine, unii erau distrofici care își agravaseră starea sănătății prin cedarea mîncării din pachete în schimbul nenorocitelor de țigări de care nu voiau sau nu puteau să se lipsească. Pe unul dintre aceștia l-am văzut într-o zi pîndind cu înfrigurare momentul cînd un milițian avea să-și arunce mucul de țigară și s-a repezit ridicînd nenorocita de fărîmă de „chiștoc“ din noroi și

punându-l în gură, sorbind cu nesaț cele două fumuri ce se mai puteau scoate din el. M-am jurat atunci să nu mai pun în gură în viața mea nici o țigară (deși n-am fost fumător, citeodată, la câte o petrecere sau pe front, mai fumasem câte o țigară-două) și iată au trecut de atunci peste 25 de ani și mi-am ținut legământul.

Deși, firește, noi cei din infirmerie nu mai mergeam la lucru, iar apelul se făcea în infirmerie — doctorul Stănescu mă asigurase, de altfel, că nu va lăsa să mai fiu scos vreodată la lucru, căci oricând s-ar putea ivi o nouă criză — dimineața, când goarna suna deșteptarea, ne sculam și noi să ne facem toaleta și să ne îmbrăcăm, — dacă nu eram obligați să stăm în pat —, iar după aceea priveam pe fereastră, cum, la al doilea semnal, brigăzile se încolonau pe „platou“, așteptând numărătoarea și ordinul de plecare la lucru. Într-o bună dimineață însă, după goarna de deșteptare, n-am mai auzit al doilea semnal, deși trecuse destul timp de la primul. Am început toți să ne agităm și să ne întrebăm ce se întâmplă, încercînd fel de fel de explicații. Soarele era de mult sus în această zi de iulie 1953 și nouă nu ne venea să credem că s-a renunțat la munca la șantier. Nu mulți au fost aceia care și-au închipuit că încetarea lucrului este preludiul eliberării, făcîndu-și planuri ce vor face cînd vor ajunge acasă. Alții, ca mine, mai puțin optimiști, nu știam totuși ce să credem, căci nu ne puteam închipui că așa, dintr-o dată, se va termina calvarul lipsei de hrană suficientă, al noroaielor și al muncii forțate, ca să nu mai vorbim de toată agresiunea morală pe care o reprezenta închisoarea.

Cîteva zile, tot felul de zvonuri au circulat și s-au încrucișat în lagăr de la o baracă la alta, fiecare tot atît de lipsit de temeii, deoarece nici un deținut nu avea de unde să știe adevărul. Apoi, încet-încet, s-a aflat că nu se va mai lucra la canal și că cei apți de muncă vor pleca la alt șantier. Brigadierii, care totuși aveau legături directe cu „administrația“ lagărului, erau tăcuți, dar pînă la urmă unii ne-au spus că se va pleca la Bicz. Iar după încărcarea și plecarea primelor trenuri, cînd unii dintre cei trimiși să le însoțească s-au întors la Peninsula, s-a aflat că deținuții erau într-adevăr duși la Bicz, unde se construia marea hidrocentrală. Inapții și cei bolnavi am fost totuși lăsați pe loc și fiecare ne întrebam tot timpul care ne va fi soarta, fiind evident că nu vor putea păstra un lagăr așa de mare, cu toată paza și administrația pe care o comporta, numai pentru a ne ține pe noi acolo.

Totuși, cum în închisoare sfârșești prin a te obișnui cu orice, începusem să ne frământăm mai puțin, când într-o seară un număr de vreo 20—30 dintre noi, fie din infirmerie, fie dintre cei apti de muncă dar care nu pleaseră încă, am fost strigați, duși să ne ridicăm bagajele de la magazie și ni s-a ordonat ca a doua zi dimineța când va suna deșteptarea să fim toți prezenți la baraca „vorbitor” — la care însă de mult nu mai venise nici o rudă a vreunui deținut pentru a vorbi cu el... Și, cum era de așteptat, când ne-am luat bagajele, mai fiecare a constatat că-i lipsește ceva. Eu n-am reușit să mai găsesc pantalonii de la treningul pe care mi-l trimisese Hortansa, foarte bun pentru iarnă. Dar ce să faci și cui să reclami ?

A doua zi dimineța, cu obișnuita escortă, îmbarcați într-unul sau două camioane (nu-mi mai amintesc bine), am părăsit lagărul, luându-ne rămas bun de la prietenii cu care îndurasem un an și mai bine toate necazurile, ne-am îndreptat spre aceeași gară Dorobanțu, unde, abia ajunși, am fost suiți într-un vagon-dubă, de tipul cunoscut. Era în ziua de 3 septembrie 1953 și, firește, nici unul dintre noi nu avea habar unde sîntem duși. Eu socoteam că sînt luat pentru a mi se face un proces, căci pasă-mi-te avusesem grad și îndeplinisem și o funcție importantă la un minister, dar desigur era vorba exclusiv de presupuneri. Spre seară am ajuns la București, unde am fost duși cu mașinile-dubă la Văcărești, închisoarea și minăstirea pe care n-o mai văzusem din 1934, când îl vizitasem pe Vasile Christescu ; el era arestat pentru că, voind să-și depună în decembrie 1933 lista de candidați la Tribunalul din Giurgiu, l-a amenințat pe președintele tribunalului și numai așa i-a fost primită lista, dar a fost arestat pentru ultragiu și condamnat la 2 ani închisoare.

Introduși într-un mare dormitor, foarte înalt, cu trei rînduri de priciuri suprapuse, ne-am aciuat fiecare pe unde am putut, așteptînd să vedem ce ne va aduce dimineța următoare, căci știam noi că lucrurile nu pot fi așa de simple... Și într-adevăr, abia s-a dat semnalul de deșteptare și ni s-a dat terciul, toți cei veniți cu o seară înainte de la Canal am fost chemați în curte și apoi, cu bagaje cu tot (inclusiv, un geamantan destul de mare), am fost iar îmbarcați într-o dubă și scoși pe poarta închisorii.

Alte supoziții, alte discuții cu privire la destinația noastră, pînă cînd, după mai bine de un ceas, s-a des-

chis ușa dubei și coborînd ne-am dat seama că sîntem între cele două porți ale intrării închisorii de la Jilava, pe care unii dintre noi o mai „vizitaseră“ și deci au recunoscut-o îndată. Ni s-au oprit la magazie diferitele lucruri „de prisos“ și, după o așteptare în niște celule înguste și fără nimic în ele, am fost trecuți și prin poarta a doua; intrați în posturi, după ce am mers prin niște coridoare destul de late, a fost deschisă o ușă și ni s-a dat ordin să intrăm într-o celulă relativ mare, cu priciuri duble pe ambele laturi lungi și cu o fereastră mare, zăbreliată bine, pe latura opusă ușii. În încăperea aceasta pătrundea puțină lumină însă, deși fereastra era mare, deoarece în timpul zilei afară se punea pe fereastră un fel de paravan, care ne împiedica să vedem ce se petrece dincolo de gratii și în același timp reținea mult din lumina ce ar fi putut intra. Ne-a trebuit cîțva timp pînă să ne obișnuim ochii cu semi-întunericul din celulă, apoi ne-am cățărat pe priciul de sus din stînga și am început să ne găsim fiecare cîte un loc. În tot timpul acesta, deținuții care ocupau celelalte priciuri ne priveau și nu spuneau nici un cuvînt, uitîndu-se curioși la noi. Erau oameni și mai trecuți, și mai puțin vîrstnici, șezînd turcește pe priciuri, așteptînd parcă să vorbim noi întii. Abia după ce unul dintre noi a spus că venim de la Canal li s-au dezlegat limbile și ne-au spus că ei fuseseră aduși de mai multe zile de la închisoarea din Caransebeș. N-a trebuit să ne spună că era vorba de o închisoare groaznică, deoarece erau toți slabi — ca niște schelete cu piele — și albi ca hîrtia: la Caransebeș nu văzuseră lumina zilei aproape de cînd fuseseră arestați și se mirau că noi arătăm ca oamenii, nu ca stafiile! În schimb, ne-au spus că la Jilava erau scoși la plimbare în curte — înșiruiți și învîrtindu-se în cerc, ca niște cai la manej — cîte o jumătate de oră în fiecare dimineață, ceea ce ne-a mai liniștit.

Sub fereastră era un butoi cu apă de băut și o cană, iar nu departe de el se afla... tineta, pe care acum aveam s-o văd și s-o folosesc prima dată. După cum se știe, această „mobilă“ tot un fel de butoi, cu două găuri — pe care trebuie să te așezi pentru nevoile zilnice, fusese inventată în timpul primului război mondial de un colonel cu numele Tinette, pentru a fi folosită în tranșee, și astfel fusese botezată cu numele lui. Cît de... sănătoasă poate fi o asemenea „instalație“ într-o încăpere în care stau, mîncînd și dorm cîteva zeci de oameni,

este lesne de închipuit. Dar cu ce nu se obișnuiește omul?...

Dimineața, după ce ni s-a dat terciul, cînd ne așteptam să fim scoși la „plimbare“, zăvoarele ușii metalice au fost trase, ușa s-a deschis și un plutonier de securitate a strigat numele tuturor celor veniți în ajun, dîndu-ne ordin să ne luăm toate catrafusele și să ieșim pe coridor. Altă agitație, alte întrebări fără răspuns și altă îngrijorare: unde ne mai duc? Dar geamantanul cu cele mai multe lucruri a rămas la magazie. A urmat obișnuita dubă cu ferestre oarbe și obișnuita călătorie în întuneric aproape total, deoarece ușa dinspre „compartimentul“ securiștilor era închisă. Prea mult n-am mers, însă. Și după ce duba s-a oprit puțin, probabil pentru a se arăta actele, s-a urnit din nou și a mai făcut vreo sută de metri, după care s-a oprit cu adevărat, iar noi am fost „debarcați“. Priveam uluiți în jur și nu ne venea să credem: eram din nou în curtea închisorii Văcărești — chiar lângă biserica mînăstirii. Abia mai tîrziu am aflat că la Jilava nu am fost reținuți deoarece se hotărîse ca acolo să nu mai fie închiși decît condamnații, nu și „administrativii“, așa încît a trebuit să fim trimiși înapoi la Văcărești. Biata biserică era într-un hal fără hal. Cărămizile soclului erau roase puternic, pictura din pridvor zgîriată și stricată, iar interiorul fusese transformat în... magazie pentru bagajele deținuților și astfel pînă la înălțimea de peste 2 m pictura era într-o stare de plîns.

Din curtea centrală se desfăceau mai multe curți secundare, pentru diferitele celule sau „dormitoare“, separate între ele prin ziduri înalte, așa încît să nu poți vedea nimic afară. În schimb, dormitorul cel mare în care am fost repartizați (tot cel din ajun) era la etaj și printre gratiile ferestrelor vedeai mînăstirea și o bună parte din celelalte clădiri vechi, inclusiv casa Văcăreștilor (transformată în spitalul închisorii), și o mare clădire nouă pentru spitalul de chirurgie.

Încet-încet, ne-am găsit fiecare cîte un loc — eu preferam întotdeauna „la etaj“ —, ba chiar am găsit și cunoscuți. Unul dintre aceștia era Deleanu, fostul director al editurii pentru care tradusesem în 1946 romanul „Nostromo“ de Joseph Conrad, dar traducerea mea nu s-a tipărit, iar tîrziu, după 1970, cartea a apărut într-o traducere a lui Deleanu.

Încăperea aceasta, înaltă de cîl puțin 15 m, avea 30—40 m lungime și vreo 20 m lățime, așa încît în

cele trei rînduri de priciuri suprapuse încăpeau destul de „comod“ cel puțin 200 de oameni. În partea opusă ușii era intrarea la toaletă, care, din fericire, avea și apă curgătoare, și deci ne puteam spăla ca lumea. La același etaj al „pavilionului“ mai era o cameră ceva mai mică, care nu găzduia mai mult de 30—40 de deținuți, iar la parter erau alte camere, precum și un closet multiplu, la care se intra prin curte. Dimineața, cînd se suna adunarea, se deschideau ușile și toată lumea cobora în curtea înconjurată de un gard înalt, unde ne încolônăm cu gamelele în mînă spre a primi terciul pentru masa de dimineață și sfertul de piine care trebuia să ne ajungă pe toată ziua. După ce ospătam și ne spălam gamelele, ne plimbam în voie prin curtea destul de mare, vorbind și făcînd, ca de obicei, tot felul de supoziții în privința soartei noastre, căci și aici erau numai „deținuți administrativi“. Nu-mi amintesc însă dacă atît cît am stat în acest „pavilion“ — o lună și 3 zile — ne puteam plimba oricît doream sau numai cînd ni se dădea mîntărea de prînz și de seara (un singur fel, în general arpacăș) după același ritual ca pentru terciul de dimineață.

Oricum, într-una dintre zile, aud pe cineva strigînd la ușa camerei mici de la etaj: — Domnule doctor Zoppa! Am tresărit uluit, m-am uitat spre interiorul camerei și l-am zărit pe vechiul meu prieten, profesorul de istorie Zoppa, doctor în istorie, de la Cernăuți, încă dinainte de primul război mondial, cu care mă împrietenisem la Roma în anii 1926—1928, cînd eram membri ai Școlii Române de la Roma. Era cu vreo douăzeci de ani mai bătrîn ca mine, făcuse și el aceeași politică, își lăsase o barbă de patriarh care îi venea de minune. Cînd m-a văzut, a exclamat: „Tinerele!“ — căci așa îmi spunea el de la Roma, cînd într-adevăr eram foarte tînăr și, mai ales, păream și mai tînăr — și ne-am îmbrățișat îndelung. Mi-a povestit apoi că, după arestare, fusese reținut la Ghencea multă vreme, fiind bolnav, și apoi trimis la Văcărești, unde se afla de cîteva luni.

De atunci, în fiecare zi ne plimbam împreună prin curte și reconstituim evenimentele ultimilor 25 de ani pentru a încerca să ne dăm seama ce greșeli se săvîrșiseră pe plan intern, căci în privința desfășurării împrejurărilor externe toată lumea era convinsă că Hitler pierduse războiul fiindcă nu s-a mulțumit să fie un conducător politic, vrînd să conducă el însuși operațiunile militare. Doctorul Zoppa — cum îi spuneam noi potrivit tradiției germano-austriece — era foarte slăbit (la Ghen-

cea mîncase puțin și prost) și era veșnic flămînd, împăcîndu-se însă destul de bine cu arpacașul fiert pe care eu nu-l puteam înghiți (la propriu și la figurat). De aceea, după ce mîncam o parte din porția mea (uneori chiar mai puțin de jumătate), îi dădeam lui restul și-mi făcea mare plăcere să-l văd cu cîtă poftă îl dă gata cît ai clipi din ochi.

Dar, firește, cea mai mare parte a timpului eram ținuți închiși în „celulele“ respective și ne petreceam ceasurile, pînă tîrziu după „stingere“, grupați pe priciuri după afinități sau după cunoștințe, discutînd și povestind cîte în lună și în stele. Deleanu, care stătea la ultimul „etaj“, era vecin și prieten cu un tînăr de mai puțin de treizeci de ani (al cărui nume nu mi-l mai amintesc) și care spunea că era nepotul lui Armand Călinescu — chiorul. În fiecare seară ne povestea lucruri ciudate în legătură cu perioada pe care o petrecuse în Franța, la Ambasada Română, cînd îl însoțise pe Titulescu și în Elveția. Între altele, spunea că Titulescu începuse să se sclerozeze și, obsedat de faptul că lumea îl socotea scopit, spunea cui avea prilejul (chiar unor funcționari superiori din Ministerul de Externe al Elveției, dacă nu mă înșel) : Vous voyez, Monsieur, ça bande ! Oui, ça bande !, ceea ce n-am prea crezut nici atunci și cu atît mai puțin îmi vine greu acum să cred, oricîtă antipatie am avut și am pentru toată politica acestui reclamagiu care, după fiecare sesiune a Ligii Națiunilor, striga în gura mare că a cîștigat procesul „optanților“ unguri, pe care de fapt — România nu l-a cîștigat niciodată...

Printre ceilalți deținuți pe care nu-i cunoșteam personal era și un bătrîn inginer Bolomey — la acea dată avea peste 70 de ani — subțirel, destul de scund și cu un barbișon îngrijit, despre care am aflat mai tîrziu că era (sau mai bine zis fusese, căci între timp murise) tatăl colaboratoarei lui C. S. Nicolaescu-Plopșor și, apoi, a mea, Alexandra Bolomey, foarte bună specialistă în domeniul paleontologiei. De mulți alții, cu care mă împrietenisem, am uitat însă cu totul ; sînt de atunci 26 de ani și nu i-am mai revăzut niciodată !

Într-o bună dimineață — era în ziua de 8 octombrie 1953 —, după ce ne înfruptasem din terciul cald, a intrat în curte un plutonier și a strigat : — Care-i Dumitrescu Vladimir ? M-am dus imediat la el și, după ce s-a uitat cam lung la mine, mi-a spus : Ia-ți lucrurile și vino repede jos.

Zis și făcut — firește totul trebuia executat cât se poate de repede — și n-am avut timp nici măcar să-mi iau rămas bun de la prieteni. Am ieșit din curtea pavilionului în urma plutonierului și în curtea mare, în apropierea porții, ne aștepta o dubă în care am fost suit fără prea multe formalități. Plutonierul avea un dosar și, o clipă, mi-a trecut prin minte că aș putea fi dus la vreun interogatoriu, deși nu vedeam ce lucru le-aș putea spune pe care ei să nu-l fi cunoscut perfect. Nu-mi aduc aminte cât a durat călătoria cu duba, dar când mașina s-a oprit și plutonierul a deschis ușa, mi-am dat seama că eram în spatele clădirii Ministerului de Interne (actualul sediu al C.C. al P.C.R.),* chiar lângă o ușă mică și imediat am intrat, coborînd o serie de trepte pînă la subsol. Aici, după ce mi s-a făcut o fișă detaliată, mi s-a luat săculețul în care îmi țineam schimburile, lăsîndu-mi-se — în afară de ceea ce aveam pe mine — numai o batistă în plus, care mi-a folosit drept... prosop tot timpul (ceva mai mult de 4 luni) cît am stat acolo. Am fost condus în lungul unor coridoare, apoi a fost deschisă o ușă, mi s-a spus să intru și ușa s-a zăvorît imediat în urma mea. Era o celulă de cițiva metri pătrați, cu un pat, iar alături o mică toaletă. De necrezut, dar fusesem dus într-una din așa-zisele „garsoniere“ din subsolul Ministerului de Interne. Lumina zilei ar fi trebuit să pătrundă printr-o fereastră mare — desigur cu zăbrele dese — care dădea spre un coridor ce mergea de-a lungul întregului șir de „garsoniere“ și totodată de-a lungul ferestrelor cu geamuri mate de la subsolul clădirii. Ulterior, mi-am dat seama că era vorba de ferestrele ce pot fi văzute cînd treci pe strada Academiei. Mîncarea mi se aducea de trei ori pe zi, dar în pat nu aveam voie să mă întind decît seara, după ce suna „stingerea“, așa încît toată ziua mă învîrteam prin cameră, făcînd mii și mii de pași. La fiecare două-trei minute pe coridorul de sub ferestrele clădirii trecea un securist înarmat, care-și arunca regulat privirea în celulă (și, desigur, în toate celulele ocupate), fără însă a spune vreo vorbă. Iar pe coridorul spre care dădea ușa trecea un alt securist, pe care nu-l vedeam și care, din cînd în cînd, deschidea vizeta și se uita să vadă ce fac.

E de la sine înțeles că mă întrebam mereu de ce mi s-a făcut cîntea să fiu ținut în condiții neobișnuit

* Scris în 1979.

de bune pentru un deținut — dar după vreo zece-douăsprezece zile situația s-a schimbat. Într-adevăr, într-o dimineață ușa a fost deschisă, mi s-au pus obișnuiții ochelari metalici orbi (despre care am omis să spun că mi s-au pus și îndată după ce mi s-a făcut fișa la intrare), fără de care nici un deținut nu poate umbla pe coridoarele Internelor, și am fost condus în lungul unui coridor, am cotit la un moment dat în unghi drept și ne-am oprit în fața unei uși cu obișnuita vizetă. Mi s-au scos ochelarii, s-a deschis ușa și mi s-a ordonat să intru într-o celulă în care se mai aflau doi deținuți. Odată executat ordinul, ușa a fost închisă și zăvorâtă, eu am spus „Bună ziua“ și mi-am dat seama imediat că pe unul dintre deținuți îl cunoșteam: era Fred Cerkez, moștenitorul „flanelelor Cerkez“, fost director de asociație la UGIR, unde lucrasem și eu între 1946—1948, pînă cînd Uniunea a fost desființată în urma naționalizării industriei. Era închis ca francmason (și poate și ca mare industriaș) și aștepta de mult să fie judecat. A fost, de altfel, condamnat și l-am revăzut după eliberare, dar acum destul de mulți ani a murit. Era cel puțin cu 10 ani mai în vîrstă ca mine.

Celălalt deținut era un ungur din Tg. Mureș, fost membru de partid, dar care n-a vrut niciodată să spună de ce fusese arestat; în orice caz nu fusese judecat.

Celula, dreptunghiulară, avea pe peretele din fund două paturi suprapuse, de... beton, fiecare cu cîte o saltea de paie și cu cîte două perne. Pe unul din pereții laterali era fixată în zid o masă tot de beton, avînd de o parte și de alta cîte un fel de taburet înalt, desigur tot de beton, sudat în podeaua de beton, pentru ca nu cumva să poată fi ridicat și folosit ca armă. În colțul de lingă ușă era o scuipătoare — dar care folosea noaptea drept... oală de noapte. Căci în cursul zilei, pentru nevoile firești, trebuia să bați în ușă să vină sergentul-șef de sector, care — după ce îți punea nelipsiții ochelari orbi — te ducea la toaletă. De altfel, niciodată nu mergea un singur deținut dintr-o celulă, ci ieșeau toți (doi, trei sau patru, cîți erau), se așezau în monom indian cu mîinile pe umărul celui dinaintea lui (altfel fiind imposibil să te orientezi), iar primul era dus de mîină de sergent. În schimb noaptea, dacă ai fi bătut în ușă, ai fi trezit deținuții din toate celulele vecine, așa încît cei doi titulari ai celulei noastre obținuseră de la medic autorizația să țină în celulă o scuipătoare-oală de noapte,

căci erau amîndoi oameni în vîrstă și deci... După venirea mea problema s-a cam complicat, căci capacitatea scuipătoarei era prea mică pentru trei „producători“. Și cred, de altfel, că dimineața, cînd eram duși la toaletă pentru spălat și celelalte, priveliștea monomului nostru, avînd în frunte, lîngă sergent, pe cel care ducea grijuliu scuipătoarea să nu se verse, era de tot hazul! Pentru noi însă lucrurile nu erau deloc hazlii...

Chiar din prima zi la noua reședință, Fred Cerkez, aflînd că am un singur rinichi, mi-a spus să cer să fiu văzută de medic, ceea ce am și făcut a doua zi dimineața cînd ni s-a adus „cafeaua“, marmelada și pîinea. După cîtva timp a venit un doctor voinic, — era cvreu —, m-a întrebat de ce sufăr, i-am spus că mi s-a făcut nefrectomie și nici unicul rinichi rămas nu e prea sănătos și pe deasupra am fost operat și de... ulcer (profitam de ocazie că lucrul nu putea fi controlat, iar tăietura verticală de sub ombilic indica o operație care putea fi foarte bine de ulcer!). Ca un mare, a doua zi mi s-a adus și mie regim — dar acum n-aș mai putea spune ce diferență era între mîncarea mea și aceea a ungurului (căci Fred Cerkez era și el la regim).

Fred Cerkez dormea în patul de sus, așa încît eu a trebuit să dorm împreună cu ungurul în patul de jos, el cu capul la un capăt, eu la celălalt; dar nu ne puteam întinde pe spate, căci nu era loc suficient, așa încît dormeam numai pe o parte. În timpul zilei nu ne puteam întinde, deși aveam voie să stăm în capul oaselor fie pe marginea patului, fie pe scaune. O dată pe săptămîină eram duși să facem baie — de fapt să facem duș — și să ne spălăm cămașa și chiloții de pe noi, pe care după aceea le puneam la uscat pe calorifer și, pînă se uscau, stăteam cu haina pe piele. Mai tîrziu, nu ni s-a mai dat voie să ne spălăm cămășile la baie, ci ni se dădea o mică albie în celulă, pe care noi trebuia să o umplem și să o golim la toaletă, dar, oricum, puteam avea pretenția că sîntem oameni curați!

Ca să-i treacă vremea, Fred începuse să învețe ungurește cu „tovarășul“ meu de pat și toată ziua se chinuia cu sufixele ce se adaugă la fiecare caz al declinărilor. Nu cred că pînă la urmă a putut învăța ceva, căci după un răstimp a fost scos din celulă, dus la tribunal și după aceea n-a mai fost readus în celula noastră. Înainte de a fi dus de acolo, apucase să-mi spună că și Alécu Grigoriu, fostul director general al UG!R-ului

(Uniunea Generală a Industriașilor din România), era arestat tot acolo, pentru aceleași motive ca și el, — și uneori avea impresia că-i recunoaște pașii pe coridor cînd era dus la toaletă —, ca și fratele lui mai mic, George Grigoriu, fost procuror și, mai de mult, fost coleg cu mine în clasele VII și VIII la Sf-tul Sava.

Abia prin decembrie, dacă-mi aduc bine aminte, am fost scos din celulă pentru a fi dus la interogatoriu; cu obișnuiții ochelari orbi, strînși bine, ca să nu pot vedea nimic nici în dreapta, nici în stînga, am fost suit cu ascensorul cîteva etaje, dus pe un coridor, introdus într-o cameră și abia atunci mi s-au scos ochelarii și m-am frezît în fața unui ofițer de securitate (îmbrăcat civil), tînăr și destul de civilizat. Mi-a spus să iau loc, mi-a pus cîteva întrebări și apoi mi-a dat o foaie de hîrtie și mi-a dat ordin să-mi scriu autobiografia, cu mențiunea că nu trebuie să omit nimic, deoarece ei știu totul. M-am executat și cînd am terminat mi-a mai pus cîteva întrebări (nici una neobișnuită sau care să mă poată încurca); m-a întrebat apoi cu ce ocazie mi se dăduse Premiul de Stat în 1951 și în cele din urmă a sunat. A revenit plutonierul, mi-a pus ochelarii, m-a luat în primire și în curînd eram iar în celulă cu cei doi tovarăși de suferință. I-am povestit lui Fred despre tot ce am fost întrebat, dar nici el — ca și mine — n-a putut descifra scopul exact al acestui interogatoriu, care nu avea cum să aducă ceva nou la tot ce se afla în dosarul meu.

Puține zile după aceea, am fost luat din celulă și dus într-un adevărat laborator antropometric: măsurat, cîntărit, fotografiat din toate pozițiile — mi s-au luat chiar și amprente de la toate degetele mîinilor! —, așa încît am ajuns la concluzia că mi se va face proces.

N-a mai trecut mult și Fred a fost luat din celulă — cum am spus — și în locul lui a fost adus un tînăr transilvănean (deși l-am revăzut ulterior pe stradă de vreo două ori, i-am uitat numele), din Cluj, contabil de meserie, care nu prea știa (sau nu voia să ne spună) de ce fusese arestat. Era în orice caz un om simpatic, deschis, conviețuirea cu el era plăcută, spre deosebire de aceea cu unгурul (foarte șovin, făcînd pe comunistul pentru a-și salva interesele), cu care am avut și cîteva discuții nu tocmai plăcute. Între altele, îmi reproșa mereu că noaptea, în timp ce dormea, îi dădeam cu picioarele în spinare, iar eu, firește, negam, așa că pînă la urmă „m-am mutat“ în patul de sus, cu ardeleanul din Cluj,

deși acesta era mai voinic. Ulterior, mi-am dat seama însă că unгурul nu născocea loviturile mele cu picioarele, deoarece Hortansa mi-a spus că uneori într-adevăr lovesc noaptea cu picioarele...

Nu știu cât timp a trecut de la primul interogatoriu, cînd am fost dus din nou „sus“ : dar de data aceasta era alt ofițer, tot tînăr, deși ceva mai în vîrstă decît primul, și ceva mai dur. După ce m-a pus să-mi scriu din nou autobiografia, a trecut la întrebări destul de bine meșterite, dintre care îmi amintesc de două. Prima se referea la colaborarea mea la revista „Axa“ și la faptul că scrisesem mult și iscălisem cu pseudonimul Zyrax. N-am putut nega, dar i-am răspuns că uneori „Revista Presei“ de la „Axa“ ocupa o pagină întreagă și eu — avînd două slujbe — n-aș fi avut timp să citesc toate ziarele și să scriu atîta ; nu știu dacă l-am convins, dar în fapt nu i-am spus adevărul...

A doua întrebare m-a cam „încuiat“. „Ce-ai face — mi-a spus — dacă vine un fost camarad de-al dumitale și-ți propune să iei parte la organizarea unei acțiuni împotriva guvernului?“ I-am răspuns imediat, fără să ezit, că l-aș da pe ușă afară, iar el mi-a replicat : „Numai atîta?“ Pasă-mi-te între timp apăruse legea denunțului obligatoriu, despre care eu nu aveau idee, așa încît el se aștepta să-i răspund că-l voi denunța pe presupusul complotist și deci a rămas vizibil nemulțumit de răspunsul meu.

La întoarcerea în celulă mă frămîntam să știu ce ar fi trebuit să răspund și regretam că nu mai este în celulă Fred Cerkez — deși nici el nu putea ști despre apariția acelei legi.

S-a terminat decembrie, a trecut și ianuarie al noului an și la 4 februarie 1954 sergentul-șef de sector nu s-a putut reține să nu ne spună despre viscolul și zăpadă neobișnuită care, spunea el, ajunsese pînă la etajul clădirilor. Ne-am dat imediat seama că nu exagerează, fiindcă la prînz nu ni s-a mai dat mîncare caldă, ci doar o bucată de marmeladă, situație care s-a prelungit pînă a doua zi seara : mîncarea noastră fiind adusă de la închisoarea „Uranus“, mașina n-a putut răzbi prin nămeți și noi am postit serios două zile...

În dimineața de 8 februarie am fost scos din celulă, dus la „poartă“, unde mi s-au dat puținele boarfe păstrate acolo, suit într-o mașină mică de un plutonier și dus la Văcărești. Pe drum mi-am putut da seama de prăpădul ce se abătuse asupra Bucureștilor, căci prin

mijlocul străzilor erau câte unul sau două „culoare“ prin care se circula, înălțimea nămeților depășind 1,50 m. De prisos să spun, de altfel, că, văzîndu-mă dus tot la Văcărești, n-am mai înțeles nimic, deoarece de data aceasta mă așteptam într-adevăr să fiu dus la tribunal pentru judecată. În curtea închisorii am așteptat în mașină pînă ce plutonierul s-a dus cu actele la birou, dar care nu mi-a fost mirarea cînd, după vreo 20 de minute, el s-a întors, s-a suit în mașină și i-a spus soldatului șofer să se întoarcă la Minister. Pentru motive necunoscute mie — și pe care, desigur, nu le voi cunoaște niciodată — „nabila“ închisoare Văcărești refuzase să mă primească... Întors la „domiciliu“ am fost dus în aceeași celulă, unde clujeanul și cu ungurul au rămas cu gurile căscate cînd le-am povestit ce s-a petrecut cu mine.

Totuși destinația mea era tot Văcărești, pentru că peste patru zile, în dimineața de 12 februarie, am fost luat din celulă și dus ca și data trecută într-o mașină mică la Văcărești, unde de data aceasta am fost socotit „dignus est intrare“ și astfel aveam să stau aici vreo șapte luni, în diverse încăperi și sectoare ale închisorii. La început, am fost repartizat într-o clădire paralelă cu zidul înalt dinspre Calea Văcărești, la dreapta intrării principale, și anume la etaj : în timp ce jos, lîngă scara ce ducea la etaj, erau robinetele și WC-urile (tot în șir, fără despărțiri între ele), la etaj era o cameră lungă de cel puțin 15 m, din care, printr-un fel de vestibul, se trecea într-una mai mică, de cca 3×3 m, unde mi s-a găsit și mie un pat. Aici nu mai erau priciuri, ci paturi metalice, cazone, pe două etaje. În camera aceasta am cunoscut o serie de național-țărăniști : Ionel Pop, nepotul lui Maniu, om mai în vîrstă destul decît mine, vîntor pasionat și autorul unor povestiri vîntorești captivante, om voinic, înalt de peste 1,80 m și încă destul de „bien en chair“ ; apoi, Cornel Coposu, care fusese, cred, și secretar general adjunct al partidului, înalt tît cît Ionel Pop și poate chiar mai voinic, dar și mult mai tînăr (nu cred că avea atunci 40 de ani). În sfîrșit, era și Banu Ghica, un tînăr brun, aproape țigănos, nu prea înalt și destul de subțire, cu o voce tărăgănată — toți oamenii foarte simpatici și între care m-am simțit de la început bine —, pe cît de bine te poți simți într-o închisoare în care nu știi cît vei sta și, mai ales, dacă vei mai ieși vreodată.

Ionel Pop era un adevărat intelectual, întotdeauna curios să mai afle lucruri noi din domeniile cu care nu

era prea familiarizat, punîndu-mi mereu întrebări în legătură cu activitatea mea și cu ultimele descoperiri arheologice și rugîndu-mă să le vorbesc despre unul sau altul dintre subiectele ce li se păreau mai captivante.

În sala cea mare se aflau și cîțiva preoți, foști legionari, dintre care pe unul — Barbu — îl cunoșteam foarte bine, căci fusese parohul bisericii din comuna Cirna, jud. Dolj; el atrăsese atenția prietenului C.S. Nicolaescu-Plopșor despre descoperirile făcute de... apele de inundație pe grindul Tomii dintr-o insulă a lacului de la marginea satului, — lac ce făcea parte din multiplele lacuri în care se revărsau primăvara apele Dunării —, unde apoi, în 1942, am făcut săpături timp de trei săptămîni în importanta necropolă de incinerare din epoca bronzului (săpături reluate în 1955 și 1956, după ieșirea din pușcărie), descoperind în total 116 morminte conținînd, pe lângă oasele incinerate ale celor îngropați, circa 500 de vase și 10 statuete splendid decorate, unele dintre cele mai frumoase de acest fel existente. Din păcate, concepția ciudată a actualilor diriguitori ai muzeelor a împrăștiat această colecție, vreo două statuete fiind la Universitate, vreo patru expuse (necorespunzător) la Muzeul de Istorie al României și restul în depozitul acestui muzeu.

Am rămas însă total surprins de felul cum preotul Barbu își împărțea pîinea la Văcărești cu alt coleg: deoarece pîinile se aduceau jumătăți, iar noi nu aveam dreptul decît la cîte un sfert, după ce tăiau jumătatea în două, cîntăreau cele două bucăți pe un mic cîntar improvizat, ca nu cumva unul să primească cîteva grame mai mult decît celălalt...

Din fericire eram lăsați să ieșim și în curte în timpul dimineții, cîte o jumătate de ceas, dar firește era prea puțin, așa încît majoritatea timpului o petreceam întinși pe pat, ca să nu consumăm prea multă energie, căci mîncarea era cu totul neîndestulătoare, iar pachete de acasă nu primea nimeni. Încet-încet, am ajuns la începutul lui august, fără nici o știre care să ne îndreptățască să credem că se apropie sfîrșitul calvarului... Se împliniseră doi ani de cînd fuseseam arestat și trecuseră multe luni de cînd nu mai știam nimic de acasă. Într-o bună dimineață însă, iată că vine un plutonier și mă strigă, spunîndu-mi să-mi iau toată lucrurile. Toți ceilalți credeau că voi fi eliberat, dar eu eram mai degrabă înclinat să cred că voi fi judecat, căci nu vedeam nici un motiv pentru a se face o excepție cu mine.

A urmat obișnuitul ritual cu „ochelari“ negri, prin care nu vedeai nimic, am fost suit într-o dubă și am pornit astfel la drum. După un răstimp, m-am dat jos și am intrat într-o clădire, unde am coborît la subsol și abia acolo mi s-au scos ochelarii-orbi. Și aici lucrurile s-au petrecut după ritual: mi s-a făcut inventarul lucrurilor aduse și, lăsat numai cu ce era pe mine, fără măcar un prosop (noroc că în buzunare aveam două baste!), am fost dus (tot cu ochelari!) într-o celulă mică cît o cabină de vagon-lit, cu un pat și nimic altceva. Aici însă nu aveai voie să te întinzi ziua în pat, ci trebuia să stai tot timpul în capul oaselor sau să te plimbi ceasuri întregi de-a lungul celor mai puțin de trei metri ai celulei, făcînd stînga-mprejur la fiecare patru-cinci pași. Seara, cînd suna stingerea, trebuia să rămii în cămașă și chiloți și să te acoperi cu o pătură cazonă, destul de subțire, dar noroc că, fiind vara, nu era frig. Zilele se scurgeau după un tipic precis și nimeni nu mă întreba nimic. Cînd suna deșteptarea, trebuia să mă îmbrac repede și să aștept sergentul care venea să descuie și să mă ducă la toaletă, unde, cel puțin, erai singur și nu stăteai încordat de rușine, iar după ce mă spălam pe față și pe mîini, eram dus înapoi în celulă să aștept terciul. Pînă la prînz nu se mai petrecea nimic, decît dacă totuși trebuia să te „deshidratezi“ — și atunci băteai de trei-patru ori în ușă și așteptai să fii dus unde trebuia... După-masă, aceeași liniște, dar cîteodată, cînd nu auzeam pași pe coridoare, mă întindeam în pat să mă mai destind. În aceste răstimpuri am făcut și două poezii, pe care le voi transcrie aici mai tîrziu, căci la ieșirea din pușcărie mi le-am scris pe două foi de hîrtie. Bineînțeles că uneori nu apucam să mă scol din pat destul de repede, cînd auzeam pași afară, și de cîteva ori vizeta s-a deschis, fiind surprins „în flagrant-delict“ și desigur admonestat, dar fără înjurături. Seara ceremonialul cînei era același ca al mescii de prînz, iar mîncarea tot atît de searbădă și nehrănitoare, deși cantitativ era relativ suficientă.

După cîteva zile, pe la ora 10—11 dimineața, am început să fiu scos zilnic într-o curte, din care nu se vedeau decît calcanuri de case relativ înalte și cîteva copaci, și mă puteam astfel plimba cîte 25—30 de minute, ceea ce trebuie să recunosc era o compensație foarte mulțumitoare pentru cele mai bine de 23 de ore de celulă pe zi... E ușor de închipuit că tot timpul îmi chi-

nuiam mintea să înțeleg de ce am fost dus acolo și ce va urma, fiindcă era evident că nu putea fi vorba de o situație care se va putea prelungi prea mult. Dar tot atât de înțeles este că diferitele răspunsuri pe care mi le dădeam singur erau nemulțumitoare, deși cel mai valabil părea a fi că va fi vorba de o anchetă în vederea unui proces. Și, într-o zi, după mai bine de două săptămâni, lucrurile s-au lămurit. Pe la ora 10 (oricum, era mai de vreme decît obișnuita plimbare de dimineață) a venit un sergent cu „ochelarii“ de rigoare, mi i-a strîns bine la ochi și m-a apucat de braț, conducîndu-mă pe coridoare și ajutîndu-mă să sui o serie de trepte, după care am mai mers puțin de-a lungul unui coridor de la etaj, ne-am oprit și, după ce sergentul a bătut într-o ușă și s-a auzit „Intră!“, am pășit într-o cameră pe stînga coridorului, unde mi s-au scos ochelarii. Era o cameră birou ca oricare alta, nu prea mare, mai mult lungă decît lată, cu o fereastră destul de mare, în fața căreia se afla un birou la care ședea un bărbat de vreo 35—40 de ani, destul de voinic, fără să fie gras; mi-a spus să iau loc pe un scaun, la o masă aflată în fața biroului și destul de aproape de ușă. Nu-mi mai amintesc dacă era îmbrăcat⁹ militar sau-civil, dar sergentul, spunîndu-i „Să trăiți, tovarășe maior!“, am înțeles ce grad avea.

Interogatoriul, pe un ton destul de civilizat, a început cu generalități, ca apoi, bineînțeles, să treacă la întrebări precise în legătură cu activitatea mea din timpul așa-zisei guvernări legionare, din perioada următoare și, mai ales, de după 23 august. Nu mi-a venit greu să arăt că de vreme ce guvernul Antonescu nu m-a judecat înseamnă că n-am săvîrșit nici o infracțiune, că am fost trimis pe front cu „ordin special“ (ceea ce, în cuvinte mai simple, înseamnă pentru a fi curățat..), iar după 23 august mi-am văzut de treabă, încercînd să-mi cîștig existența traducînd diferite volume engleze, franceze și italiene pentru editura Forum și lucrînd, între 1946 și 1948 la UGIR, ca referent, în postul ce fusese al tatălui meu pînă în iulie 1946, cînd el a murit. Mai apoi, din 1949, i-am spus. fusesem invitat la Institutul de Istorie — de care depindea atunci Muzeul Național de Antichități, al cărui director fusesem pînă în 1945 —, unde P. Constantinescu-Iași și Mihail Roller m-au întrebat dacă vreau să iau parte la activitatea arheologică. Cînd i-am spus că, în urma activității mele din 1949—1950 la Hăbășești, mi s-a dat — în primăvara lui 1951 —

Premiul de Stat, nu a reacționat în nici un fel, ceea ce cred că însemna că avea cunoștința de toate datele mele biografice și vrea să știe numai dacă poate afla și ceva nou.

La un moment dat însă mi-a pus o întrebare la care într-adevăr nu mă puteam aștepta :

— Spune-mi te rog, asta în afara problemelor pe care le discutăm acum și fără să fie consemnat răspunsul în procesul-verbal, cum este cu Basarabia? A cui a fost ?

Era evident că maiorul nu trecuse prin liceu și de aceea nu știa un lucru arhicunoscut, iar eu i-am arătat fără înconjur că este vorba de jumătate din Moldova, răpită de ruși în 1812, și care, în 1918, s-a realipit din nou la țara mamă. A ascultat fără să comenteze, iar după aceea și-a continuat interogatoriul.

De câteva ori mi-am dat seama că ușa din spatele meu se întredeschidea ușor, rămânea așa câteva clipe — ca și cum cineva privea și asculta ce se petrece în cameră — și apoi se închidea. Dar ultima dată ușa s-a deschis mai larg și din prag s-a auzit o voce gravă, întrebînd : „Cum merge, tovarășe maior ?“, la care anchetatorul meu s-a săltat ușor de pe scaun și a răspuns : „Bine, tovarășe general“. Mi-am dat seama atunci că era vorba de generalul comandant al securității la care mă aflam, respectiv Securitatea orașului București.

În continuare, maiorul a vorbit tot destul de civilizată cu mine și apoi, după ce mi-a spus că „vom mai sta de vorbă“, a sunat, a venit sergentul cu „ochelarii“ și m-a dus jos în celula oarbă, fără geam, în care ardea ziua și noaptea un nenorocit de bec de 25—30 de wați.

Au mai trecut câteva zile fără nici un eveniment deosebit, cînd într-o zi — nu mai țin minte dacă era dimineața sau după-amiaza — a venit din nou sergentul cu ochelarii, am suit aceeași scară și am parcurs același coridor, dar de data aceasta am mers pînă la capătul lui, și, după bătăile într-o ușă și „Intră!“ care a urmat, am fost introdus într-o cameră, tot pe stînga, unde mi s-au scos ochelarii. Era o încăpere mare, cu ferestre pe două laturi, cu un birou elegant în partea opusă ușii, cu scaune, fotolii, cuier și o măsuță, aceasta mai aproape de ușă, în dreapta. La birou stătea maiorul cunoscut, care m-a invitat să stau pe un scaun lîngă măsuță și a reînțepit să pună întrebări.

Încă de la primul interogatoriu mă întrebasese dacă mai păstrez legături cu foștii camarazi, iar eu îi răspun-

seseim că singurul pe care îl mai văd este bunul meu prieten Petre P. Panaitescu (Kico, cum îi spuneam noi) — cel mai mare istoric contemporan al nostru, după părerea mea — pe care îl cunoșteam din 1917, din refugiul de la Iași, și care era și nașul fiicei mele. Acum, maiorul m-a întrebat pe neașteptate :

— Ai rămas tot la aceeași atitudine ?

— Domnule maior, i-am răspuns, atitudinea mea a fost și este foarte indicată : așa cum v-am spus, încă din 1941 n-am mai avut nici o activitate politică, iar atunci când mi s-a cerut să lucrez în specialitatea mea am primit cu dragă inimă și mi-am îndeplinit îndatoririle cât am putut de bine, munca mea fiind apreciată de cei în drept.

— Da, dar spui că ai păstrat legăturile cu Panaitescu, a replicat maiorul.

— V-am arătat că nu e vorba de legături politice, ci de o veche prietenie care nu s-a născut din legăturile politice, ci viceversa, m-am grăbit să-i răspund.

Pe neașteptate s-a deschis ușa, maiorul s-a ridicat în picioare și aproape a strigat „Să trăiți, tovarășe general“, iar eu am întors capul și am văzut un bărbat de statură mai degrabă înaltă decât potrivită, cu o siluetă destul de acceptabilă. M-am ridicat și eu îndată, am spus „Să trăiți, domnule general“, (deținuții nu aveau voie să folosească cuvântul „tovarăș“) și am rămas în picioare pînă ce mi s-a spus să stau jos.

Primele cuvinte ale generalului, adresate maiorului, au fost : — I-ai spus, maiorule ?

— Tocmai acum voiam să-i spun, tovarășe general, a răspuns maiorul.

Generalul s-a așezat la birou, s-a uitat puțin la mine și apoi pe neașteptate mi-a spus :

— Noi vrem să-ți dăm' drumul acasă — chiar astăseară poți fi acasă dacă ne ascuți.

La orice m-aș fi așteptat, dar aceste cuvinte au căzut ca un trăznet : am dus mîna la inimă, care începuse să bată repede și puternic și n-am putut scoate nici un cuvînt. După cîteva clipe, generalul a luat de pe birou un volum gros, cu scoarțe cartonate, a venit spre mine și mi l-a dat, spunîndu-mi : Uite, cartea d-tale a fost publicată.

Am rămas nemișcat cu cartea în mînă : titlul ei era *Hăbășești. Monografie arheologică*, dar pe copertă nu figura nici un nume de autor. Am răsfoit-o încet și la sfîrșit, pe o pagină a sumarului, am citit mențiunea

despre autorii volumului, respectiv ai diverselor capitole : în locul numelui meu (eu redactasem 500 de pagini din totalul de 600) era scris... D. Vlad ; pasă-mi-te nu putea apare numele unui om care era în pușcărie — dar din punctul de vedere al legislațiilor din lume nimeni n-ar fi avut dreptul să înlocuiască numele autorului cu un simili pseudonim, fără autorizația expresă a autorului...

După câteva minute, am înapoiat cartea — îmi dăduseră lacrimile, văzînd că totuși munca mea de două veri la șantier și de aproape doi ani de redactare, de supraveghere a restaurării ceramicii, a realizării și fotografiilor și de alcătuire a planșelor nu fusese irosită. Manuscrisul și tot materialul ilustrativ îl predasem la Editura Academiei, directorului ei de atunci, Eugen Stănescu, înainte de plecarea pe șantier la începutul lui iulie 1952, deci cu circa trei săptămîni înainte de arestare, și trebuie să recunosc că, în afară de planșele fotografice (care, de altfel, și astăzi constituie partea negativă a tuturor publicațiilor noastre arheologice), volumul apăruse în condiții destul de bune. Nu știu dacă vreunui alt autor i-a fost dat să-și vadă o lucrare apărută în timp ce era în pușcărie, dar pentru mine împrеjurarea aceasta era numai pe jumătate o nouătatе. Într-adevăr, în iarna 1944—1945, cînd eram căutat pentru a fi trimis în lagărul de la Caracal, am făcut corecturile la lucrarea despre săpăturile de la Traian, studiu ce avea să apară, tot în timp ce nu ieșisem la vedere, în volumul IX—X din *Dacia*, despre care, recent, R. Vulpe (care nu și-a luat osteneala să se informeze) a scris că a apărut datorită osteneții prof. Theofil Sauciuc-Săveanu, pentru că acesta iscălise prefața volumului, întrucît după epurarea mea din postul de director al Muzeului el fusese numit director. Dar volumul fusese lucrat în întregime de mine — muncisem cu sora mea Marioara la traduceri luni și luni și alte multe luni la alcătuirea și dimensionarea materialului ilustrativ — așa încît, în afară de prefață, profesorul Săveanu nu a trebuit să dea decît bunul de imprimat. Bineînțeles că el nu a avut nici o vină la această greșeală a lui R. Vulpe, dar e bine ca adevărata istorie a faptelor să fie respectată și nu scrisă după aparențe.

Revenind la... Securitate, generalul a mai repetat o dată că, dacă îl ascult, pot pleca acasă chiar în seara aceea și apoi a adăugat :

— Noi vrem să te trimitem în străinătate, să ieși contact cu foștii dumitale prieteni politici, să vezi ce fac și ce spun și să ne raportezi.

Am rămas uluit și, vorba românului, aproape cu gura căscată. La orice m-aș fi putut aștepta, dar nu la așa ceva. După câteva clipe de uluială, mi-am luat inima în dinți și am spus :

— Domnule general, ceea ce-mi cereți d-voastră nu pot face ; n-am făcut niciodată nimic similar și nici acum nu pot.

S-a uitat aspru la mine, s-a ridicat în picioare și mi-a spus :

— Mai gîndește-te. Și cînd vei ajunge la sentimente mai bune, spune-i agentului că vrei să ieși la raport la mine și vom sta de vorbă.

Apoi a ieșit din birou, maiorul a sunat, sergentul a primit ordin să mă ducă jos, mi-a pus ochelarii și am străbătut înapoi drumul pe coridor, pe scară și apoi pe coridoarele de la subsol, pînă la celula în care am fost ferecat din nou și am rămas singur cu gîndurile mele, cu imaginea Hortansei și a Carmenitei în minte, temîndu-mă că am pierdut pentru totdeauna posibilitatea de a le mai revedea. Căci, firește, cu cît mă gîndeam mai mult, cu atît îmi dădeam seama mai bine de mîrșăvia ce ar fi constituit-o acceptarea „ofertei“ făcute de general. Mai ales că nici n-aș fi putut să-i înșel, spunînd că primesc, plecînd în Germania și rămînînd acolo, în timp ce Hortansa și Carmen ar fi rămas la București...

Zidurile unei celule, pe care, vrînd-nevrînd, le privești minut cu minut și ceas cu ceas de-a lungul celor peste 18 ceasuri cînd nu dormi — și chiar noaptea, cînd ai insomnii, și le vezi tot așa de bine ca și ziua, din pricina becului electric care arde neîncetat —, încep cu timpul aproape să-ți vorbească, să-ți spună că de acum ești prizonierul lor și nu-ți vor mai da drumul. În orice parte-ți întorci privirea, vezi aceiași pereți vopsiți în culoare închisă și treptat cunoști bine fiecare porțiune ușor scorojită, fiecare mică umflătură și fiecare zgîrietură, făcută fie din întîmplare, fie intenționat de vreun deținut dornic să se răzbune pe pereții care-l țin închis, neputîndu-se răzbuna pe cei care l-au adus acolo... Tot așa podeaua de ciment, pe care faci zilnic mii de pași, plimbîndu-te dintr-un cap în altul al celulei ca un leu în cușcă, devine ceva atît de cunoscut încît, după un timp, ai putea-o descrie cu ochii închiși, indicîndu-i.

toate denivelările aproape invizibile și toate nuanțele aproape imperceptibile. Iar faptul că ziua nu poți sta întins începe să te obsedeze și, fără să fii cu adevărat obosit, ești tentat mereu să te întinzi în pat, cu tot riscul de a fi văzut de sergentul care deschide mereu, pe neașteptate, vizeta și de a fi pedepsit cu carcera sau cu reducerea porției de mâncare...

Și totuși, greu și fără îndurare, timpul trece... *Fugit irreparabile tempus*, cum spune poetul latin. Așa încît, după alte cîteva zile, văzînd probabil că nu cer să fii scos la raport pentru a-l anunța că primesc propunerea lui, generalul a dat ordin să fii dus din nou sus. De data aceasta, după suirea pe dibuite a treptelor ce duceau la etaj și după străbaterea lungului coridor cunoscut de pașii, dar nu și de ochii mei, bătaia în ușă a sergentului a avut ca urmare ordinul „Intră!” și am fost introdus în dreapta. Era chiar biroul generalului, mai mare și mai elegant mobilat, avînd două sau trei ferestre mari prin care intra o lumină orbitoare pentru ochii mei obișnuiți cu lumina chioară a becului meschin din celulă și cu întunericul apăsător al... ochelarilor. Căci la plimbare în curte nu mai fusesem scos de cîteva zile.

— Stai jos, a rostit generalul cu o voce nu prea severă. Cum o duci cu sănătatea ?

— Destul de prost, domnule general. Eu am un singur rinichi și ar trebui să țin regim, dar nici doctorul nu m-a văzut, iar mîncarea ce mi se dă îmi face mai mult rău decît bine.

— Cum se poate !, a izbucnit el și a sunat vijelios pe soneria de pe birou. Iar la intrarea sergentului-plan-ton, a strigat : Să vină numaidecît la mine locotenentul... (nu i-am reținut, firește, numele). Sergentul a făcut stînga împrejur și după puține minute a intrat speriat un locotenent care a luat imediat poziția de drepti.

— De ce nu-i dați mîncare de regim și de ce nu-i spuneți doctorului să-l vadă !? a strigat generalul. Să ai imediat grijă de asta !, a încheiat, concediindu-l pe locotenent, care a ieșit — se poate spune — cu coada între picioare, uluit de ieșirea neașteptată a generalului. Pa-să-mi-te aceasta voia să mă convingă de solitudinea lui.

Apoi și-a potolit glasul și m-a întrebat : — „Ei, te-ai mai gîndit al ce ți-am spus ?“. Era surprins că nu cerusem să fii dus la el și atunci se decisese să reia atacul psihologic : „Gîndește-te că astă-seară poți fi acasă, dacă mă ascuți“.

M-am uitat țintă la el, mi-am dres glasul și i-am răspuns :

— Domnule general, ceea ce-mi cereți d-voastră nu pot face și n-aș fi făcut nici dacă mi s-ar fi cerut vreodată de foștii mei camarazi. Etica mea mă împiedică să primesc o asemenea propunere, oricât de ademenitoare ar fi consecințele acceptării ei. Vă rog să credeți că într-adevăr îmi este imposibil să primesc.

Cîteva clipe, generalul a rămas tăcut, parcă nu se se aștepta la un asemenea răspuns, deși faptul că nu cerusem să ies la raportul lui ar fi trebuit să-l facă să înțeleagă lucrurile. Apoi s-a ridicat în picioare și a ridicat tonul, gesticulînd cu arătătorul de la mîna dreaptă :

— „Am să te trimit înapoi la închisoarea de unde ai venit, dacă nu înțelegi că îți vrem binele !“. A sunat din nou plantonul, dîndu-i ordin să mă ducă în celulă. Plecînd, am rostit obligatoriul „Să trăiți, domnule general !“ și am ieșit într-un mic vestibul, unde sergentul se pregătea să-mi pună ochelarii, cînd s-a auzit strigătul generalului :

— Adu-l înapoi !, ceea ce, bineînțeles, plantonul a făcut, ieșind apoi în vestibul.

În picioare, generalul era roșu la față și vizibil mîniat. A ridicat mîna, gesticulînd, și a rostit apăsător, aproape strigînd :

— Ai rămas același comandant legionar și nu te-ai schimbat deloc. Ai să vezi d-ta !

— Cum credeți, domnule general, i-am răspuns, desțul de descumpănit din pricina tonului cu care mi se vorbea, și imediat plantonul a fost chemat să mă ducă în celulă.

Acum nu mai aveam nici o îndoială că mi se va intenta un proces și tot timpul cît mă „plimbam“ în celulă îmi desfășuram în gînd diferite pledoarii, pe care zi de zi le corectam, le amplificam sau le scurtam, după dispoziție. Cîteodată mă trezeam că vorbesc cu glas tare și mă opream repede, de teamă să nu fiu auzit de plantonul ce făcea rondul pe coridor. Mi-aduc aminte că unul dintre refrenele acestor pledoarii imaginare, cu care îmi închipuiam că aș fi impresionat (!) pe judecători, era : „Domnule președinte, eu am fost revoluționar, așa că nu mă sperie revoluția. Singura problemă este că eu am conceput o altă revoluție și d-voastră o practicați pe aceea comunistă“. Din fericire, nici atunci, nici mai tîrziu n-am fost judecat, așa încît n-am avut nevoie nici de pledoarie, nici de această formulă...

Au mai trecut câteva zile și, cu „ceremonialul“ obișnuit, am fost dus la magazia serviciului de primire, mi s-a dat legătura în care țineam puținele boarfe pe care le aveam, am fost suit într-o dubă și peste puțin m-am trezit din nou în curtea închisorii Văcărești, unde, după formalitățile de rigoare, am fost trimis în încăperile din care fusesem ridicat cu circa o lună mai înainte.

Surpriza „colegilor“ de închisoare a fost mare, toți exclamând de mirare și spunând că erau siguri că fusesem eliberat. Bineînțeles, toată lumea punea întrebări, care mai de care dornic să afle amănunte și mi-a trebuit destul de mult pînă ce, răspunzînd fiecăruia, s-a potolit zarva.

Dar, așa cum am spus, în închisorile politice oame-nii nu trebuie lăsați „liniștiți“. Într-o bună zi ni s-a dat ordin să ne luăm bagajele, să coborîm jos și să ne mutăm la parter în două camere de dimensiuni potrivite, comunicînd între ele și avînd gratii zdrene la ferestre. Foștii membri ai celorlalte partide politice au fost cazați într-una din camere, iar foștii legionari în cealaltă, dar ușa dintre camere nu a fost închisă, așa încît se putea comunica și discuta în voie. Aici l-am cunoscut pe tînărul Biriș, din Mediaș, fost funcționar de librărie, arestat de 13 ani, dar nejudecat, deși bietul nu făcuse nimic și pe deasupra era cocoșat. Stăteam adesea de vorbă; era cult și inteligent și foarte adesea ne recita poeziile compuse de Radu Gyr la Aiud, în închisoare. Unele erau splendide, nu aveau de fapt nici un substrat politic, și ar fi meritat să figureze în orice antologie a poeziei românești. Este sigur o mare pierdere a literaturii românești faptul că, după ce a fost eliberat, lui Gyr nu i s-a dat voie să-și publice poeziile, mai ales dacă nimeni nu le va fi transcris și nu le va fi păstrat pentru timpuri mai bune, în care nu va interesa „culoarea“ politică a unui autor, ci opera literară și valoarea ei.

Tot aici se afla acum și Horia Cosmovici, care însă căzuse în manie religioasă și despre care de mulți ani nu mai știu nici dacă mai trăiește.

Deși eram zilnic scoși cîte o jumătate de oră în curtea îngustă dintre clădirea în care stăteam și înal-tul zid exterior al închisorii, timpul trecea și aici destul de greu și, ca să mai uităm unde ne aflăm, cîțiva dintre deținuți au propus să se țină zilnic unele conferințe. Zis și făcut: de pe unul din paturile din vîrfurile seriilor de cîte trei paturi suprapuse, unul dintre noi vorbea cîte trei sferturi de oră și mai mult și foarte mulți dintre

ceilalți (în special intelectualii, bineînțeles) ascultam cu interes „cursurile“ acestei... „universități libere.“ Eu am vorbit de vreo trei-patru ori : odată despre problema originii legendei potopului și altădată despre aceea a Turnului Babel (despre celelalte nu-mi mai aduc aminte), dar în chip firesc, așa spune, preoții nu erau mulțumiți de faptul că punctele de vedere ale arheologilor nu concordă cu basmele (spun eu) ale Bibliei.

Uneori noaptea eram sculați din somn și duși la baia închisorii, unde făceam câte un duș strășnic ce ne mai aducea aminte că sîntem încă oameni. Dar totdeauna această operație se făcea numai noaptea, pentru ca să nu fim văzuți de deținuții de drept comun. -- probabil fiindcă nu se voia să se știe că mai există și deținuții nejudecați, dar totuși ținuți în pușcărie.

Nu mai țin minte dacă era tot vara sau începuse luna septembrie, cînd, într-o dimineată, sergentul care răspundea de noi ne-a spus că trebuie să ne pregătim de anchetă. Și, într-adevăr, după cîteva minute, a venit un plutonier și a strigat o listă de cîteva deținuți pe care i-a luat cu el și i-a scos din curticica noastră. Treptat-treptat, ne-a venit rîndul la toți, fiind duși în altă clădire a închisorii, unde cîte un ofițer ne interoga pe fiecare în parte, controlînd răspunsurile noastre cu datele din dosarul pe care îl avea în față pe masă. Ne-am dat toți seama că nu e vorba numai de o formalitate și că se pregătește ceva, dar habar n-aveam despre ce putea fi vorba. Întorși în camerele noastre, din întrebările puse unora dintre noi și chiar din comentariile ofițerilor, am înțeles că este vorba de eliberare și agitația noastră a ajuns la paroxism. Într-adevăr, lui Biris, de pildă, după diferitele întrebări, ofițerul i-a spus : „Ți-ai irosit toată tinerețea în pușcărie“, ceea ce nu putea fi interpretat decît în sensul că acum pentru el, cel puțin, se va termina cu pușcăria,

Și, într-adevăr, peste cîteva zile, în curticica noastră au venit cîteva ofițeri de securitate, cu dosare sub braț, ne-au ordonat să fim atenți, spunînd că cei strigați să-și strîngă bagajele și să iasă afară. S-a lăsat o liniște mormîntală, fiecare fiind cu sufletul la gură, iar bietecele bagaje au fost strînse cît ai bate din palme. A început apoi apelul „fericiților“. Și, pe măsură ce trecea timpul și nu-mi auzeam numele, am înțeles că nu mi se va da drumul. Cînd a fost strigat d-rul Zoppa ne-am îmbrățișat cu căldură, iar lui Biriș i-am strîns mîna bucuros că cel puțin el va avea parte și de altă viață. Nu l-am mai văzut de atunci și nici nu știu ce a devenit ; în schimb, pe

d-rul Zoppa l-am revăzut de câteva ori după ce am fost liberat, pînă acum cîțiva ani-cînd, trecut de 80 de ani, a murit după o operație de ochi, dar nu din cauza ei, ci în urma unei crize de nervi.

Cînd această operație, atît de plăcută pentru cei mai mulți și atît de dureroasă pentru noi cei care n-am fost strigați, s-a terminat, mai rămăsesem vreo 30, între care colonelul Ulea, fratele unui fost aghiotant regal și arestat din greșeală (fiind confundat cu acela), un colonel Caraman, de la Iași, a cărui soție era totuși profesoară universitară la medicină, avocatul Totimbrescu, unul dintre ginerii d-rului Angelescu, fostul ministru liberal, și alții despre al căror nume nu-mi mai amintesc. Responsabilul nostru a fost pus un fost borfaș de la Iași, care fusese sau jefuise în ianuarie 1941 și de aceea categorisit drept legionar, dar care, bineînțeles, nu avea nimic în el de deținut politic.

„Societatea“ noastră era deci acum foarte restrînsă, fiecare făcînd parte dintr-un mic grup cu care avea oarecari afinități intelectuale sau sufletești, eu stînd mai toată ziua de vorbă cu cei doi ofițeri de care am amintit mai sus, mai ales că amîndoi (în special Caraman) erau buni jucători de șah; reușisem să confecționăm diferite piese din miez de piine, pe unele înnegrindu-le cu cenușă și cărbuni de la sobă, iar celelalte rămînînd în... culoarea naturală! Iar drept tablă de șah foloseam o batistă mare pe care fuseseră desenate carourile. Deși în închisoare creioanele sînt interzise, ca cele mai primejdioase... arme, întotdeauna se găseau cîte două-trei cioturi ce foloseau tocmai pentru asemenea lucruri, dar hîrtie pentru scris nu exista. Și, de altfel, chiar dacă ar fi fost, cum și prin cine să trimiți eventualele bilete?

Unul dintre cei mai antipatici membri ai cetei noastre era tocmai ginerele fostului ministru Angelescu. Lăsînd la o parte faptul că nu se sfia să mărturisească că numai datorită acestei rudeni fusesse numit consul în nu știu ce oraș din străinătate, nu-și pierduse deloc din morga „liberală“ și mai era și nespălat. Cum la chiuveta din toaleta vecină camerei-cele abia de ne puteam spăla pe față și pe mîini, toți ne bucuram cînd o dată pe săptămînă, noaptea, eram duși la baia închisorii să facem duș, care ne înviora cu adevărat. Dar respectivul fost consul nu voia să se îmbrace și să-și lase somnul, așa încît săptămîni la rînd nu a venit cu noi la baie. Ne-am plîns atunci responsabilului-borfaș și acesta a încercat să-l scoale și să-l oblige să meargă cu noi, spu-

nîndu-i că ne-am plîns că miroase. La aceasta n-a găsit altceva de răspuns decît : „Da ce, crezi că ei miros a trandafiri ?!“...

Deși nu mai făcusem nici o criză, rinichiul meu mă îngrijora permanent și m-am plîns doctorului Ciurea, unul dintre medicii închisorii, povestindu-i odiseea de la Canal și cerîndu-i să mă interneze pentru cîteva zile la spitalul închisorii ca să mi se facă o radiografie, mai ales, ținînd seamă că regimul alimentar din pușcărie numai indicat nu era pentru un rinichi care se blocase de două ori după ce rămăsese vădov de celălalt din 1951. Peste cîteva zile am fost dus la spital, mi s-a făcut într-adevăr o radiografie, care pare să fi ieșit mulțumitoare, dar apoi n-am mai fost readus în aceeași cameră, ci mutat, într-o altă încăpere din apropiere de spital, la parter, unde era ținut și avocatul Mociulschi, fost cuzist, și vreo alți trei-patru deținuți. Cauza acestei izolări n-am știut-o niciodată.

Cu Mociulschi ne cățoram pe unul dintre paturile de sus și jucam toată ziua șah : era un bun jucător așa cum fusese și colonelul Caraman, din „sedîul“ meu precedent, dar cu timpul am reușit să-l bat uneori, perfecționîndu-mi jocul. Cînd zornăiau zăvoarele ușii și ne temeam de vreo percheziție, piesele și „tabla de șah“ erau repede băgate într-o gaură a saltelei și firește n-au fost niciodată găsite, cel puțin cît am stat și eu în acea încăpere.

Mă simțeam însă tot mai slăbit și am cerut din nou să fiu dus la vizita medicală, unde s-a întîmplat să fie chiar o doctoriță. Poate s-a înduioșat de povestea rinichiului meu, poate a socotit că într-adevăr nu arăt prea strălucit, dar a făcut formele să mă interneze în spital.

Casa lui Văcărescu, avînd un coridor-vestibul în L, două camere mai mici și o sală — cameră foarte mare, toate la etaj, unele cu tavanele în bolți, era vechiul spital al închisorii. În curte se construise un nou spital, dar deținuții politici nu erau duși acolo decît pentru operații sau radiografii, saloanele noi fiind rezervate deținuților de drept comun, preferații regimului. În prima noapte, nefiînd nici un pat liber, am dormit în același pat cu un colonel „nou“, nu din vechea oștire, ghemuindu-mă la picioarele lui, căci altfel n-am fi încăput amîndoi. A doua zi s-a eliberat alt pat, lîngă ușă, unde am stat cîteva zile și apoi am fost mutat la primul pat de lîngă o fereastră, de unde aveam o vastă priveliște spre necăjitul cartier Văcărești de la poalele dealului.

Între medicii spitalului — dar venind mai mult în inspecție, numai din cînd în cînd —, era și unul din Țara Moșilor, pe care îl chema, cred, chiar Moș, ce avea o reputație profesională foarte bună și într-adevăr ne consulta și ne asculta cu multă atenție. Dar afară de injecții și de medicamente nu putea face nimic, căci n-avea căderea să decidă trimiterea bolnavilor la vreun spital civil și, cu atît mai puțin, să propună eliberarea, așa încît nu era de mirare că unii dintre bolnavi se prăpădeau.

Am uitat să spun că la prima și scurta mea internare în spital, înainte de a mă întinde în patul care mi se hotărîse, am auzit pe cineva vorbind de profesorul Marcu : m-am uitat în jur și chiar la două paturi mai departe zăcea profesorul Alexandru Marcu, slăbit, palid, nebărbierit și aproape de nerecunoscut. M-am dus la el, l-am întrebat de sănătate, m-a recunoscut și mi-a răspuns cu un glas stins că e foarte bolnav și nu crede că se mai face bine. L-am încurajat și i-am povestit „aventurile“ mele, după care, cu voce foarte stinsă, mi-a povestit și el întâmplările lui : fusese arestat din 1945 sau 1947; dus la Aiud și de acolo, bolnav fiind, la închisoarea din Craiova, dar nu mi-a spus ce a determinat acest transfer. Acólo s-a îmbolnăvit și mai rău și după multă suferință s-a aprobat să fie adus la spitalul Văcărești. Era însă atît de slăbit și de bolnav, încît abia putea să meargă și cînd a coborît din dubă, în triajul gării Craiova, cădea la fiecare pas și aproape că trebuia să se tîrască în genunchi. Acum era cu totul descurajat și convins că se prăpădește ; refuza mereu mîncarea, dar eu mă așezam pe marginea patului lui și-i dădeam cu lingurița mîncare (la pușcărie nu ți se dă nici furculiță, nici cuțit — „arme“ periculoase —, ci numai cîte o linguriță și o gamelă sau un castron), pe care cu greu o putea mesteca și înghiți.

În patul de alături era un preot în vîrstă (în orice caz mult mai în vîrstă decît Al. Marcu, care nu cred că avea mai mult de 65 de ani), dar se ținea cu dinții de viață, mîncînd cu poftă și primind oricînd suplimente de la cine era dispus să-i dea. Văzîndu-mă cum îl îngrijesc pe Marcu și cum fac tot posibilul să mănînce, într-o zi mi-a spus : — Lasă-l, domnule. Dacă i-o fi dat omului să moară, de ce să-l mai chinuim !?

M-am răstit atunci la acest individ, repezîndu-l în gura mare : „Dar d-ta de ce nu te lași să mori și te îndopi toată ziua cît poți de mult ?“ A tăcut chitic și de atunci n-a mai vorbit cu mine.

Cînd m-am internat a doua oară în spital, bietul profesor Marcu nu mai era ; ceilalți mi-au povestit că la puține zile după plecarea mea se prăpădise — aceasta fusese la sfîrșitul lui noiembrie sau începutul lui decembrie 1954.

Intr-una din zile, trecînd spre spălător, aud pe cineva vorbind despre avocatul Crețoi. L-am întrebat ce-i cu el și după răspunsul primit m-am dus imediat în salonul vecin, unde l-am găsit foarte slăbit și aproape de nerecunoscut. Lucrase multă vreme la nu știu ce mină din Bihor sau din Baia Mare, unde regimul deținuților era foarte aspru, munca foarte grea și mîncarea, ca de obicei, sub orice critică și în cele din urmă făcuse un pro-laps, fiind adus după multe chinuri și așteptare la spitalul de la Văcărești pentru operație. Acum era în convalescență și se gîndea cu groază la reîntoarcerea la mină, el fiind condamnat. N-am spus însă că Ionel Crețoi era vărul meu, mama lui născută, ca și mama mea, Iosif (din aceeași familie cu poetul Șt. O. Iosif, care le era și el văr), era vară bună cu mama și se căsătorise la sfîrșitul secolului trecut, la Ploiești, cu Vasile Crețoi, un om foarte întreprinzător care făcuse oarecare avere cu terenurile petrolifere, după ce arendase ani de zile una sau mai multe moșii. „Tanti Tinca“, cum îi spuneam noi mătușii, avea doi frați, pe doctorul Niculae Iosif, excelent internist, mort însă tînr de un infarct sau de o congestie, și Ștefan Iosif, avocat mulți ani la CEC. Ionel Crețoi era băiatul cel mai mare ; mai avea trei frați : Vasile Crețoi, artist emerit, a murit acum doi sau trei ani, arhitectul Ștefan Crețoi, care a murit împreună cu soția lui la ultimul cutremur, și Mircea, fost magistrat, a plecat acum cîteva luni în toamna lui 1980 în străinătate. Singura lor soră, Marioara (Mara), a fost soția generalului medic Leonida Alexiu și a rămas acum singura din cei cinci copii, tot așa cum eu am rămas singurul dintre cei cinci copii ai părinților mei. Ionel făcuse politică liberală și, apoi, georgistă la Ploiești, fiind ajutorul șefului organizației județene din Prahova (Constantinescu-Bordeni) și, cred, deputat, așa încît fusese și el închis. A fost liberat destul de tîrziu din închisoare, bolnav, și s-a prăpădit acum mulți ani.

Încheind această paranteză familială și revenind la spitalul Văcăreștilor, trebuie să recunosc că, față de obișnuitele condiții de închisoare, chiar dacă n-ar fi fost îngrijirea medicală și tot situația era mult mai bună. În primul rînd, nu mai erau nici priciuri, nici paturi su-

prapuse ; apoi, saloanele — în special acela în care stăteam eu — erau mari și cu tavanul foarte înalt, așa încît deși eram cîteva zeci de bolnavi (paturile fiind înșirate pe trei-patru rînduri), era destul aer și parcă uitai uneori de gratiile de la ferestre și de condiția de pușcăriaș.

Unul dintre „colegii“ eliberați în vară o vizitase pe Hortansa, îi spusese unde mă aflu și că sint relativ sănătos (din vara lui 1953 familia nu mai știa nimic de mine), sfătuind-o să-mi trimită un pachet cu alimente și ceva schimburi, plus inevitabilele țigări (pe care nu le fumam). Și astfel, într-o bună zi mă aud chemat la biroul de pachete (deși noi, „politicii“, nu aveau dreptul să mai primim, din nu știu ce motive), unde mi s-a dat un pachet destul de cuprinzător, desigur după ce a fost desfăcut și puricat cu toată atenția de milițienii de serviciu. Firește, toate mi-au prins bine, dîndu-mi posibilitatea să mai schimb „meniul“, mai ales că multe nopți de-a rîndul mă chinuiam cumplit cu îngrozitoare arsuri la stomac. Mai tîrziu, vorbind cu un doctor, am aflat cauza : seara mi se dădeau regulat paste făinoase și o bucată de cîteva zeci de grame de marmeladă, singurul „dulce“ ce intra în alimentația noastră, în afară de zahărul cît va fi fost topit în „cafeaua“ surogat de dimineață ; dar această combinație de paste făinoase și marmeladă îmi dădea mie arsuri insuportabile. Eu însă neștiind care e cauza lor, am continuat să mănînc și pastele, și marmelada, pînă ce doctorul amintit m-a pus în gardă... Cît privește țigările, ele au fost delițiosul tuturor cunoscuților și prietenilor, care de mult nu mai inhalaseră blestematul fum otrăvitor !

Dar, cum am mai spus, în închisoare, tocmai cînd te vezi mai bine instalat și crezi că situația nu se va schimba prea repede, vine surpriza.

Era sau în ajunul Crăciunului 1954 sau imediat după el, cînd a izbucnit ordinul „bombă“ : Toți foștii legionari să-și strîngă lucrurile și să se încoloneze pe coridor. Bineînțeles că nimeni nu știa nimic — nici ce s-a întîmplat, nici unde ne vor duce — și firește milițienii nu ne spuneau nici ei nimic. Ca de obicei se făceau tot felul de supoziții și de ipoteze, dar nici una nu avea vreun temei, mai ales că nu putea fi vorba de eliberare (doar nu era să-i libereze numai pe legionari !) și unii dintre bolnavi nici nu-și terminaseră convalescența. Abia mai tîrziu am aflat că la Berna se săvîrșise un atentat împotriva ambasadei sau a ambasadorului român și că autorul

ar fi fost legionar, așa încît noi trebuia să fim pedepsiți și scoși din spital, fiind responsabili solidar cu atentatorul. Logica hotărîrii fiind... perfectă, nu mai insist. Am străbătut toate curțile închisorii, trecînd iar pe lângă frumoasa biserică a mînăstirii, roasă de vreme și de neîngrijire, și ne-am oprit aproape de poarta principală, unde am fost înghesuiți într-o încăpere destul de neîncăpătoare, deoarece eram vreo 40—50, căci celor din spital li se adăugaseră și foștii legionari deținuți înca în încăperea de unde eu fusesem dus la spital. Peste puțin au mai fost aduși alți vreo 20 de deținuți, majoritatea destul de tineri, pînă atunci internați la Spitalul central de boli nervoase, toți fiind serios bolnavi, unii avînd chiar destul de des adevărate crize de furie și chiar de nebunie.

Cînd s-a înserat bine, am fost înghesuiți într-o dubă — devenise pentru noi un vehicul bine cunoscut... — și cu pază ștrașnică am fost duși la gară, dar desigur nu la vreunul din peroanele pentru pasageri, ci pe la Grivița, la o linie de garaj, unde ne-am „transbordat“ într-un vagon-dubă, soldații de pază, înarmați bine, rămînînd într-un fel de vestibul al vagonului, iar noi, destul de înghesuiți, în restul dubei, bine ferecată de altfel și cu gratii solide la micile ferestre. Ni se dăduse „hrana rece“ pentru o zi, adică o bucată de pîine și una de marmeladă, așa încît am înțeles că drumul nostru va fi destul de lung. Toți ne-am gîndit la Aiud, unde era celebră închisoare în care atîția oameni și-au lăsat viața, dar fi-rește era vorba numai de supoziții. Cum-necum, ne-am găsit fiecare cîte nu loc și am încercat să dormim, dar somnul era destul de recalcitrant, ținînd seama de faptul că unii dintre noi vorbeau destul de tare, ca și din pricină că toate becurile, destul de puternice, rămîneau aprinse.

Cînd oprea trenul, dacă vagonul nostru nu era prea departe de gară, ne dădeam seama că mergem spre Predeal și astfel s-a întărit convingerea noastră că sîntem duși la Aiud, mai ales că spre Constanța nu puteam merge, deoarece munca la Canal fusese oprită de mai bine de un an. S-ar fi putut, bineînțeles, să fim duși și spre Bicz, dar, cum am spus, am recunoscut unele gări și am înțeles că vom trece Carpații.

Dimineata, cînd s-a luminat de ziuă, am văzut că nu ne înșelasem. Iar eu, care cunoșteam perfect acel drum și toate gările pînă la Cluj, deoarece mi-a plăcut întotdeauna, mergînd cu trenul, să privesc pe fereastră, n-am mai putut avea nici o îndoială. Era, de altfel,

un tren personal și oprea la toate stațiile, deci nu era nici o greutate să urmărim propriul nostru itinerar. Spre amiază am oprit și în gara Rupea, gara orașelului în care se născuse mama și unde mai trăiau o seamă de rude apropiate (inclusiv avocatul Iosif pe care-l întâlnisem la Galeș, arestat și el, dar și mulți alți Iosif pe care, de fapt, nici nu-i cunoșteam personal). Până prin 1920 orașelul se chema Cohalm — probabil de la ungurescul Köhalm —, dar avocatul Iosif, fiind atunci deputat, s-a zbatut și a reușit să-i schimbe numele în Rupea, închipuindu-și că numele săsesc Repts vine de la latinescul *rupes*. Oricum, Rupea sună mai frumos decât Cohalm și, de altfel, la marginea lui se află un deal înalt pe care se păstrează și acum o bună parte din vechea cetate săsească, vizibilă chiar de la gară, situată la vreo 6 km de oraș, lângă satul Homorod. Când eram copil, mi s-a povestit că la construirea căii ferate, în secolul trecut, inginerii proiectaseră ca linia să treacă chiar prin marginea orașului, oficialitățile maghiare dorind să construiască în oraș și o cazarmă pentru un regiment. Dar sașii, destul de numeroși și care conduceau primăria, temându-se că soldații le vor strica fetele, au preferat să renunțe la calea ferată și atunci cazarma s-a construit la Homorod, oricum la câțiva kilometri depărtare de fecioarele săsoaice...

Peste alte vreo două ceasuri trenul a oprit la Aiud. Dar de unde ne așteptam să fim toți coboriți, n-au fost coboriți decât doi sau trei dintre noi, bolnavi de piept; se știe că închisoarea de la Aiud avea și un spital destul de mare și de bun, așa încât ne-am bucurat că cel puțin bolnavii de piept vor avea parte de un tratament mai omenesc. Rămânea însă întrebarea: „Unde ne duce pe noi ceilalți?” și recunosc că nu-mi amintesc ca vreunul să fi găsit răspunsul exact. Cert este că după Apahida am constatat că trenul la care fusese atașat vagonul nostru nu pornise spre Cluj, ci o luase pe o linie ce mergea spre răsărit și atunci ne-am gândit la Gherla, unde de asemenea era (și cred că mai este și acum) o închisoare vestită. Și așa s-a întâmplat.

Spre seară, am fost coboriți la intrarea (sau la ieșirea) din gară și imbarcați într-una sau două dube cu ferestrele oarbe, ca de obicei, așa încât pînă ce am ajuns în curtea închisorii n-am văzut nimic din oraș (și, de altfel, acesta face parte dintre puținele orașe din România pe care nu le-am vizitat niciodată). După „înregistrarea” noastră la birou, am fost duși toți într-o celulă mare

— de fapt, o încăpere lungă de cel puțin 15 metri și lată de 6—7 metri —, unde ne-am petrecut noaptea ; dar a doua zi dimineața am ajuns la „magazie“, unde ni s-au luat toate efectele personale — în afară de cămașa și chiloții de pe noi — și ni s-au dat haine vărgate de ocași, prima și ultima oară când am purtat această „nobilă“ uniformă... Eram deci considerați pușcăriași în toată puterea cuvîntului și probabil destinați unei... găzduiri îndelungate.

A urmat o vizită medicală făcută de un doctor, cred s-as, relativ binevoitor, și i-am spus că toți am fost ridicați din spital și sîntem suferinzi. Firește, nu-și putea permite omul să ne interneze pe toți în infirmeria închisorii și atunci ne-a ales pe vreo zece pentru acest regim preferențial. Infirmeria era o încăpere lungă cam de 10--12 metri și lată atît cît să încapă pe ambele laturi cite un rînd de paturi și între cele două șiruri să rămîna un coridor de trecere ; într-unul din coțurile de lîngă ușă era un fel de paravan-gheretă, în interiorul căruia se afla — să nu-ți crezi ochii ! — o chiuvetă și un closet tout-à-l'égout. Nu mai văzusem așa ceva din toamna cînd fuseseam la Ministerul de Interne, căci chiar la spitalul Văcărești closetele erau „turcești“.

Hrana nu era deosebită de a celorlalți deținuți, dar ni se mai dădeau și unele medicamente, iar mie mi s-au făcut cîteva injecții pentru impulsionarea funcționării rinichiului. În patul de lîngă mine se afla un student — Virgil Ionescu — adus de la Spitalul Central și care, după cele spuse de colegii lui veniți o dată cu el, fusese un strălucit student la filosofie, primul din seria lui. Dar trecuse și pe la sinistra și „celebra“ închisoare studentească de la Pitești, unde fusese bătut cumplit, așa încît se îmbolnăvisese grav de nervi și de cîteva ori pe zi avea crize cumplite de furie, uneori chiar la interval de un ceas-două. Altfel, stătea liniștit, nu spunea aproape nimic și, deodată, pe neașteptate, începea să geamă. Atunci, după cum ne-au instruit colegii lui, doi sau trei dintre noi care zăceam pe paturile vecine, trebuia să-l ținem fixat în pat, la orizontală, strîngîndu-i încheieturile mîinilor și gleznele cît puteam de tare pentru a-l împiedica să se miște și numai așa nu se putea ridica și nu putea lovi. Greutatea cu care trei oameni îl puteam țintui în pat era într-adevăr de necrezut, atît de mare forță avea în momentele de criză (care durau și cite zece-cincisprezece minute) ; dacă l-am fi scăpat din strînsoarea brațelor și a picioarelor, ne-ar fi lovit cumplit.

Dar nici în infirmerie nu ne putea ține doctorul prea mult și astfel, după câteva zile, a primit ordin să fim strinși împreună cu ceilalți cu care venisem și am fost duși toți la etajul al doilea, într-o mare încăpere lungă, avînd, la capătul opus ușii, o fereastră mare, cu gratii solide, iar într-unul dintre colțurile de lîngă ușă, chiuveta și instalația igienică, de data aceasta camuflată numai cu vreo două scînduri. Față însă de closetele comune de la lagăre și de la Văcărești, era totuși un mare progres...

Paturile erau suprapuse cîte două și, totodată, grupate cîte două, cu un spațiu intermediar între ele de aproape un metru, iar „coridorul“ dintre cele două rînduri înșirate de-a lungul pereților era destul de larg; nu s-ar putea spune deci că am fi fost înghesuți. De altfel, după spusele celor care colindaseră prin mai multe închisori în anii fericirii democrației populare, închisoarea de la Gherla era cea mai „modernă“, fiindcă fusese modernizată de unguri între 1940 și 1944, cînd ocupaseră nordul și estul Transilvaniei. Era un adevărat „Sing Sing“: Mijlocul clădirii — lung de cel puțin 50—60 de metri, dacă nu și mai mult, — era goi pînă la tavan, iar pe cele patru laturi ale celor trei etaje ale acestui „hol“ central se aflau culoare-balcoane suspendate, pe care se circula și în care dădeau ușile celulelor: de o parte se aflau încăperi mari, ca a noastră, iar de cealaltă se aflau încăperi mai mici — cel puțin atît cît mi-am putut da seama după unele dintre ele, în care „locuia“ medicul-deținut al etajului și unde eram duși pentru tratamente. Dar pentru a evita încercările de sinucidere prin aruncare în gol, la etajul trei și la etajul întîi se afla cîte o solidă plasă-grilaj de fier, fixată orizontal pe toată lățimea „golului“, așa încît orice salt peste balustradă n-ar fi avut nici un rezultat, decît cel mult rănirea respectivului.

În cursul zilei, la fereastra unică a încăperii noastre trebuia să fixăm un mare oblon de lemn, pentru ca nu cumva să putem face semne cuiva din oraș, dar după înnoptare oblonul era ridicat și atunci puteam vedea luminile Gherlei, fără însă a distinge cu adevărat străzile și casele. Totuși ziua, deoarece gratiile nu erau perfect verticale, ci înclinate, iar oblonul se fixa pe gratii, puteam vedea cîte ceva prin spațiile laterale, neacoperite de oblon; făceam „cu schimbul“ la fereastră pentru a mai stabili astfel cel puțin o legătură vizuală cu lumea exterioară, care să ne facă să mai uităm de apeluri, gamele și celedalte tipicuri ale închisorii.

Zilnic, în cursul dimineții, eram scoși într-o curte închisă bine de zidurile clădirilor vecine și ne roteam în cerc, unul câte unul, neavînd dreptul nici să vorbim, nici să ne oprim și fiind bine străjuți de una sau două santinele cocoțate în câte un așa-zis „observator“ înalt de vreo trei metri. Uneori era ger bine — ne aflam doar în ianuarie și februarie — și făceam plimbare în pas alergător, să ne mai încălzim, deși toți eram slăbiți și rezistența noastră fizică era mult diminuată. Totuși, după jumătate de ceas de „plimbare“ în curte, ne simțeam mai proaspeți și deveneam parcă mai optimiști, deși la drept vorbind nu aveam nici un motiv pentru așa ceva. Eu reușisem să obțin regim de mîncare fără sare, dar pîinea nu era fără sare, așa încît nu eram cu totul lipsit de sodiul despre care se spune că este absolut necesar organismului.

Din păcate însă, prezența unora dintre bolnavii veniți de la Spitalul Central întreținea o permanentă agitație în camera-celulă. Mie mi se dăduse în seamă supravegherea lui Virgil Ionescu, la cel mai mic semn de agitație trebuind să-i fixeze puternic brațele de pat și să chem în ajutor pe altcineva, care să-i țină picioarele. Cel mai grav caz era însă al unui tînăr țăran care lucrase la minele de uraniu din Bihor și, la un moment dat, poate din neatenție, căzuse de pe o scară și se lovise la cap. De atunci, cel puțin de două-trei ori pe zi, striga pe neașteptate: — „Sări, nene Ioane!“ și încerca să se arunce jos din pat, cu capul înainte. Spre a se evita vreun accident, i se repartizase un pat la „parter“, iar lingă el stătea un deținut mai în vîrstă — se pare chiar acel „nene Ion“ —, care îl supraveghea permanent și, la primul strigăt, îl ținea fixat în pat. E lesne de înțeles, ce atmosferă încărcată era, mai ales că acești doi deținuți nu erau singurii care făceau crize nervoase.

Într-o zi, unul dintre cei veniți de la Spitalul Central a vrut să ceară ceva sergentului de serviciu de pe coridor și a bătut în ușă. Sergentul n-a venit imediat — poate era tocmai în partea cealaltă a coridorului, iar închisoarea avea pe puțin 50 de metri lungime — și atunci bolnavul a început să bată furios cu amîndoi pumnii în ușă și să strige cît îl ținea gura de tare. Încet-încet, toți ceilalți bolnavi de nervi au început și ei să se agite și să strige. Virgil Ionescu era gata să se repeadă și el la ușă și abia am reușit vreo trei să-l ținem în loc, băiațul despre care am amintit și-a strigat chemarea de ajutor și s-a trîntit pe ciment înainte ca vecinul lui să-i poată

veni în ajutor ; într-un cuvânt, era un vacarm înfiorător, care s-a auzit de afară și a alarmat întreaga închisoare.

Peste vreun sfert de ceas, s-au mișcat zăvoarele, ușa s-a deschis și a intrat comandantul închisorii însoțit de câțiva ofițeri și gradați, s-a oprit în ușă și a întrebat răstit : — Ce se petrece aici ?

Desigur că prezența lui a mai potolit lucrurile și atunci el a trecut printre șirurile de paturi, apropiindu-se și de patul meu. Mi-am luat inima în dinți și i-am spus : „Domnule Comandant, e vorba de oameni veniți de la Spitalul de boli nervoase, care fac mereu crize și la cea mai mică contrarietate izbucnesc. Ar trebui ținuți într-o infirmerie și îngrijiți, căci noi n-avem cum să-i stăpânim“. Se pare că a înțeles lucrurile, căci nu a luat nici o măsură de pedepsire nici chiar împotriva aceluia care începuse scandalul, iar după aceea pe o parte din noi — inclusiv pe unii dintre bolnavii de nervi — ne-au dus în altă încăpere, cu misiunea pentru cei „sănătoși“ de a avea fiecare grijă de câte unul dintre bolnavi.

În ceasurile liniștite, când bolnavii de nervi nu aveau crize, ne plimbam câte doi în lungul „coridorului“ dintre paturi, de la ușă la fereastră, de la fereastră la ușă, discutând despre câte în lună și în soare, fie povestindu-ne trecutul, fie încercând să descifrăm viitorul. Foarte adesea discutam cu un profesor de română, macedonean de origine, despre literatură, iar unii recitau poezii, dar printre noi nu se afla nici unul care să știe poeziile lui Radu Gyr. Altă dată ne strîngeam mai mulți la câte un pat și acolo discutam și povesteam ceasuri întregi despre tot felul de probleme, o bună parte dintre deținuți fiind intelectuali. Toate acestea, ca și plimbările zilnice în curte și faptul că nu eram sîcîiți tot timpul cu diferite ordine și formalități administrative ar fi putut crea o anumită atmosferă de liniște sufletească, dacă nu ar fi fost izbucnirile celor bolnavi de nervi. Faptul că aveam chiuveta în cameră, puteam bea apă proaspătă și ne puteam spăla ori de câte ori doream contribuia la această stare de spirit, deși apăsarea închisorii și a nesiguranței în privința soartei noastre nu ne părăsea nici un moment. Un deținut condamnat la un număr de ani de închisoare își socotește mereu zilele pe care le mai are pînă la eliberare ; dar cei dintre noi care eram așa-ziși „condamnați administrativi“ nu aveam de ce număra zilele trecute, deoarece nu puteam ști câte mai ne rămîn. Nu știu dacă am amintit că

la Văcărești, după controlul în baza căruia s-au făcut eliberări masive, în vara lui 1954, aflasem că — în urma anchetării de la Ministerul de Interne — mi se mai adăugaseră în dosar încă 24 de luni de pedeapsă administrativă, așa încît în teorie eram condamnat la 4 ani, din care nu trecuseră decît doi și jumătate. Și, de altfel, oricînd se mai putea adăuga, fără altă formalitate decît un referat, o aprobare și o ștampilă pe iscălitură, un alt termen de închisoare tot atît de lung.

Într-o dimineață, cred că era în ziua de 25 februarie, dacă amintirea nu mă înșeală (deci cam la două luni de la plecarea de la spitalul Văcărești), la mai bine de o oră după ce se strigase apelul, s-a deschis vizeta și sergentul a strigat : „Dumitrescu Vladimir, pregătește-te să ieși la raport !“. Eu nu făcusem nici o cerere sau plîngere, așa încît nu prea am înțeles despre ce este vorba. Mi-am pus mantaua pe mine și am așteptat, iar nu după multă vreme s-a deschis ușa și sergentul m-a luat cu el ; am coborît pînă la parter, am ieșit din clădirea principală și m-a dus la magazia de efecte, unde mi s-au dat „hainele“ mele și mi s-a luat frumoasa uniformă vărgată de pușcăriaș. Am fost apoi dus din nou în clădirea închisorii, au deschis ușa unei celule mari cît aceea de la etaj unde imi „petrecusem“ ultimele 40—50 de zile — dar complet goală — și mi s-a spus să stau acolo. La amiază mi s-a adus gamela cu mîncare și o bucată de pîine, dar abia am terminat de mîncat, cînd un tînăr sublocotenent mi-a ordonat să-mi iau bagajele și să-l urmez. Înainte de a ieși pe coridor, mi s-au pus însă cătușele la mîini — se pare deci că redevenisem un borfaș periculos.

În curte ne aștepta o mică mașină-dublă : am fost mai mult suit decît m-am urcat eu și mi s-a spus să intru în încăperea-compartiment situată în spatele cabinei șoferului, dar bineînțeles despărțită printr-un perete serios de aceasta, fiind sfătuit să șed liniștit pe bancă. Răspunzînd sublocotenentului că sînt un om liniștit, el a vrut să fie ironic, pesemne, și mi-a spus : „Mița blîndă zgîrîie rău“. Apoi ușa din spatele dubei a fost zăvorîtă, — ca de altfel și aceea a îngustului compartiment în care am fost instalat —, ofițerul s-a suit lîngă șofer și mașina a ieșit pe porțile închisorii.

Încă un capitol al detenției mele se terminase. Dar încotro eram dus, mai greu de spus. M-am hotărît să fiu atent la drum, poate îmi voi da seama unde mergem, deși în primul moment am crezut că sînt dus la Cluj,

capitală de regiune pe vremea aceea, și deci unde putea fi un tribunal militar la care să fiu judecat. După mai bine de un ceas — poate chiar trecuseră două ceasuri, nu-mi puteam da bine seama de scurgerea timpului — mașina a oprit câteva minute și apoi, cînd a pornit din nou, a început să suie strașnic. Chiar dacă șoferul n-ar fi schimbat vitezele și zgomotul motorului nu s-ar fi întetit și tot era ușor să-mi dau seama că drumul este în pantă accentuată și atunci n-am mai avut îndoială asupra destinației : urcam Dealul Feleacului și deci mă duceau la Aiud, dar nu mă simțeam deloc încîntat de perspectiva noii „reședințe“. Din nou au început să mă frămînte tot felul de gînduri, încercînd să înțeleg cauza acestei deplasări și analizînd pe toate fețele toate răspunsurile ce-mi veneau în minte și păreau cît de cît plauzibile. Firește însă că toate nu aveau nici un punct valabil de plecare, dar aș fi curios să știu dacă există cineva care și-ar putea opri gîndurile să bată cîmpii într-o situație similară !

Cît am mai mers, e greu de spus. Dar nu prea tîrziu — deși se înserase, căci eram în februarie — dubița noastră a oprit, am auzit glasul sublocotenentului care discuta cu cineva, apoi zăngănitul unor porți ce se deschid și mașina a intrat în curtea închisorii : mi-am dat seama că era într-adevăr Aiud, altă închisoare prin partea locului neștiind să existe. Cîțiva ani în urmă, în 1945, aflîndu-mă, pe timpul verii, la moșia tatălui prietenului meu Nerva Stoica, situată pe teritoriul comunei Bucerdea Grinoasă, de lîngă Blaj, venisem o dată cu bătrînul Stoica la Aiud, la tîrgul de vite, să cumpere un cal. Iar acest tîrg se ținea pe un loc viran, chiar în spatele închisorii, a cărei clădire principală — sau mai bine zis al cărei calcan fără ferestre — se ridica în marginea terenului pe care se ținea tîrgul de vite. N-aș mai putea spune dacă atunci, privind sinistra siluetă, mi-am pus întrebarea dacă voi ajunge și eu vreodată acolo, dar iată, după 9 ani, intrasem de fapt în incinta închisorii.

Eu am fost dus la biroul ofițerului de serviciu de lîngă poartă și sublocotenentul a ieșit, s-a duș la mașină și a părăsit cu ea curtea închisorii. Mi s-au scos cătușele și mi s-a ordonat să-l urmez pe un plutonier pînă la o clădire despre care, nu știu cum, mi-am dat seama că aparține spitalului, dar, pînă să înțeleg despre ce este vorba, am intrat pe o ușă dosnică și de acolo într-o cameră plină cu saltele de paie.

— Ia o saltea și vino după mine ! a fost ordinul plutonierului. Dar salteaua, avînd 2 metri lungime, fiind bine umplută cu paie și nu prea ușoară, mi-a fost imposibil să o salt pe umăr, așa încît am tîrît-o afară și de acolo, urmîndu-l pe plutonier, am ajuns înapoi la biroul ofițerului de la poartă, care avea și un fel de anticameră de vreo 3×3 metri, cu pămînt pe jos. Mi s-a dat ordinul să pun salteaua lîngă un perete și mi s-a spus :

— Culcă-te, aici stai noaptea asta !

M-am întins, dar mi-era foarte frig, cu toate că m-am învelit cu paltonul ; am dirdîit toată noaptea, așa că m-am ridicat destul de devreme în capul oaselor așteptînd să se facă lumină de-a binelea. În curînd am auzit clopotul care suna deșteptarea și nu peste multă vreme un pluton mi-a adus o gamelă cu „cafea“ și cu o bucată de piine, acest mic dejun luat în picioare, căci prin încăperea treceau tot timpul ofițeri și plutonieri și nu se cuvenea ca un deținut să fie atît de neconvincios încît să șadă pe scaun în fața lor. N-a trecut totuși multă vreme și un alt sublocotenent a venit la mine, mi-a pus din nou cătușele și, de data aceasta, și o pereche de ochelari „orbi“. Între timp, mi se dăduse și o piine, o bucată de slănină și una de marmeladă — hrana rece pentru cîl puțin o jumătate de zi, așa încît am bănuir că va fi vorba de un drum ceva mai lung. Eu devenind însă... „orb“, sublocotenentul m-a luat de braț și mi-a ordonat să merg cu el ; după cîțiva pași ne-am oprit și mi-a spus : — Suie-te în mașină ; iar eu, crezînd că e vorba tot de o dubă, am ridicat piciorul să sui cele 2—3 trepte, pe care le bănuiam în fața mea, dar n-am dat de nici o treaptă, deși am repetat încercarea de două ori.

— Nu pe acolo, s-a răstit ofițerul, aici la stînga ta ! Și în felul acesta am înțeles că e vorba de o mașină mică, cu porți laterale, nu cu poartă la spate, cum sînt dubele. Cu chiu cu vai, neputîndu-mă ajuta cum trebuie cu mîinile, am intrat pe bancheta din spate a mașinii, am fost împins în mijlocul ei și am simțit cum în stînga și în dreapta mea se instalează cîte un soldat. Ochelarii erau prea bine fixați ca să pot vedea ceva, dar mai tîrziu — cum voi avea prilejul să spun mai jos —, cînd ochelarii mi-au fost scoși pentru cîteva minute, am văzut că eram încadrât de doi gradați securiști, fiecare avînd cîte o pușcă ținută vertical între picioare, iar în față, lîngă șoferul, tot militar, se instalase ofițerul. N-am înțeles și nu pricep nici acum de ce era nevoie de atîția oameni înarmați pentru a însoți un deținut cu cătușele la mîini

și deci în imposibilitate de a face ceva, că doar nu se așteptau ca pe drum să fim atacați de inexistenți... partizani ca să mă elibereze, doar nu avea de unde să știe nimeni de acest transport.

Șoseaua era destul de bună și mașina aluneca lin și repede, tot atât de repede pe cât se formau și apoi se destrămau în mintea mea întrebările și răspunsurile privind destinația acestei noi deplasări. Ținând seama că Aiudul nu era departe de Bucerdea Grînoasă, unde, cum am spus, petrecusem câteva luni la familia Stoica (dar aceasta nu mai era desigur acolo, căci totul fusese expropriat), m-am gândit că poate prietenul meu nu predase la timp armele de vînătoare — pentru care avusese, de altfel, toate permisele legale și întemeiase chiar o societate de vînătoare, din care făcusem și eu parte — și ar putea fi deci vorba de o anchetă, la care să fiu dus ca martor. Ipoteză destul de șubredă, desigur, dar cînd n-ai nici un punct de sprijin, logic, pentru a încerca să explici o situație, pornești de la cele mai neașteptate premise.

Cum însă după un răstimp, care putea să fi fost mai lung de o oră, n-am trecut podul peste Mureș, căci roțile nu au hurducat mașina ca la trecerea pe grinzile de lemn ale unui pod, am priceput că totuși mergem mai departe, spre Alba Iulia și, eventual, spre Sibiu și Brașov. Într-adevăr, m-am gândit atunci că s-ar putea să fiu dus la Brașov — acolo era sediul regiunii de care ținea, paremi-se și Bucerdea — și îmi spuneam că eventuala anchetă sau posibilul proces s-ar putea desfășura acolo.

Nu puteam ști ce oră este, dar mergeam, cu siguranță, de mai bine de două ore și cu viteză destul de mare, traversînd diferite sate și chiar orașe, după cum înțelegeam după zgomotul caracteristic al circulației multor mașini pe străzi și al glasurilor omenеști ce se auzeau uneori.

La un moment dat ofițerul a schimbat câteva cuvinte cu cei doi gradați ce mă încadrau și eu am înțeles că venise ora prînzului: voiau să mănînce ceva, așa încît mașina a oprit. Mi s-au scos ochelarii, am fost ajutat să cobor din mașină și mi s-a spus că pot să mînc și eu hrana rece ce mi se dăduse. Am replicat însă că, neputînd mișca mîinile, îmi este imposibil să pot mîncă, așa că lanțul ce leagă cele două cătușe a fost slăbit și eu puteam folosi puțin mîinile. Slănina n-am mîncat-o — mă feream de grăsime —, dar o bună bucată din piine și porția de marmeladă le-am mîncat cu poftă cît

ai bate din palme. Și, în timp ce mîncam în picioare, la marginea șoselei, am privit spre cele patru pîncte cardinale ale orizontului pentru a-mi da seama unde sîntem; îndată am văzut în dreapta, la distanță nu prea mare, mărețul lanț al Făgărașului cu piscurile înzăpezite și mi-am întărit convingerea că mergem la Brașov, fiind clar că ne aflam pe șoseaua Sibiu-Brașov. Pînă atunci — cu toate că făcusem destul de multe excursii în munți — nu suisem încă niciodată în Munții Făgăraș, dar după ce am ieșit din închisoare m-am revanșat, urcîndu-i de cîteva ori cu prietenul meu colonelul Virgil Rusu (cărui, în paranteză fie spus, nu i s-a recunoscut decît gradul și pensia de maior) și cu care făcusem în 1945 și 1948 două splendide excursii de cîte 7—8 zile în Retezat.

Popasul nostru n-a durat prea mult, nici însoțitorii mei neavînd cine știe ce multă mîncare; dar atunci, fără ochelari, am putut observa și alte detalii ale „echipei“ noastre: pe de o parte, armele celor doi securiști care mă însoțeau și, pe de alta, faptul că între șofer și ofițer fusese agățată o haină a mea, pentru ca cei din mașinile care ne încruciau, chiar cînd nu mergeau cu prea mare viteză, să nu poată vedea „individul“ dintre cei doi gradați și, mai ales, să nu-și dea seama că el poartă niște ochelari orbi... Un alt avantaj neașteptat al popasului nostru a fost că, înainte de a ne sui din nou în mașină, cînd mi s-au pus ochelarii, aceștia n-au mai fost fixați tot așa de bine, așa încît, printr-un foarte mic spațiu rămas neacoperit în partea stîngă, de jos, puteam zări ceva și-mi puteam da seama perfect pe unde trecem.

Am văzut astfel cum am străbătut Făgărașul și apoi cum am intrat în Brașov. Iar cînd am constatat că nu ne oprim nici în orașul de la poalele Tîmpei și, dimpotrivă, ieșim pe șoseaua mărginită cu ploi dinspre Dîrste, n-am mai putut avea nici o îndoială că destinația noastră este București. Am reînceput astfel să-mi frămînt gîndurile cu tot felul de întrebări: Bine, bine, la București, dar unde? La Ministerul de Interne, la Văcărești sau, Doamne ferește, iar la Securitatea din Rahova? Oricum, călătoria devenise pentru mine mai puțin monotună, tocmai pentru că puteam vedea pe unde mergem, recunoșteam fiecare localitate (cunoșteam perfect șoseaua Brașov-București) și era lesne de prevăzut că înainte de a se însera călătoria noastră se va încheia.

În sfârșit, cînd, după ce am văzut cum defilează prin fața ochiului meu stîng Ploieștii și diferitele comune cunoscute, am trecut pe sub podul de cale ferată de la Băneasa și am ajuns în Piața Scînteii, ofițerul mi-a ordonat să mă culc cu capul în poala sergentului din stînga mea — chipurile, în București, circulația era mult mai intensă și nu se putea merge cu viteză, așa încît trecătorii ar fi putut vedea „prada“ transportată de cei patru militari din mașină! Călătoria se continua însă cam mult și la un moment dat mi-am dat seama că mașina suie pantă bună, iar apoi zgomotul circulației înconjurătoare s-a mai potolit; am înțeles atunci că sînt dus la Jilava. Sinistră perspectivă! Cele 24 de ore petrecute acolo în 1953, amintirea figurilor galbene ca ceara ale deținuților aduși de la închisoarea din Caransebeș, înghesuiala destul de mare din celula nu prea mare, cu priciuri suprapuse de ambele părți ale încăperii și cu fereastra blocată de un oblon de lemn fixat în afara grătilor nu-mi lăsaseră o amintire prea plăcută și mă îngrijora gîndul că voi relua, pentru cine știe cîtă vreme, această experiență.

După ce mașina a trecut de prima poartă a fortului-inchisoare, s-a oprit, mi s-au scos ochelarii și cătușele (acum cei patru însoțitori erau siguri că nu se mai poate întimpla nimic...) și am fost predat unui plutonier securist, împreună cu toate „bagajele“ mele. După ce s-a făcut inventarul lor, am fost închis singur într-o celulă ce nu avea mai mult de 1,50 m lungime și 1 m lățime, pămînt pe jos și era închisă cu o ușă ce nu avea decît un ochi de fereastră de cîtiva centimetri pătrați. Era deci aproape întuneric în celulă, iar eu, neavînd pe ce să stau, m-am așezat pe pămîntul rece care ținea loc de podeaua celulei. De altfel, această celulă, cum am constatat la ieșire, făcea parte dintr-o serie de celule similare ce se deschideau (sau mai bine zis, se închideau) dintr-un coridor îngust, dar care avea ferestre, firește, tot zăbreлите: aceste celule erau destinate adăpostirii provizorii — pentru unul sau mai multe ceasuri — a deținuților ce veneau sau plecau din închisoare, în așteptarea încheierii formelor birocratice de primire-predare sau viceversa.

După cîtva timp — se făcuse seara bine —, am fost luat de un gradat, scos în curte, trecut prin poarta a doua (cea principală, prin care se intră cu adevărat în incinta închisorii) și apoi am intrat în clădirea principală (cred eu); am străbătut un coridor destul de lung și de

prost luminat, pînă ce însoțitorul meu a deschis o ușă pe dreapta, mi-a făcut ușor vînt înăuntru și mi-a spus : Rămii aici !

Nu-mi amintesc dacă în seara aceea mi s-a dat de mîncare (trecuse ora mesei de seară), dar nu cred că acest lucru are acum vreo importanță. De fapt, nu mă aflu într-o celulă propriu-zisă, ci într-o încăpere relativ mare — de cel puțin 5×5 metri. În colțul din dreapta, lingă fereastră, era un pat, iar pe el o saltea și o pătură. În cele două colțuri din dreapta și din stînga ușii se afla cîte o găleată : într-una era apă de băut și de spălat, în timp ce cealaltă ținea loc de tinetă, ambele fiind acoperite cu cîte un capac de lemn. Pe jos era pămînt, iar unul dintre ochiurile geamului de la fereastră lipsea, așa că aerul rece al nopții care se lăsase pătrundea nestînjinit înăuntru. Și tocmai pentru că se înnoptase, oblonul de scinduri fusese dat la o parte, așa încît se putea vedea afară o curte nu prea mare, înconjurată de ziduri înalte de peste 2 metri, iar sus, pe cer, stelele scilipeau.

În fiecare dimineață scoteam gălețile pe coridor — deșertarea și umplerea lor cu apă fiind treaba unui alt deținut, pe care nu-l vedeam niciodată —, mi se aducea sfertul de piine și gamela cu „cafea“, iar peste două-trei ore eram scos în curte, unde mi se ordona să mă plimb în cerc, singur-singurel și păzit de santinela din „observator“. În curțile vecine se auzeau pașii celor care făceau aceeași plimbare zilnică, dar, bineînțeles, nu vedeai pe nimeni și nu auzai nici un glas, afară doar de al santinellei care din cînd în cînd mai striga : „Mișcă, ce te-ai oprif !“

Ziua mai mergea cum mergea, mai plimbîndu-mă prin încăperea destul de spațioasă, mai stînd pe pat. Dar noaptea se făcea un frig cumplit, atît pentru că nu aveam sobă, cît și din pricina geamului spart prin care aerul rece al nopții pătrundea nestînjinit. Tremuram învelit cu pătura cazonă, veche și rară, mă zgribuleam cu genunchii la gură, mai mă băteam cu mîinile încrucișate și cu palmele ajungînd pînă pe spinare, așa încît numai de somn odihnitor nu putea fi vorba ; cînd suna deșteptarea, mă dădeam jos cu plăcere din pat, în speranța să mă pot încălzi umblînd repede în jurul încăperii. În loc de spălat, trebuia să mă mulțumesc să mă clătesc cu apă pe față și pe mîini, neavînd nici un prosop, ci numai vreo două batiste. Condițiile acestea așa de primitive îmi dă-

deau dreptul să mă gîndesc la tot felul de măsuri aspre ce puteau să urmeze, căci într-adevăr nu-mi puteam da seama de ce aş fi fost adus la Jilava dacă nu pentru proces şi de ce eram ținut singur, încît începusem să gîndesc cu glas tare — adică, de fapt, să vorbesc cu mine însumi.

După vreo cîteva zile, am cerut plantonului să fiu dus la vizita medicală şi mare mi-a fost mirarea cînd, într-adevăr, plantonul m-a luat în primire şi m-a dus la infirmerie : o încăpere foarte mare cu diverse aparate şi o masă de consultații, unde patrona o doctoriță voinică, dar de vîrstă medie.

După ce m-a întrebat despre ce-i vorba şi i-am povestit că am un singur rinichi şi am nevoie de un anumit regim de cruțare, deoarece la Canal mi-a făcut şi el mari neplăceri, mi-a spus să mă întind pe masa respectivă şi m-a examinat destul de serios. Spre deosebire de alți doctori (care nu credeau că mi s-a făcut nefrectomie şi îşi închipuiau că tăietura respectivă, aproape de la burtă pînă în mijlocul spinării, era datorită unei operații de simplă scoatere a unei pietre la rinichi), doctorița a conchis : „Da, ai rămas numai cu un rinichi, dar mare lucru nu-ți putem face aici. Te voi propune însă pentru regim alimentar“. Am mulțumit şi am fost dus înapoi în camera-celulă — dar, bineînțeles, şi în zilele următoare regimul alimentar a rămas neschimbat.

N-a trecut mult şi, într-o dimineață, uşa s-a deschis la o oră neobișnuită, în celulă intrînd un maior şi alți vreo doi ofițeri. Mi-am dat seama că e comandantul închisorii, căci auzisem la Gherla sau la Văcărești că la Jilava comandantul este un maior — şi de altfel şi la Gherla era aceeași situație — şi am spus imediat : „Să trăiți, domnule maior !“.

El a mai făcut cîteva pași, s-a oprit şi s-a uitat la mine atent, apoi a spus : — „De ce stai așa nebărbierit ? Ce înseamnă asta ?“ a adăugat, întorcîndu-se spre plantonul ce stătea la uşă în poziție de drepti. Într-adevăr, nu fuseseam bărbierit dinainte de plecarea de la Gherla, așa că barba, destul de albă, crescuse apreciabil şi numai civilizat nu arătam. Mi-am luat inima în dinți şi i-am raportat că noaptea îngheț cu adevărat din cauza geamului spart şi atunci mi-a spus că va da ordin să fiu mutat în altă parte. A mai zăbovit o clipă-două, uitîndu-se în jur, şi apoi a plecat însoțit de suită, iar zăvoarele uşii au fost trase cu zgomot. Dar, bineînțeles, birocrăția închiso-

rii, ca orice birocratie din lume, dacă nu chiar și mai și, a mai zăbovit câteva zile pînă ce a dat dispozițiile necesare. Pînă la urmă însă, am fost luat de acolo, dus prin niște coridoare într-o altă aripă a clădirii și introdus într-o cameră de circa 20 metri pătrați : podeaua era de scînduri, iar de-a lungul a trei dintre pereți se aflau paturi metalice, suprapuse cîte două, fiecare cu o saltea și o pernă, iar mie mi s-a dat o pătură. Pe peretele opus ușii era fereastra zăbreliată, cu oblonul bine fixat, căci doar era ziuă și nu trebuia să vezi ce se petrece în curte (secrete de stat, desigur...), becul suspendat din tavan arzînd și aici în permanență. De o parte a ferestrei era un fel de doniță cu apă și o cană pe capac, iar de cealaltă parte se afla nelipsita tinetă. Din fericire, așa cum am spus, în fiecare dimineață eu nu trebuia decît să o scot pe coridor, de unde urma să o golească și să o aducă înapoi un deținut de drept comun.

Cel puțin acum, de vreo două ori, am fost dus și la sala de dușuri, unde mi s-a dat și o bucată de săpun de rufe cu care m-am frecat cu nădejde, așa că nu-mi mai era silă de propriul meu corp. Cît privește îmbrăcămintea, ea era cea personală, dar într-o stare destul de puțin prezentabilă. Cînd eram la Văcărești, am constatat că mincile hainei începuseră să se roadă la coate, iar pantalonii aproape se rupseseră la genunchi. Am făcut rost deci de patru petice dreptunghiulare, de o culoare mult mai deschisă decît aceea a costumului, și cu un ac și ață dată de un „coleg“ (Dumnezeu știe cum și le procurase și mai ales cum le putuse păstra la repetatele percheziții !) mi-am cusut patru petice de toată frumusețea, cu care aș fi putut inaugura o nouă modă...

Cel puțin și la Jilava, ca și la Gherla, de altfel, nu te oprea nimeni să te întinzi ziua în pat, așa încît, după obișnuita plimbare matinală în cerc într-una din curțile închisorii, mă lungeam în patul pe care mi-l alesesem și-mi depănam gîndurile, din cînd în cînd surprinzîndu-mă că fac planuri de viitor. Dar cine putea ști ce viitor mă aștepta ?! Văzînd însă că vizita medicală nu dădea nici un rezultat și mai ales că regimul alimentar se îmbunătățise din punct de vedere al proteinelor — într-adevăr, după ani de zile de arpacaș, începuse să se dea la prînz ciorbă de fasole albă, care pentru mine era însă cu totul contraindicată, într-o bună dimineață de la sfîrșitul lui martie sau începutul lui aprilie am refuzat terciul de dimineață (sau „cafeaua“) ca și pîinea, spunîndu-i sergentului de serviciu că voi face greva foamei. Acesta

ă rămas cam uluit și apoi a încercat să mă lămurească, asigurându-mă că va raporta el cazul și așa mai departe. Am rămas însă pe poziție, refuzând mîncarea și suindu-mă în pat, așteptînd să văd ce se va întîmpla. Firește că totul s-ar fi putut termina cu cîteva ore sau zile de carceră, dar din fericire n-a fost așa.

Peste vreo două ore sergentul a deschis ușa și m-a invitat să-l urmez : m-a dus într-o mică încăpere în care se afla un scaun și o masă, iar pe masă, o călimară cu cerneală, un toc și o foaie de hîrtie.

— Treci aici și scrie că declari greva foamei, mi-a spus și m-a închis în cămăruța care, probabil, era un fel de birou al sergentului de serviciu.

M-am gîndit puțin, scriind apoi că declar greva foamei deoarece, deși sînt bolnav, nu mi se dă nici o îngrijire medicală și nici regim alimentar ,iar mîncarea obișnuită îmi dăunează. Pe de altă parte, am arătat că nu sînt condamnat și nu înțeleg de ce sînt ținut singur, izolat. M-am iscălit foarte descifrabil, am pus data și am bătut în ușa, spre a-l înștiința pe sergent că am terminat. A venit, a citit declarația, a dat din cap și m-a dus înapoi în celula mea. La prînz s-a deschis ușa și mi s-a adus gamela cu fasole, dar eu am pus-o pe ciment lîngă ușa, împreună cu piinea, și m-am retras în celulă. Înainte de a ferecă ușa, sergentul a mai încercat să mă convingă că greșesc, eu i-am spus că-mi mențin hotărîrea și liniștea a domnit din nou în celula mea.

Întins pe pat ,cu mîinile sub cap, mă întrebam cu curiozitate, dar și cu oarecare neliniște, ce se va întîmpla, mai ales că, cu trecerea orelor, începuse să-mi fie foame bine. Deodată, am auzit zgomot și voci pe coridor, s-au tras zăvoarele, s-a deschis ușa și în celulă a intrat maiorul-comandant. Am sărit jos din pat, am luat cuvenita poziție de drepti și am spus : „Să trăiți, domnule comandant !“

El s-a uitat aspru la mine și apoi mi-a spus pe un ton destul de civilizată :

— Ce-i Dumitrescule, vrei să-ți bag mîncarea cu tubul pe gît ?

— Nu-i nevoie de așa ceva, domnule comandant, i-am răspuns cu oarecare tupeu, căci cu tubul nu-mi puteți băga pe gît decît lapte — și eu de lapte am nevoie, între altele.

— Și, mă rog, ce-ai vrea să mănînci ?

— Tot ce nu-mi face rău, domnule comandant : lapte, paste făinoase, cartofi (n-am amintit de carne, fiindcă așa ceva nu se prea dădea în pușcărie) și zarzavaturi. Și pe deasupra nu înțeleg de ce sînt ținut singur în celulă de atîtea săptămîni ; nu sînt nici judecat, necum condamnat, și nu văd de ce mi se aplică această pedeapsă. Am început să vorbesc singur, cu pereții, și nu pot să continui așa.

—Bine, a răspuns, ai să primești regim și am să-ți mai aduc și pe alții în celulă. S-a întors și a plecat, fără să mai adauge ceva.

Seara, sergentul a încercat din nou să mă convingă să mănînc fasolea adusă, dar m-am menținut pe poziție și am rezistat foamei, deși trebuie să recunosc că este necesară o doză bună de voință ca, văzînd mîncarea cînd ești flămînd, să nu te atingi de ea.

Dimineața, după ce se fixase oblonul la fereastră, cineva de afară l-a dat la o parte și am văzut un militar cu halat alb peste uniformă care m-a întrebat ce vreau să mănînc. Răspunsul meu a fost același ca și cel dat maiorului, iar apoi oblonul a fost fixat la loc și eu am reînceput așteptarea. La prînz mi s-a adus un castron de cartofi fierți (unii erau destul de negri) pe care i-am mîncat cu poftă cu o parte din sfertul de pîine și astfel scurta mea grevă a foamei a încetat. Probabil că asemenea acțiuni nu conveneau administrației atunci cînd ele nu aveau un substrat politic, deoarece nu era cine știe ce problemă să mi se dea cîtiva cartofi și cîteva macaroane...

Încercasem de mai multe ori, bătînd în perete și în țevile de calorifer după cel mai simplu cod posibil; învățat în celelalte închisori (pentru fiecare literă un număr de lovituri egal cu locul literei respective în alfabet, desigur un cod foarte greu și pe de altă parte „descifrabil“ și de cei care n-ar fi trebuit să-l înțeleagă), să comunic cu deținuți din alte celule, dar încercările mele rămăseseră fără nici un efect, mai ales că trebuia să bat destul de încet să nu audă cumva și sergentul de serviciu, dacă era prin apropiere.

A doua zi după încetarea „grevei“ — cred mai curînd dimineața decît după-masa —, sergentul a venit să-mi spună să-mi strîng puținele lucruri, deoarece trebuie să merg cu el. M-am întrebat dacă nu urmează vreo măsură de represalii, dar după cîtiva metri făcuți pe coridor, ne-am oprit la ușa celulei vecine — cu care făcusem zadarnic încercări să comunic prin „telefonul“ țevilor de

calorifer —, sergentul a scos cheile, a descuiat, apoi a tras zăvoarele și mi-a spus să intru, după care, bineînțeles, a zăvorât din nou ușa. Mă afluam într-o celulă parcă ceva mai mare decât aceea de unde pleasem și am văzut imediat că, lângă unele paturi, erau în picioare alți patru deținuți, toți destul de tineri în comparație cu mine (aveam 53 de ani) : nici unul nu avea mult peste 35 de ani. Nu erau prea slabi, erau bărbieriți destul de proaspăt (am omis să spun că, după vizita maiorului în prima celulă unde fusesem închis după sosire, avusesem de câteva ori parte de serviciile unui deținut-frizer, așa încât nu mai arătam nici eu ca o sperietoare) și, bineînțeles, mi-au răspuns cu oarecare rezervă la „Bună ziua“ al meu. În asemenea ocazii, când un alt deținut este introdus într-o celulă ocupată, vechii „locatari“ sînt pe drept cuvînt rezervați, bănuind să nu fie vorba de un „turnător“ adus să-i spioneze și să afle ce vorbesc. Încet-încet, după ce le-am spus cine sînt și cine am fost, și le-am povestit de cînd sînt arestat și prin cîte lagăre și închisori m-am perindat, gheața inițială s-a spart și au început și ei să-și facă biografia. Bineînțeles că le-am uitat demult numele ; de unul singur îmi amintesc că era fiul unui general de al cărui nume auzisem și înainte. Erau însă toți arestați de mulți ani, condamnați la mulți ani închisoare și aduși la Jilava pentru că ceruseră rejudecarea procesului. Făcuseră parte, în 1940—41, din „poliția legionară“ și-l duseseră pe Const. David, cunoscut comunist, la locul unde acesta a fost executat, dar ei susțineau că nu luaseră parte la execuție și sperau să li se reducă pedepsele ; și astfel, ținînd seama de anii de pușcărie făcuți, credeau că vor fi în curînd liberați. Anticipînd puțin, precizez însă că după cîteva zile a venit în celula „noastră“ un plutonier, i-a strigat pe fiecare dintre ei și le-a comunicat sentințele, rezultatul recursului fiind, pentru toți, o substanțială majorare a pedepsei, deoarece bineînțeles că și procurorul făcuse recurs. E lesne de înțeles deznădejdea și aproape disperarea ce s-a așternut pe fețele lor și li se putea citi în ochi !

În ziua sosirii mele însă, ca și în cele cîteva zile ce au urmat pînă la această comunicare (mi se pare că unul din ei fusese condamnat la muncă silnică pe 25 de ani !), „băieții“ păreau destul de optimiști și, ca mai toți deținuții „cu vechime“, relativ bine dispuși : povesteau întîmplări din anii de pușcărie, amintiri despre cîte un camarad plecat sau mort, descriau cu destul umor pe cîte un sergent

de serviciu sau chiar pe cîte un ofițer care făcea pe grozavul la interogatoriu și, de multe ori, din te miri ce, izbucneau în rîs. E adevărat însă că atunci cînd se gîndeau la rezultatul recursului, își exprimau îngrijorarea, deși toți sperau că pedepsele se vor reduce, așa încît comunicarea sentinței a căzut ca un trăsnet și aproape nu le venea să creadă că ceea ce auuziseră ar fi adevărat. Ce s-a întîmplat cu ei după ce i-am părăsit și în anii care au urmat n-am aflat niciodată.

Unul dintre ei, fiul generalului, învățase bine englezește... în pușcărie, de la alt legionar, un tînăr inginer care la un moment dat, prin 1937, reușise să plece la studii în Anglia în urma recomandării inginerului Virgil Ionescu (acesta nu avea nici o legătură, de nici un fel, cu studentul cu același nume despre care am vorbit mai înainte), care fusese șeful primului cuib în care am intrat și eu în mișcare și care avusese multe legături în lumea industriaișilor. Din păcate, nici numele acelui tînăr inginer nu mi-l mai amintesc și n-am știut niciodată ce a devenit.

Revenind la fiul generalului care învățase perfect engleză la... Aiud, îmi amintesc că i-am spus că înțeleg bine englezește, dar nu știu să vorbesc, căci, în afară de lecții zilnice luate timp de trei luni cu sora mea Marioara în toamna intrării mele la Universitate (1921), n-am mai învățat altădată engleza, mulțumindu-mă să citesc cărțile de specialitate, pe care le înțelegeam aproape fără să mai caut cuvinte în dicționar. Totuși, cînd el vorbea mai repede, nu prindeam bine sensul cuvintelor și atunci îl rugam să-mi spună cum se scrie cuvîntul sau cuvintele respective : îndată știam ce înseamnă, eu avînd o memorie vizuală foarte bună și amintindu-mi cum se scriu aproape toate cuvintele (și în orice caz toate cuvintele mai uzuale) pe care le citisem în una sau alta dintre cărțile englezești. De altfel, ca să fac o paranteză, în perioada 1946—1948, tradusesem și două cărți din limba engleză și revizuisem traducerea foarte slabă a altor cărți (făcute de o doamnă care avea dorința să fie primită la secția de traducători a Scriitorilor Români și sărea copios pasaje din texte !) pentru Editura Forum. Cînd m-am dus cu prima traducere la cei doi patroni ai editurii — numele bătrînului îmi scapă, dar tînărul se numea Ghelerter, fiind nepotul doctorului cu același nume cunoscut din mișcarea socialistă —, firește că ei nu știau cine sînt. Dar după ce au acceptat traducerea (un roman ușor, dar foarte distractiv, al cărui titlu în

limba engleză era *A Knight and a day*; eu l-am tradus din limba franceză publicat sub titlul schimbat *Pour ses beaux yeux* — iar editorii noștri au preferat să-i spună *De dragul ei*, și mi-au propus să traduc altă carte din limba engleză (unul dintre volumele cunoscutului scriitor american de origine olandeză, Paul de Kruyf), le-am spus că n-aș vrea să-mi reproșez că i-am înșelat, așa încât le-am mărturisit că am fost legionar. Trebuie să recunosc că s-au purtat cumsecade și am mai tradus pentru ei diferite alte cărți, din franceză și din engleză — iar una, de Bromfield, din italiană —, chiar dacă onorariile erau destul de modeste, dar pentru mine foarte necesare în vremea aceea.

Constat că iar am făcut o digresiune lungă și revin la — noi în... — celulă. Jucam mult șah — cu aceleași piese făcute din miez frământat de pîine care, prin uscare, devenea tare ca piatra — și de obicei cînd jucam ne cățaram pe unul din paturile de deasupra pentru a putea repede camufla totul cînd intra vreun securist; tragerea zăvoarelor era destul de zgomotoasă pentru a ne preveni și a avea astfel timpul, pînă la deschiderea ușii, să ascundem totul prin saltele și să privim nevinovați la cel ce intra pentru cine știe ce motive în celula noastră.

Și aici se aflau cele două „unelte“ indispensabile — butoiușul cu apa de băut și de spălat și atît de necesara tinetă. Bănuiesc că nu greșesc dacă spun că numele colonelului francez care a inventat această uneltă în timpul primului război mondial, pentru folosit în tranșee, a fost în felul acesta pomenit în ultimele decenii mult mai des decît al celor mai vestiți oameni din istoria omenirii. Iar folosirea tinetei în comun începe cu timpul să pară ceva firesc, așa încît nu te mai jenezi că în momentele celor mai întîme „activități“ fiziologice te asistă și uneori, fără intenție, te privesc alți oameni. Bine că nu s-a inventat și pedeapsa de a face dragoste în public!

Se făcuse primăvară bine, era cald, iar zilnica jumătate de oră de plimbat în cerc într-una din curțile închisorii — acum eram cinci, deci mergeam în monom, fără a avea dreptul să scoatem vreo vorbă — era foarte plăcută și așteptată cu adevărată nerăbdare, ca și cum ar fi fost vorba de vreo eliberare provizorie. Numai atunci vedeam soarele și simțeam căldura binefăcătoare a razelor lui, și tot numai atunci vedeam și alte ființe, nu oameni, — căci zidurile curții erau înalte și nu o puteam vedea decît pe santinela din observator —, ci păsări de tot felul ce zburau în toate direcțiile; îndrăgisem pînă și cio-

rile, căci și ele aduceau o notă de viață mai deosebită decît tipicul zilnic al vieții noastre de pușcăriași. Iar seara, după stingere, cînd se lua oblonul pentru a mai intra aer proaspăt prin fereastra acum deschisă, ne strîngeam lîngă aceasta și urmăream pe cer mersul lunii și spuzeala stelelor, atunci cînd era senin.

Spre sfîrșitul lunii mai — de fapt în ziua de 26 mai — a venit în celula noastră același plutonier care le comunica „băieților“ sentința atît de grea, dar de data aceasta a întreat : „Care din voi este Dumitrescu Vladimir ?“ Cînd i-am spus că eu sînt incriminatul, mi-a spus să-mi iau lucrurile, iar cînd l-am întreat dacă să iau și pătura (fiecare dintre noi avea cîte o pătură în primire), mi-a răspuns să o las acolo. Atunci mi-am dat seama că voi pleca de la Jilava și abia am avut timp să strîng mîinile celor patru condamnați, că am și ieșit pe ușa. Am trecut prin poarta interioară (principală) și am fost dus într-una din nenorocitele celule minuscule pe care le știam de la venire, aflate într-o meschină construcție de lîngă poarta de ieșire din închisoare. Aici mi s-a dat masa de prînz pe care am înghițit-o repede, împreună cu o bucată de piine primită de dimineață ; eram destul de nervos, neștiind încotro mă va mai purta soarta și fiecare minut care trecea sporea agitația mea sufletească. Trebuie să recunosc însă că așteptarea n-a durat prea mult și a venit un alt plutonier care mi-a spus pe un ton foarte domol să-mi iau lucrurile și să-l urmez și, ieșind în curte, am fost dus în clădirea vecină, unde mi s-au dat unele dintre lucrurile reținute la prima mea „vizită“ la Văcărești, cu peste doi ani în urmă. Am semnat de primire, dar n-am întreat și de geamantanul cu toate celelalte lucruri (ceas, rufărie, ciorapi, batiste) care rămăseseră la Văcărești, așa încît nu știam ce să gîndesc : nu-mi venea să cred că s-ar apropia liberarea și totuși nu puteam înțelege de ce mi s-au dat unele lucruri pe care nici un deținut nu are voie să le aibă asupra lui.

Între cele două clădiri aștepta o dubă ; plutonierul care venise după mine m-a condus acolo, eu avînd și un fel de sac cam de jumătate de metru lungime, plin cu bagajele luate atunci plus cele care mă însoțiseră de la plecarea de la Văcărești. După ce ne-am suit, el a rămas pe o bancă lîngă ușa și eu ceva mai în fund ; plutonierul n-a închis însă ușa de tot, desigur și fiindcă altfel ar fi fost prea cald, dar cred și pentru că era un om mai de treabă (sau i se spusese să se poarte mai omenește), așa încît

puteam vedea și eu oîte ceva din peisajul ce se desfășura pe măsură ce era lăsat în urmă de goana mașinii pe șoseaua prăfuită.

N-a fost greu deloc să văd cînd am intrat în București și apoi, după ce am trecut de piața cimitirului Belu, să constat că mașina coboară pe linia tramvaiului 20, avînd în dreapta grilajul Parcului Carol, poreclit acum Parcul Libertății. Soarele strălucea, lumina lui inunda copacii parcului, strada și trotuarele, iar pe acestea din urmă mergeau liniștiți oameni de toate vîrstele, neînsoțiți de nici un securist, așa cum nu mai văzusem de aproape trei ani. Tinere în rochii de culoare deschisă, sub care se ghiceau liniile corpului, coborau cu pas sprineten de-a lungul grilajului Parcului și mie îmi veneau în minte versurile lui Topîrceanu — „Pe trotuar alături saltă două fete vesele“ —, numai că mie nu-mi venea să-mi las baltă... interesele, ci să dau dracului toate închisorile!

Cînd am intrat pe strada 11 iunie, plutonierul a închis aproape de tot ușa, așa încît nu mai puteam vedea în fiecare moment unde ne aflăm. Dar cînd am văzut că mergem destul de mult fără să oprim, am fost sigur că nu mă duce iar la Securitatea din Rahova și am respirat ușurat, deși nici faptul că probabil mă vor duce la subsolurile Ministerului de Interne nu-mi făcea nici o plăcere.

Presupunerea mea a fost corectă. După ce am trecut de Piața Brătianu, peste puțin timp duba a cotit la stînga și a intrat în curtea Ministerului de Interne, la o ușă secundară din spate (pe atunci nu se construise sala din spatele fostei clădiri a Ministerului de Interne, devenit ulterior sediu al Partidului Comunist Român, și desigur nici pasarela suspendată care leagă cele două clădiri), unde am fost debarcat și, chiar de la intrare, am coborît cîteva trepte, ajungînd la subsol. Au urmat obișnuitele formalități de predare-primire a primejdiosului „criminal“ și plutonierul care m-a adus s-a întors la duba lui și a plecat.

Rămas cu noii securiști, după puține minute aceștia mi-au luat săculețul cu schimburi și unul dintre ei m-a luat de braț — bineînțeles că mi se pusese ochelarii de rigoare —, ordonîndu-mi să merg cu el. Am cerut atunci să mi se dea voie să-mi iau măcar un prosop, dar el a spus că nu se poate, iar la afirmația mea că atunci cînd am mai fost pe acolo, am putut lua în celulă și un prosop, mi s-a spus răstit că acum nu se mai poate.

, Am mai coborît un rînd de trepte, condus de mînă de securist, am colindat niște coridoare și în cele din urmă ne-am oprit ; el a deschis o ușă, m-a împins ușor înăuntru, mi-a scos ochelarii și apoi a tras zăvorul. Nu mai țin minte decît că era o încăpere destul de mică, cel mult 2×3 m, cu un pat pe una din laturile lungi și nimic altceva. Peste puțin mi s-a adus bucată reglementară de pîine și o gamelă cu mîncare și am rămas singur pînă seara, cînd operația s-a repetat. Încolo nimic și nimeni, afară de pașii securistului de pe coridor, cînd trecea prin fața celulei mele în circuitul pe care-l făcea de-a lungul celulelor ce le avea în grijă. O dată sau de două ori a deschis vizeta, a văzut că stau în capul oaselor pe marginea patului, n-a zis nimic și asta a fost tot pînă după masa de seară, cînd m-am întins în pat, scoțindu-mi hainele și acoperindu-mă cu pătura ce făcea parte din inventarul firesc al celulei. Greu însă să adormi, cînd toate gîndurile te frămîntă și nu știi ce să crezi de vreme ce regimul era aici așa de sever — să n-ai dreptul nici la un prosop cu care să te ștergi cînd te speli ! —, se spulberase voga speranță că ar putea fi vorba de eliberare pe care mi-o trezise atitudinea destul de civilizată și de înțelegătoare a plutonierului care mă adusese de la Jilava și lăsase ușa dupei ușor crăpată, cu siguranță pentru a putea vedea și eu ceva, nu numai pentru a avea aer, căci el ar fi putut ușor pune lacătul la ușă și să se așeze comod, în față, lîngă șofer.

M-am trezit dimineața, cînd am auzit umblîndu-se la ușă, m-am îmbrăcat repede și îndată am fost luat de un securist și dus la toaletă să mă spăl. M-am clătît eu cu apă pe față și pe mîini — săpun nu era —, dar ce fel de spălat putea fi acesta !, iar de șters m-am șters cu o batistă devenită astfel udă și neutilizabilă pentru destinația ei firească.

Cînd mi s-a adus „cafeaua“ și pîinea, am spus sergentului că vreau să fiu dus la vizita medicală, deoarece sînt bolnav și am nevoie de regim. A spus un „Bine !“ pliotisit și a zăvorît din nou ușa. Peste vreun ceas-două, ușa s-a deschis însă din nou și a intrat un bărbat înalt, în halat alb — era un doctor — pe care-l știam de la prima mea „vizită“ la Ministerul de Interne, la începutul toamnei lui 1953. I-am spus că am un singur rinichi, l-am mințit că am fost operat și de ulcer (a doua tăietură, verticală, de la ombilic în jos, fusese făcută pentru control în 1936, cînd regretatul doctor Ghițescu mă operase

de apendicită și se temuse de o perforație de intestine, dar, așa cum am mai scris, toți doctorii care mi-au văzut după aceea la închisoare au crezut că e dovada unei operații de ulcer și eu i-am lăsat să creadă, cînd nu le-am dezmințit chiar eu credința greșită...), doctorul m-a examinat și s-a convins, întrebîndu-mă însă :

— Dar de ce nu ți s-a dat pînă acum regim ?

— Sînt venit aici abia de ieri, așa că pînă acum nu m-a văzut nici un doctor, i-am răspuns, fără a spune de data aceasta nici o minciună.

— Bine, ți se va da regim, a hotărit doctorul ; el a plecat, iar eu am rămas din nou singur între cei patru pereți care parcă te strîngeau și fizic, nu numai psihic, mulțumit că cel puțin nu va trebui să mănînc lucruri ce mi-ar putea dăuna. De fapt e destul de ciudat că în închisoare, cînd nu vezi totuși nici o șansă de eliberare și perspectivele ți se par destul de sumbre, gîndul la menținerea sănătății nu te părăsește nici o clipă, desigur, pentru că inconștient sperî mereu că totul se va termina înainte de a da ortul popii...

Așteptam deci să văd cum se va concretiza promisiunea doctorului, deși era probabil că schimbarea alimentației nu se putea produce decît începînd de a doua zi, căci mîncarea deținuților se aducea de la închisoarea Uranus, iar numărul și felul porțiilor se comanda din ajun. Dar iată că nu peste multă vreme se oprește din nou cineva la ușă și o deschide : era sergentul securist care m-a întrebat, fără alt preambul : — „Ai o batistă ?“, iar la răspunsul meu afirmativ, a cerut să i-o dau. Nu știam ce să cred, dar m-am lămurit îndată : mi-a luat-o, a îndoit-o așa cum făceam noi cînd eram copii și ne jucam de-a „baba oarba“ și m-a legat cu ea la ochi, probabil fiindcă venise fără ochelarii reglementari. Apoi am primit ordinul să-l urmez, dar de fapt el mă ținea de braț, fiindcă pe întuneric n-aș fi putut ști cum să urmez diferitele cotituri ale coridorului. Am urcat apoi scările și cînd mi-a scos batista am văzut că sînt iar în camera de „primire“, unde mi s-a dat săculețul cu lucrurile personale și mi s-a spus să aștept. A venit apoi un sublocotenent mărunțel de securitate — pe care îmi aminteam vag să-l fi văzut la Securitatea din Rahova — și mi-a spus destul de domol : — „Hai cu mine“ și astfel amîndoi am suit scara și am ieșit în curtea din spatele Ministerului.

Aici aștepta o limuzină adevărată — cred că era un Lincoln sau un Cadillac —, mi s-a spus să mă sui în spa-

te și ofițerul s-a suit și el lângă mine. Eram foarte mirat că nu mi s-au pus ochelari, dar ofițerul mi-a ordonat imediat : „Culcă-te cu capul în poala mea !“ ; deci nu trebuia să fiu văzut de trecători. Acum nu mai aveam nici o îndoială că sînt dus din nou la Securitatea din Rahova și, firește, nu eram deloc încîntat. Mă gîndeam la ultima „convorbire“ cu generalul, la tonul aspru cu care strigase la mine și mă avertizase că voi fi dus din nou la închisoare, dar totuși nu reușeam să descifrez sensul atitudinii destul de civilizate a sublocotenentului care venise să mă ia. E adevărat că era un om trecut de 40 de ani, probabil făcut ofițer din plutonier și de obicei oamenii mai în vîrstă nu sînt tot așa de aprigi ca tinerii, dar totuși...

Am ajuns deci pe strada Rahovei, mașina a intrat pe o străduță laterală ce mărginea clădirea Securității și s-a oprit acolo, iar eu l-am urmat pe sublocotenent și am intrat pe o ușă destul de discretă. Firește, am coborît la subsol și am ajuns iar la „biroul de primire“, unde am fost înregistrat. Sergentul de serviciu a deschis săculețul meu dorînd să înceapă să facă inventarul lucrurilor și să le scrie în registru, dar sublocotenentul i-a spus simplu : „Lasă, nu-i nevoie“. Am tresărit și am început iar să cred că se apropie eliberarea, căci altfel nu era nici un motiv să nu se facă inventarul detaliat al „averii“ deținuților ce intrau acolo.

După aceea, sublocotenentul l-a întrebat pe sergent dacă numărul 17 e liber și, la răspunsul afirmativ, i-a spus : „Du-l acolo“.

„Ochelarii“ însă nu puteau să lipsească, așa încît tot „pe orbește“ am fost dus de braț pînă la o celulă, pe parte stîngă a unui coridor, dar sigur altul decît acela unde se afla celula în care fusesem închis cu ocazia primei mele „vizite“ la Securitate. Dar și celula era cu totul altfel : mult mai mare, avînd pe dreapta și pe stînga cele două paturi suprapuse, iar pe peretele opus ușii — de necrezut ! — o fereastră prin care pătrundea lumina zilei. Cînd a venit ora mesei mi s-a adus o gamelă plină cu fasole scăzută, din care însă n-am mîncat decît puțin, de teamă să nu-mi facă rău, deși trebuie să recunosc că era mai gustoasă decît obișnuitele mîncăruri din închisori.

După masă de seară m-am întins în păt, dar becul puternic, prins în perete, cam la înălțimea de 1,90—2 m, îmi bătea drept în ochi, fiindu-mi imposibil să adorm. M-am sculat, am deplasat puțin cartonul (legat cu o sfoară de un cui), în care erau imprimare indicațiile despre

ceea ce n-ai voie să faci în celulă, și cu el am reușit să acopăr becul, așa încît, deși în celulă era încă destulă lumină, nu-mi mai bătea în ochi. Dimineața cînd a venit sergentul să mă ducă la spălător și toaletă și a văzut ce făcusem, mi-a reproșat încălcarea regulamentului, spunîndu-mi însă pe un ton neobișnuit la Securitate :

— D-voastră ați mai fost pe aici, așa încît știți că nu aveți voie să acoperiți becul.

I-am replicat însă că nu puteam să dorm și am profițat de ocazie să-i cer să fiu scos și eu la vizita medicală, iar răspunsul lui a fost afirmativ. N-a trecut mult, s-a deschis din nou ușa și am fost dus într-o altă încăpere, unde se afla o chiuvetă și un scaun, spunîndu-mi-se să iau loc. A intrat apoi un sergent cu o trusă de... bărbierit la el, și-a ascuțit briciul și, după ce m-a săpunit destul de bine, a început să mă bărbierească, dar într-o manieră în care nu mai văzusem pe nimeni făcînd acest lucru. Bruscuț, a întins mîna cu briciul și în aceeași clipă, fără să se oprească la „perciuni“ pentru a fixa lama pe piele, a tras cu briciul fulgerător de la păr pînă la baza maxilarului și după aceea cu încă cîteva mișcări, tot atît de repezi și neașteptate..., bărbieritul era terminat ! Culmea este că, spălîndu-mă, mi-am dat seama că nu mă tăiasse deloc și că eram bine bărbierit. Cred că dacă individul acela ar fi participat la vreun concurs internațional al bărbierilor ar fi cîștigat negreșit premiul întîi, și pentru viteză, și pentru maniera în care lucra.

Ceva mai tîrziu am fost luat și dus la vizita medicală într-o încăpere ce ținea loc de infirmerie, deoarece avea obișnuita masă-pat de consultație, unde un doctor relativ tînăr, cam grăsuț, m-a întrebat despre scopul „vizitei mele“. I-am repetat dorința mea de a obține regim, m-a întins pe pat, m-a examinat în tot felul și mi-a spus că voi primi regim, iar apoi mi-a luat tensiunea.

— Uite, vezi, tensiunea e foarte bună, mi-a spus, invitîndu-mă să mă uit și eu la aparat, este numai 14. Dar fiind fără ochelarii de citit n-am putut desluși nimic și, de altfel, nici azi, după ce mi s-a luat tensiunea de multe sute de ori, nu reușesc să înțeleg cum precizează doctorii tensiunea, de vreme ce acul respectiv joacă pe „manometru“ și urcă mult mai sus !

I-am mulțumit și am ajuns din nou în neașteptat de luminoasa mea celulă, dar, bineînțeles, masa de prînz a constat tot din fasole. Probabil că se dădea acum deținu-

ților toată fasolea care nu se dăduse ani și ani în închisori, fiind înlocuită, la prînz și seara, cu insipidul arpacaș.

Nu cred că au trecut mai mult de două-trei ore de cînd prînzisem, cînd am fost din nou scos din celulă și, împodobit cu simili-ochelari inventați pentru a nu se vedea nimic, adică exact pe dos decît au fost născociți adevărații ochelari, sergentul m-a suit pe scară și apoi m-a condus de-a lungul coridorului, unde — după reglementarea bătaie în ușă și vocea din interior care a spus „Intră!” — am pășit, într-adevăr, în încăperea din stînga, deci în biroul maiorului, după cum știam din anul precedent. Sergentul m-a dus în colțul din stînga al camerei, m-a întors cu fața la perete și — probabil la un semn al maiorului — mi-a scos ochelarii.

— Întoarce-te!, am auzit vocea, acestuia. M-am executat, am rostit reglementarul „Să trăiți, domnule maior“, ca orice mizerabil borfaș în fața reprezentantului-autorității statului, iar el mi-a indicat un scaun lîngă măsuța la care șezusem și în cursul vizitei precedente. După ce m-am supus dispoziției primite, maiorul s-a interesat de sănătatea mea și apoi m-a întrebat dacă mi-am mai schimbat gîndurile. Dialogul ce a urmat a fost aproape identic cu acela din 1954, așa încît nu-i nevoie să-l mai reproduc, dar am început să bănuiesc — după bărbierit, după vizita medicală și chiar după faptul că la biroul de primire nu se făcuseră formele obișnuite de inventariere a bagajului — că într-adevăr s-ar putea să fiu eliberat curînd. Cînd însă o asemenea bănuială nu este sprijinită decît pe interpretări, nu și pe fapte certe, agitația sufletească se ridică la parametri record, așa încît am început să-mi simt pulsul puternic și repede.

Schimbul de cuvinte n-a durat prea mult, gîndurile mele zburau afară din închisoare, așa spune prin marea fereastră deschisă din spatele biroului maiorului: era o după-amiază însorită de mai, pomii din fața ferestrei erau înfrunziți și de afară venea zumzetul traficului de pe o stradă relativ apropiată. Deodată, ca și data precedentă, ușa din spatele meu s-a deschis, maiorul s-a ridicat în picioare, spunînd: „Să trăiți, tovarășe general!“, m-am ridicat și eu și, în timp ce generalul trecea pe lîngă mine spre a lua loc pe un scaun, am repetat cuvintele maiorului, cu deosebirea că în loc de „tovarășe general“ eu am spus „domnule general“. În închisoare nici un deținut nu e tovarăș și nu avea voie să întrebuițeze acest cuvînt, trebuia să spună „domnule“ oricărui militar. Mă

întreb cum trebuie să se adreseze acum deținuții celor care-i păzesc și-i interoghează, după ce în mod oficial s-a interzis folosirea cuvintelor „domn“ și „doamnă“ ?

Și de data aceasta generalul l-a întreat pe maior : „I-ai spus ceva ?“ și răspunsul a fost tot „Încă nu, domnule general“, după care acesta mi s-a adresat, spunându-mi :

— Te-am chemat ca să-ți dăm drumul ! chiar acum.

De data aceasta deci presupunerile mele erau întemeiate — sosise ziua eliberării. Ar fi greu, fără să încerc să fac literatură, să descriu ce-am simțit și ce-am gândit în primele momente, dar pot spune că eram foarte emoționat. Gîndurile pe care le trimiseseam acasă, pe fereastra deschisă, deveneau realitate. Incredibilă realitate, după toate prin cîte trecusem, și, mai ales, cu totul neașteptat faptul că nu mi se făcea nici un proces, așa cum se cam înțelesese din cele spuse de general cu prilejul primei noastre „întîlniri“. E adevărat că nu făcusem nici un act nelegal și după 1941 nu mai făcusem nici un fel de politică, dar în situația mea fuseseră atîția alții care fuseseră judecați, primind mulți ani de pușcărie. Totuși nu faptul că nu făcusem nici o abatere de la lege mă scutise de proces, cum voi arăta mai departe.

Acum, pentru a face o paranteză, amîntesc că, după căderea așa-zisului guvern legionar, generalul Rosetti, — academicianul istoric —, numit ministru, a ordonat o severă anchetă contabilicească în privința tuturor aprobărilor de cheltuieli făcute de ministrul Traian Brăileanu, de Traian Herseni (mort, sărmanul, în plină putere de muncă — acum mai puțin de un an —, zilele trecute i-a apărut și o carte „postumă“) și de mine, în calitatea noastră de secretari generali la Ministerul Învățămîntului, Cultelor și Artelor. Dar toate cercetările au rămas zadarnice, căci nici un ban nu fusese aprobat de nici unul dintre noi pentru partizanii sau prietenii politici și cu atît mai puțin pentru diferitele „dame voalate“ care mișunau înainte prin cabinetele „șefilor“. În ce mă privește, banii „la dispoziție“ de la Culte și Arte îi distribuisem funcționarilor inferiori, cu salarii mici, pentru ore suplimentare (pe care, de altfel, nu le cerusem să le facă) și unor instituții științifice și de cultură — inclusiv celor trei catedre de arheologie de la cele trei universități de atunci și Muzeului Național de Antichități din București, al cărui director eram, pentru cumpărare de cărți străine. Artiștele, care veneau în audiență să-și expună grațiile și să

obțină subvenții, plecau așa cum veneau, adică fără nici o aprobare. Dar e cazul să închid paranteza și să revin la... biroul maiorului de la Securitatea Rahova și la discuția cu generalul, șeful securității bucureștene.

Nu știu ce-am răspuns la anunțul acestuia din urmă, dar el a continuat după puține minute :

— Trebuie însă să semnezi un angajament că vei respecta trei obligații ; și la aceasta iar mi s-a făcut inima cit un purice, căci m-am temut să nu-mi pună aceeași condiție pe care o respinsesem anul trecut.

— Vei da o declarație, mi-a spus generalul, că te obligi să te abții de la orice acțiune împotriva regimului, că nu vei povesti nimănui și niciodată cele ce-ai văzut de cînd ai fost arestat și — neașteptata condiție ! — că vei primi să-ți reiei activitatea în domeniul d-tale.

N-am șovăit nici o clipă să răspund că voi semna acest angajament și este adevărat că pe prima și pe ultima dintre cele trei condiții le-am respectat fără nici o abatere. A doua însă cred că oricărui om care a făcut aproape trei ani pușcărie i-ar fi fost imposibil să o respecte și, desigur, am vorbit de multe ori — dar nu cu prea mulți oameni — de odiseea mea prin lagăre și închisori. Aceste pagini sînt de fapt singura călcăre adevărată a celui de-al doilea angajament. Cît privește ultima condiție, ar fi trebuit să fiu nebun să n-o accept și de fapt ea mi-a dat încredere că, după eliberare, voi putea reîncepe să lucrez în arheologie și, evident, m-am bucurat și am început să văd viitorul în „rose“.

De fapt, ulterior, am aflat că liberarea mea s-a datorat unui memoriu al Hortansei, înaintat primului-ministru dr. Petru Groza, prin intermediul prof. Chinezu (de origine clujean), în urma sfaturilor lui Kico (P.P. Pannaitescu). D-nul Groza a transmis celor în drept hîrtia, cu dispoziția să se facă o anchetă și să fie cerute referatele tuturor specialiștilor în domeniul arheologiei asupra mea, pentru a se convinge dacă cele afirmate de Hortansa în memoriu în legătură cu activitatea mea și cu realizările mele sînt adevărate. O serie dintre colegii care deveniseră sau se menținuseră profesori universitari (regretatul Gh. Ștefan, Em. Condurachi, D. Tudor și alții, printre care se pare că și I. Nestor, dușmanul meu de o viață — singurul dușman, de altfel, pe care l-am avut vreodată —) au făcut referate foarte favorabile și drept urmare primul-ministru a cerut eliberarea mea.

— Treci atunci la masa de colo — ai toc și hîrtie — și scrie aceasta, mi-a ordonat generalul (dar pe un ton civilizat); și, în timp ce eu redactam cele cîteva fraze prin care îmi luam angajamentul cerut, generalul m-a întrebat dacă am bagaje la magazie. La răspunsul meu afirmativ, a chemat plantonul și i-a dat ordin să mi se aducă numaidecît „bagajele“.

Deoarece eram atent la ce scriam, n-am observat ce figură va fi făcut generalul cînd a văzut necăjitul meu de săculeț, dar după ce am terminat de scris și a citit cele cîteva rînduri, s-a declarat mulțumit și mi-a spus :

— Vezi dacă nu-ți lipsește ceva !

— Domnule general, i-am răspuns, cine să aibă nevoie de vechiturile mele ca să le ia ? N-am ce controla. El însă a insistat și, deși poate am greșit, eu m-am ținut pe poziție, spunînd că nicăieri prin închisori nu mi s-a luat nimic. Era adevărat, cu singura excepție a pantalonilor de la trening pe care nu i-am mai găsit la plecarea de la lagărul „Peninsula“, dar acolo, cu magazia de efecte ale deținuților se mai ocupau și diverși condamnați de drept comun, nu numai milițienii și securiștii, așa încît nu-i puteam șocoti vinovați neapărat pe aceștia din urmă.

După cîteva minute, discuția a luat sfîrșit și generalul a dat ordin să vină locotenentul X (e de la sine înțeles că nu-i mai rețin numele — și poate generalul nici nu l-a pronunțat), m-a dat pe mîinile lui și i-a spus să mă ducă jos și să-mi dea drumul.

Mi-am luat săculețul, am spus cuvenitul „Să trăiți, domnule general !“, mi-am mai aruncat o dată privirea spre maior și în jurul biroului (pe care-l văd parcă și acum, mare, foarte încăpător, bine și elegant mobilat) și, firește cu ochelarii-orbi pe față, am ieșit fericit din birou, am mers cît puteam de repede pe coridoare, am coborît scările fără ezitare și ne-am oprit — cum am constatat după ce mi s-au scos ochelarii — în fața unei uși ce dădea în curtea-grădină destul de mare dinspre Calea Rahovei, aproape peste drum de clădirea fostului liceu de fete „Pompilian“, unde și eu și soția mea fusesem profesori între 1928 și 1940, eu de limba elenă și ea de geografie și drept.

Locotenentul a deschis ușa și a spus : „Poți pleca !“. După o clipă de ezitare, i-am spus însă :

— Domnule locotenent, stau depărte, tocmai la Piața Dorobanți și n-am nici un ban să pot lua tramvaiul de la Piața Sfîntul Gheorghe.

Puțin surprins de cererea mea, locotenentul a stat un moment la îndoială și apoi i-a spus sergentului care ne însoțea să-mi dea 25 de bani (atît costa biletul de tramvai pe atunci), ceea ce acela a și făcut. Am mulțumit, am mai spus ultima dată „Să trăiți !“ și am pășit pe aleea ce ducea spre poartă, prima dată după aproape trei ani cînd mă aflam într-o curte nestrăjuită și puteam merge spre o poartă normală, fără rețele de sîrmă, fără „observatoare“ și fără santinele. Cînd am ieșit în stradă, m-am uitat o clipă în susul străzii (dar nu și înapoi, spre clădirea Securității !) și am pornit cît puteam de repede spre Tribunal, cu săculețul meu la subsuoară ; cu capul descoperit și cu cele patru petice serioase la coate și la genunchi aș fi putut fi luat ușor drept o haimana oarecare, deși poate faptul că eram bărbierit proaspăt mai atenua impresia... La Sf. Gheorghe m-am suit în remorca unui „5“, am rămas pe platformă și destul de repede am ajuns la Piața Dorobanți și de acolo acasă. Ușa de jos, din curte, nu era încuiată, dar n-am apucat bine să sui cele cîteva trepte pînă la parter, cînd ușa bucătăriei proprietarului s-a deschis și domnul Moscu (era să spun „bătrînul domn Moscu“, dar el avea atunci numai 70 de ani și eu am acum 78 de ani împliniți...) m-a văzut și m-a îmbrățișat, ba chiar m-a sărutat cu afecțiune.

Probabil că vorbele schimbate de noi s-au auzit și sus, unde locuiam noi, și ca un vîrtej fata noastră, Carmen, s-a repezit în jos pe scări strigînd „Turti !“ (așa îmi spunea ea, nu prea știu de ce, căci nu sînt... turtit !) și îmbrățișîndu-mă cu dragoste. Cum am ajuns sus a telefonat la Muzeu Hortansei, spunîndu-i să vină numai-decît acasă. Hortansa a întrebat de ce atîta grabă și apoi, pînă să-i spună Carmen de ce, a înțeles și a strigat : „A venit Vladimir !“ și, firește, s-a grăbit să vină acasă. Ce a urmat, e lesne de înțeles și nu mai face parte din odiseea arestării mele, așa încît mă opresc aici.

Nu fără a spune însă că — spre deosebire de ceea ce li s-a întîmplat multor altor deținuți — între 22 iulie 1952 și 28 mai 1955, data eliberării, n-am fost lovit niciodată și n-am fost pus la carceră, deși de fapt prima celulă de la Securitatea din Rahova nu era mult mai mare decît o carceră. Dar aceasta nu înseamnă că a fost ușor. În afară de suferințele de ordin moral și în special de lipsa știrilor despre cei de acasă și despre ceea ce au și ei de suferit de pe urma arestării mele, trei ani fără cîteva săptămîni de închisoare nu sînt chiar o jucărie — nici în condiții „normale“, cred.

Lagărul de la Galeș a fost cel mai cumplit dintre cele prin care am trecut, nu numai prin munca grea și chinurile crizei de rinichi, dar prin hrana mizerabilă (aproape zilnic o ciorbă de burtă insuficient curățată și deci cu un anumit iz), lipsa de apă chiar de băut, nu numai de spălat, brigadierii de drept comun care abia se stăpîneau să nu te înjure, dar de strigat, strigau cît îi ținea gura și, în sfîrșit, noroaiele fantastice în care înotai pur și simplu, deoarece nu-i trecuse nimănui prin minte să pietruiască cel puțin cîteva drumuri în interiorul lagărului, piatră fiind destulă în Dobrogea, slavă Domnului !

Acum, în ultima zi a lunii ianuarie 1981, cînd scriu aceste ultime pagini și le recitesc, îmi dau seama că multe episoade ce meritau să fie scrise le-am sărit, dar cred că nu e cazul să mai revin. Dacă aceste pagini vor putea vedea vreodată, într-un viitor îndepărtat, lumina tiparului, nu doresc decît ca ele să constituie una dintre mărturiile acelei perioade în care în închisori și lagăre au pierit zeci de mii de oameni ; și oricîtă ură ți-ar fi provocat pătimirile și-ți mai poate provoca amintirea lor, rîndurile acestea n-au avut ca *studium* decît dorința de a constitui un modest izvor istoric pentru începutul deceniului al șaselea al secolului nostru în România. Atît și nimic mai mult.

POSTFAȚĂ

Pe un exemplar din *Fundacul Varlamului* o dedicație : „Domnului Vladimir Dumitrescu, al cărui suflet are finețea ostent ascetică a sfinților bizantini. Spontana mea prietenie născută printre brazii plimbărilor de la Bușteni. Ionel Teodoreanu“, ca mai apoi același autor să-i scrie (23 octombrie 1940), pe foia de gardă, numerotată, a lui Tudor Ceaur Alcaz : „Domnului Vladimir Dumitrescu, pe care l-am văzut bărbat în adversitate și pe care îl văd acum om întreg în biruință. Calda mea prețuire și spontana mea prietenie“. Prin câteva trăsături de condei era deci creionat, cum nu se poate mai bine, *omul* Vladimir Dumitrescu de către acela care, cel puțin pe mine, m-a vrăjit cu a lui „Ce-a văzut Ilie Pânișoară“.

Istoria culturii românești numără figuri de savanți care, prin toată activitatea lor, prin puterea lor de muncă, prin inteligența, pasiunea, temeritatea și devotamentul lor pentru domeniul căruia i s-au consacrat, au reușit — în pofida a numeroase vicisitudini — să realizeze monumentul, mai durabil ca bronzul, al unor opere care și-au câștigat un binemeritat loc în ierarhia cuceririlor civilizației mondiale. Un astfel de savant este și profesorul Vladimir Dumitrescu (1902—1991), autor al peste 15 volume și 140 de studii de specialitate, unul dintre cei mai străluciți elevi și continuatori ai lui Vasile Pârvan. Audiindu-l și admirându-l pe marele nostru istoric Nicolae Iorga încă din anii refugiului ieșean, Vladimir Dumitrescu a continuat la București să-i frecventeze conferințele și cursurile, devenind un naționalist fervent.

Născut la 19 octombrie/1 noiembrie 1902 la București (înruit pe linie maternă cu poetul St. O. Iosif), a absolvit în 1921 Liceul Sfântul Sava, după ce trăise la Iași drama refugiaților în Moldova din timpul primului război mondial.

Pasionat de istoria antichității încă din liceu (și fascinat de marele istoric Vasile Pârvan), se înscrie în anul 1921 la Facultatea de Litere și Filosofie, secția filologie

clasică și, mai apoi, istorie și geografie, obținând în anul 1925 licența cu *magna cum laude*. În anul următor pleacă la Roma, ca membru al Școlii Române de acolo, continuându-și studiile și pregătindu-și totodată și doctoratul.

Reîntors în țară în anul 1929, își susține doctoratul în Litere și Filosofie cu teza *L'età del ferro nel Piceno*, pînă nu demult unica sinteză asupra epocii fierului din această provincie răsăriteană a Italiei. Lucrarea a fost încununată cu Premiul Vasile Pârvan al Asociației Academice „V. Pârvan” a foștilor membri ai Școlii Române din Roma, continuînd să constituie o operă fundamentală a perioadei și zonei geografice pe care le tratează.

În anul 1930 devine docent pentru Arheologia preistorică a sud-estului Europei la Facultatea de Litere din București, iar în 1940, conferențiar definitiv al aceleiași facultăți.

Remarcat și apreciat de magistrul Vasile Pârvan încă din studenție, este numit (după prima campanie de săpături la care participă ca student — Sultana, 1923) la 1 octombrie 1923 asistent la Muzeul Național de Antichități din București. În anul 1928 este înaintat conservator, iar în 1935 devine directorul Muzeului, pe care îl conduce pînă în 1945. În acest răstimp reorganizează complet și modernizează expoziția Muzeului, continuă publicarea anuarului *Dacia* fondat de V. Pârvan, îngrijindu-se de apariția volumelor V—VI (1935—1936), VII—VIII (1937—1940) și IX—X (1941—1944), organizează schimbul de publicații cu sute de institute din străinătate, punînd bazele actualei biblioteci a Institutului de Arheologie.

Colaborator al Institutului de istorie între anii 1949—1952, este numit în 1955 șef de secție la MNA și, ulterior, la Institutul de Arheologie, unde conduce, succesiv, Secția Muzeu (pînă în 1965), Secția sclavagistă (1965—1968), Secția paleolitică (1968—1973), devenind cu începere din aprilie 1973 consultant științific al Institutului.

Conduce, în special, în zona extracarpatică a țării aproape an de an săpături arheologice, preocupîndu-se în primul rînd de problemele epocii neo-eneolitice, dar cercetînd cu egală atenție și obiective din epoca bronzului și din epoca fierului. Săpăturile în tell-ul Gumelnița (de la care s-a dat și numele culturii) începute în tinerețe (1925) le reia în 1960 pe baza vastei experiențe îndelung acumulate. În 1926 întreprinde primele săpături sistematice românești din aria culturii Cucuteni, atît la Drăgușeni

(jud. Suceava) într-o așezare din faza Cucuteni B, cît și la Bonțești (jud. Vrancea) într-o stațiune din faza Cucuteni A, de aspect Ariușd. Între 1929—1935 face săpături la Atmageaua Tătărască, în sudul Dobrogei, într-un tell conținind depuneri ale culturilor Boian și Gumelnița, în 1936 le începe pe acelea de la Traian (jud. Neamț) în renumita stațiune din faza A—B a culturii Cucuteni, continuindu-le în anii 1938—1940, pentru ca începînd din 1951 să reia pe scară întinsă aceste săpături împreună cu Hortensia Dumitrescu (devotată tovarășă de viață și de muncă), încheiate în 1961 prin săparea aproape completă a așezării de pe Dealul Viei și prin cercetarea a mii de metri pătrați în aceea de pe Dealul Fintînilor. Săpăturile de la Dealul Fintînilor, de altfel cele mai ample executate pe întreaga și vasta arie a culturii Cucuteni A—B (=Tripolie B II), i-au permis precizarea etapelor de evoluție ale acestei faze și subdivizarea stilurilor picturale, precum și publicarea, atît în țară, cît și în străinătate, a numeroase studii de sinteză asupra acestei splendide culturi cu ceramică pictată.

În anii 1942, 1955—1956 sapă, exhaustiv, necropola plană din epoca bronzului de la Cîrna (jud. Dolj), iar în 1943 întreprinde săpături în necropola tumulară din epoca fierului de la Basarabi (jud. Dolj). Săpăturile începute în 1943 în importanta așezare de tip Vinca de pe malul Dunării de la Rastu (jud. Dolj) sint continuate în 1950, obținîndu-se prețioase observații privind sfîrșitul fazei B și începutul fazei C a acestei culturi.

Pentru înțelegerea în toată complexitatea lui a fenomenului istoric, reprezentat de viața, organizarea socială și evoluția triburilor eneolitice de pe teritoriul țării noastre, în anii 1949—1950 sapă exhaustiv așezarea Cucuteni A de pe Holmul Hăbășeștilor (jud. Iași), aceasta fiind prima stațiune neolitică, cercetată integral în România. Acest deosebit efort a fost încununat în 1951 cu unul dintre *Premiile de Stat* date pentru cele mai bune șantiere din anii precedenți; în anul 1955 i se acordă din nou *Premiul de Stat* pentru publicarea exemplară — în colaborare — a *Momografiei Hăbășești*, din ale cărei 600 de pagini, 500 i se datoresc lui.

Între 1962—1968 conduce săpăturile de la Căscioarele (jud. Ilfov), în fapt, cele mai ample săpături întreprinse într-un tell al culturilor Boian-Gumelnița din România. Au fost scoase la iveală în cursul a peste 250 de zile de activitate pe șantier, între alte descoperiri remarcabile, și excepționalul sanctuar cu peretii pictați și co-

loane de cult datînd de la începutul mileniului IV î.e.n. În 1962—1964, prin săpăturile de la Tîrpești (jud. Neamț), pune bazele unei cercetări, de asemenea exhaustive, a așezărilor neo-eneolitice succesive, iar între 1970—1972 conduce săpăturile de la Drăgușeni (jud. Botoșani), în așezarea aparținînd culturii Cucuteni A tîrzie. Îndrumînd ceas de ceas activitatea pe șantiere, observînd și urmărind cu deosebită atenție fiecare etapă de lucru și descoperire, în toată această vreme a fost o permanentă și activă prezență pe teren, ca și în biroul institutului.

Bucurîndu-se de un prestigiu internațional deosebit în rîndul specialiștilor, a fost cooptat membru în Consiliul Permanent al Uniunii Internaționale de Preistorie și Protoistorie încă din 1932, fiind trecut în 1976 în Consiliul de Onoare al acestuia, iar din anul 1961 a fost ales membru al Institutului Italian de Preistorie și Protoistorie și din 1980, membru plin al Institutului Arheologic German, solicitîndu-i-se, de asemenea, colaborarea la numeroase publicații de prestigiu din diferite țări europene și din S.U.A.

Începînd din 1932 a participat în Europa, Asia și SUA la peste 30 de congrese și simpozioane științifice internaționale, prezentînd rapoarte sau comunicări, prezidînd ședințe și luînd parte activă la discuții.

Problemele culturilor neo-eneolitice din România și ale relațiilor acestora cu culturile din sud-estul Europei și din Asia Anterioară, în special acelea ale culturilor Cucuteni și Gumelnița, au constituit de-a lungul a peste jumătate de secol principalele probleme cărora și-a consacrat atenția.

Atras încă din tinerețe de problemele artei preistorice din România (*L'art préhistorique en Roumanie*, București, 1937), rămîne fidel acestei pasiuni publicînd o serie de volume remarcabile în legătură cu această temă, pe care o face cunoscută și publicului din străinătate. Volumul *L'arte preistorice in Romania fino all'inizio dell'età del ferro*, apărut la Firenze în 1971 la vestita editură Sansoni, reprezintă prima amplă sinteză asupra splendorilor acestei arte, cu realizări uneori unice în Europa.

Lărgit și completat pînă la începutul perioadei Latène, studiînd în egală măsură fenomenul cultural-artistic și relațiile artei preistorice cu conceptele magico-religioase ale populațiilor carpato-danubiene de-a lungul a cinci milenii, volumul a văzut lumina tiparului și într-o ediție românească, *Arta Preistorică în România*, încunu-

nată în 1976 cu Premiul „Vasile Pârvan“ al Academiei. Mai apoi, o ediție prescurtată a acestui volum se va publica în limbile franceză, engleză, spaniolă și rusă.

Nu a rezistat nici fascinației exercitate de *Arta Culturii Cucuteni*, dedicându-i și acesteia o inegalabilă carte, după ce publicase în limbile română și franceză „Arta neolitică în România“.

Făcându-și o datorie de onoare din a aduce la cunoștința specialiștilor din străinătate rezultatele cercetărilor românești a publicat (în colaboare) în prestigioasa revistă *Cambridge Ancient History o Preistorie a României* de la începuturi pînă la 1000 î.e.n., precum și alte lucrări, ca : *Harta arheologică a României*, cu prezentare grafică deosebit de originală, *Esquise d'une préhistoire de la Roumanie jusqu'à la fin de l'âge du Bronze* (cu Al. Bolomey și Fl. Mogoșanu), *Dacia înainte de Dromichete* (cu Al. Vulpe), în limbile română, engleză și germană.

Recent și-a realizat un vechi vis, — mi-l împărtășise încă din deceniul șapte în lungile seri de pe șantiere —, deslușirea pentru marele public (care i-a fost drag întotdeauna) a vechilor legende. A vrut s-o intituleze *De la legendă la realitatea istorică*, a apărut însă sub un altul : *Legende celebre în fața științei*.

* * *

Profesorul universitar Vladimir Dumitrescu, afirmat de la începutul activității sale ca un arheolog de valoare, aducîndu-și, de-a lungul vieții, o contribuție demnă de menționat la descoperirea și valorificarea științifică a mărturiilor arheologice de pe teritoriul țării noastre, ne-a lăsat un volum de memorii ce reflectă o experiență de viață pe care a plătit-o pentru o opțiune politică din tinerețe, cînd s-a înrolat în mișcarea legionară, fără însă a-i aproba sau servi excesele, fără a participa la rebeliunea din ianuarie 1941 (fapt pentru care nu a fost condamnat în procesele intentate în timpul regimului antonescian), dar îndeplinind funcții în guvern pe linia culturii în perioada septembrie 1940 — ianuarie 1941.

În timpul dictaturii comuniste va fi arestat, fără a fi judecat, și deținut în anii 1952—1955, cunoscînd drama deținuților politici din cele 10 închisori și de la Canal, unde a fost purtat.

Amintirile prof. Vladimir Dumitrescu, scrise prin anii '80, cu toată lucrarea vremii asupra memoriei sale, au o dominantă notă de concretețe și veracitate, căpătând prin aceasta valoarea unui document ce deschide măcar o porțiță în plus spre iadul Canalului și al închisorilor comuniste din acei ani.

Scrise într-un stil ales, propriu omului de știință, Memoriile prof. univ. Vladimir Dumitrescu se adresează sufletului și în egală măsură rațiunii.

SILVIA MARINESCU-BÂLCU

CUPRINS

1. ÎNCHISORILE MELE (Memorii) . 5
2. POSTFAȚĂ 116

COMANDĂ DE STAT

Prețul cu amănuntul este cel imprimat pe copertă.

Lector : ELISABETA SIMION
Tehnoredactor : ELENA RĂDUȚĂ

*Bun de tipar : 23 III 1992. Apărut: 1994
Comanda nr. 3043
Coli de tipar : 7,75.*

Tiparul executat sub comanda nr. 12
La I. P. ROMCART S.A. București
Str. Grigore Alexandrescu nr. 89—97
ROMÂNIA

colecția
MEMORIA

„Și despre alte lagăre am auzit lucruri groaznice, dar cel de la Midia se pare că a fost cel mai sinistru și cu procentul cel mai mare de morți. Și dacă ne gândim că tot Canalul a fost săpat cu tîrnăcoape, hîrlețe, lopeți și roabe, nu e greu de înțeles de ce munca era istovitoare și au murit în cîțiva ani la Canal cîteva zeci de mii de oameni“.

VL. DUMITRESCU

ISBN 973-24-0224-5

editura
ALBATROS
<https://biblioteca-digitala.ro>

Lei 600